

ZIT

Strategia ZIT
MOF San•k-Lesk•

część diagnostyczna

Opracowanie:

Spis treści

I. Synteza diagnozy obszaru realizacji ZIT	4
I.1. Definicja obszaru wsparcia.....	4
I.2. Diagnoza w wymiarze społecznym.....	5
I.2.1 Ludność i procesy demograficzne.....	5
I.2.2 Edukacja i wychowanie.....	13
I.2.3 Pomoc społeczna i ochrona zdrowia	20
I.2.4 Kultura i turystyka.....	28
I.2.4 Bezpieczeństwo publiczne	43
I.3. Diagnoza w wymiarze gospodarczym	45
I.3.1 Rynek pracy, gospodarka	45
I.4. Diagnoza w wymiarze środowiskowym i przestrzenno-technicznym	57
I.4.1 Zagospodarowanie przestrzenne i infrastruktura techniczna.....	57
I.4.2 Jakość środowiska.....	68
II Analiza problemów, potrzeb i potencjałów rozwojowych, w tym wzajemnych powiązań gospodarczych, społecznych i środowiskowych.....	77
II.1 Kluczowe problemy, wyzwania i potencjały rozwojowe	77
II.1.1 Problemy i wyzwania	77
II.1.2 Potencjały	82
II.2 Powiązania sieciowe w obrębie MOF.....	85
II.3 Podsumowująca analiza SWOT	88

I. Synteza diagnozy obszaru realizacji ZIT

I.1. Definicja obszaru wsparcia

MOF Sanok-Lesko położony jest w południowo-wschodniej części województwa podkarpackiego, obejmując swoim zasięgiem:

- Miasto Sanok,
- gminę wiejską: Gminę Sanok,
- gminy miejsko-wiejskie: Gminę Lesko i Gminę Zagórz.

Rdzeń obszaru funkcjonalnego stanowi Miasto Sanok, będące także centrum administracyjnym powiatu sanockiego. Ponadto Miasto Lesko wchodzące w skład MOF jest stolicą powiatu leskiego.

MOF zlokalizowany jest w Regionie Karpackim, w mezoregionie Góry Sanocko-Turczańskie, Pogórze Bukowskie i Pogórze Dynowskie. MOF przecina rzeka San. Obszar cechuje się wysokimi walorami krajobrazowo-przyrodniczymi, a więc także potencjałem do rozwoju turystyki. Największą powierzchnię MOF zajmuje Gmina Sanok, a najmniejszą Miasto Sanok.

Tabela 1 Powierzchnia oraz udział procentowy gmin w całkowitej powierzchni MOF

Jednostka	Powierzchnia (km ²)	Udział w powierzchni MOF
Miasto Sanok	38	7,02%
Gmina Sanok	232	42,88%
Gmina Zagórz	160	29,57%
Gmina Lesko	111	20,52%
MOF	541	100%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS.

I.2. Diagnoza w wymiarze społecznym

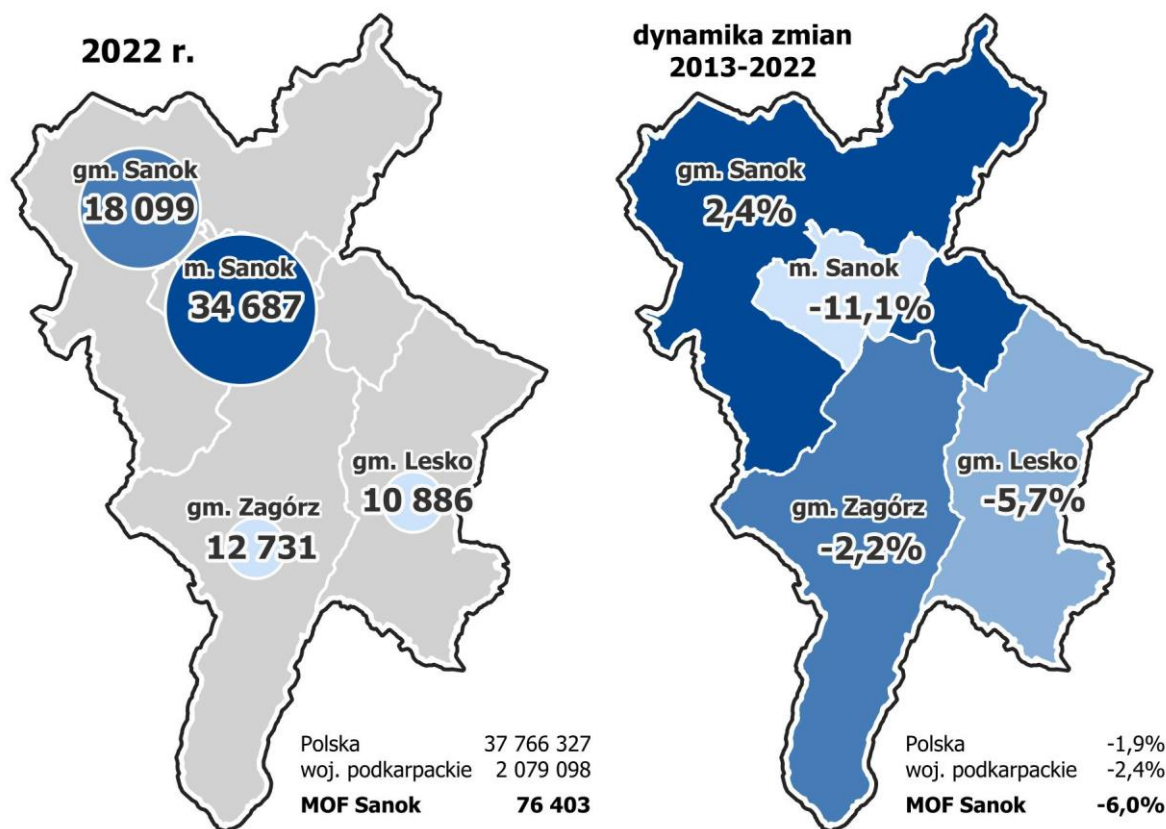

I.2.1 Ludność i procesy demograficzne

Niniejszy podrozdział skupia się na obserwowanych na terenie MOF procesach demograficznych oraz strukturze demograficznej analizowanego obszaru. Poniżej przedstawiono kluczowe dane statystyczne dotyczące MOF Sanok-Lesko.

W latach 2013-2022 liczba mieszkańców MOF Sanok-Lesko uległa zmniejszeniu o 6%, wynosząc 76 403 osoby w 2022 r. Największą liczbą mieszkańców wyróżnia się Miasto Sanok (24,6 tys.), a najmniejszą Gmina Lesko (10,8 tys.). Szczególnie negatywną tendencję zauważa się w Mieście Sanok, gdzie w analizowanym okresie liczba mieszkańców zmalała aż o 11,1%. Podobną tendencję notuje się w Gminie Zagórz i Gminie Lesko, natomiast wzrost ludności zaobserwowano w Gminie Sanok – o 2,4%.

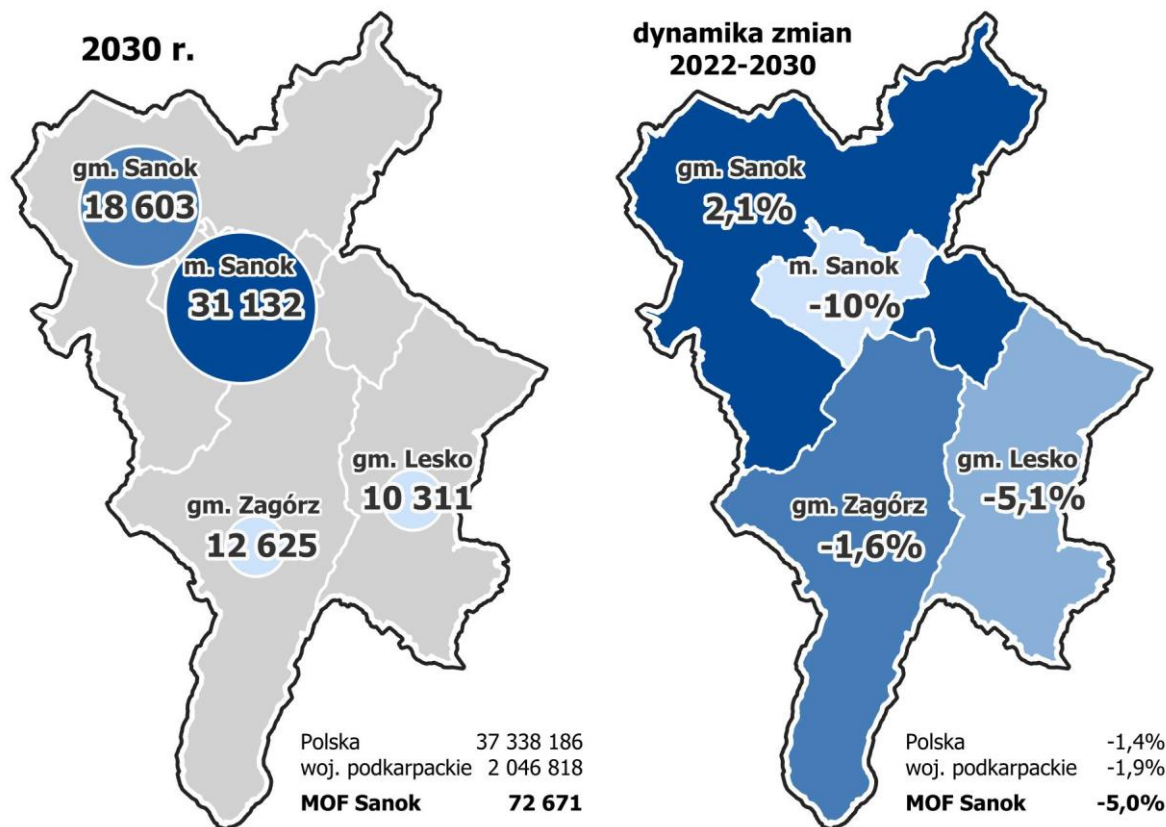
Grafika 1 Liczba ludności MOF w 2022 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Prognoza ludności do 2030 r. opracowana przez Główny Urząd Statystyczny w 2016 r. wskazuje, że populacja obszaru funkcjonalnego zmniejszy się o 4,9% względem 2022 r. do poziomu 72 671 mieszkańców. Największy spadek prognozowany jest w Mieście Sanok, gdzie liczba ludności może zmaleć o 10,2%. Tylko w Gminie Sanok przewiduje się dalszy wzrost liczby mieszkańców (o 2,1%).

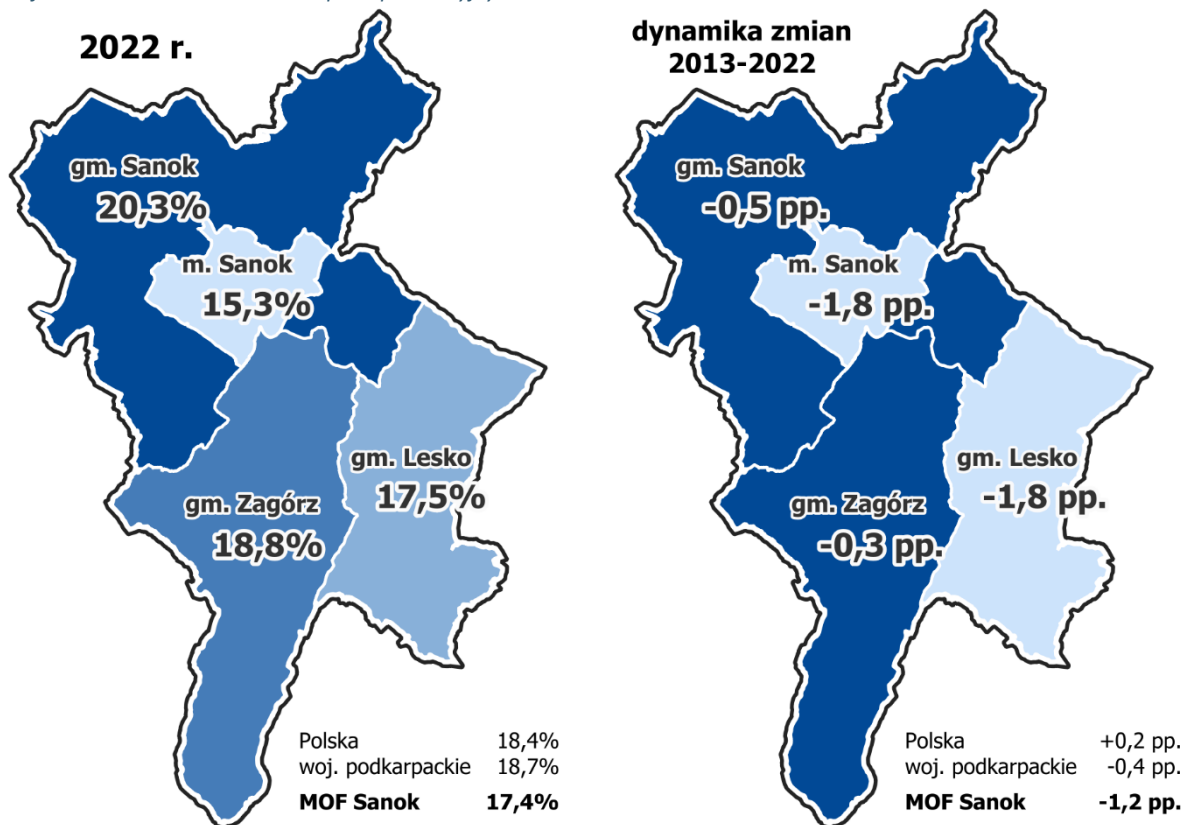
Grafika 2 Prognoza ludności MOF do 2030 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

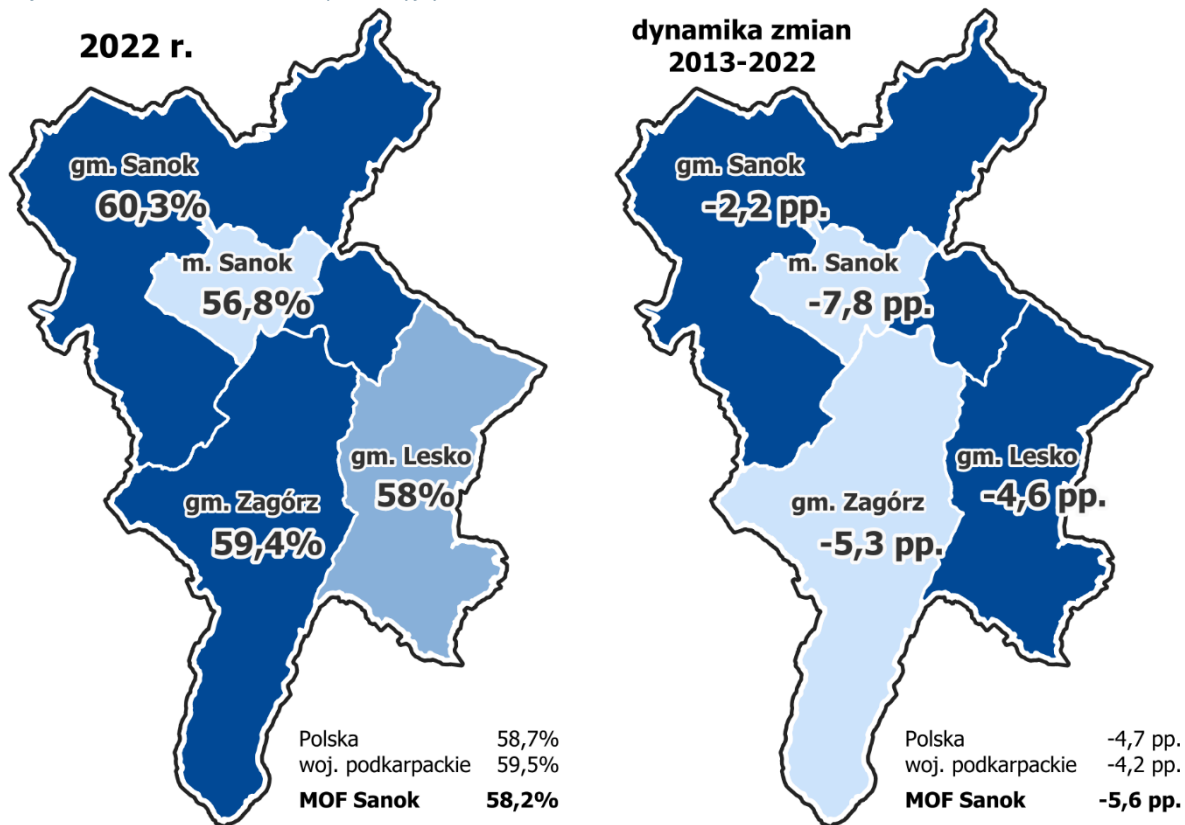
W strukturze demograficznej MOF przeważają osoby w wieku produkcyjnym, które w 2022 r. stanowiły 58,2%, jednakże w stosunku do 2013 r. zaobserwowano spadek ich udziału o 5,6 pp. W tym czasie zmalał także udział mieszkańców w wieku przedprodukcyjnym – o 1,2 pp. do poziomu 17,4%. Znacząco wzrósł natomiast udział osób w wieku poprodukcyjnym – o 6,8 pp. do poziomu 24,4%, co związane jest z postępującym starzeniem się populacji całego kraju. Szczególnie niekorzystną strukturą demograficzną cechuje się Miasto Sanok, gdzie w 2022 r. niemal 28% mieszkańców stanowiły osoby w wieku poprodukcyjnym. W najlepszej sytuacji znajduje się Gmina Sanok, gdzie wartość wskaźnika nie przekroczyła 20%. Biorąc pod uwagę sytuację w województwie podkarpackim i kraju, można zauważyć, że dynamika zmian w strukturze demograficznej MOF jest szczególnie niekorzystna.

Grafika 3 Udział ludności w wieku przedprodukcyjnym

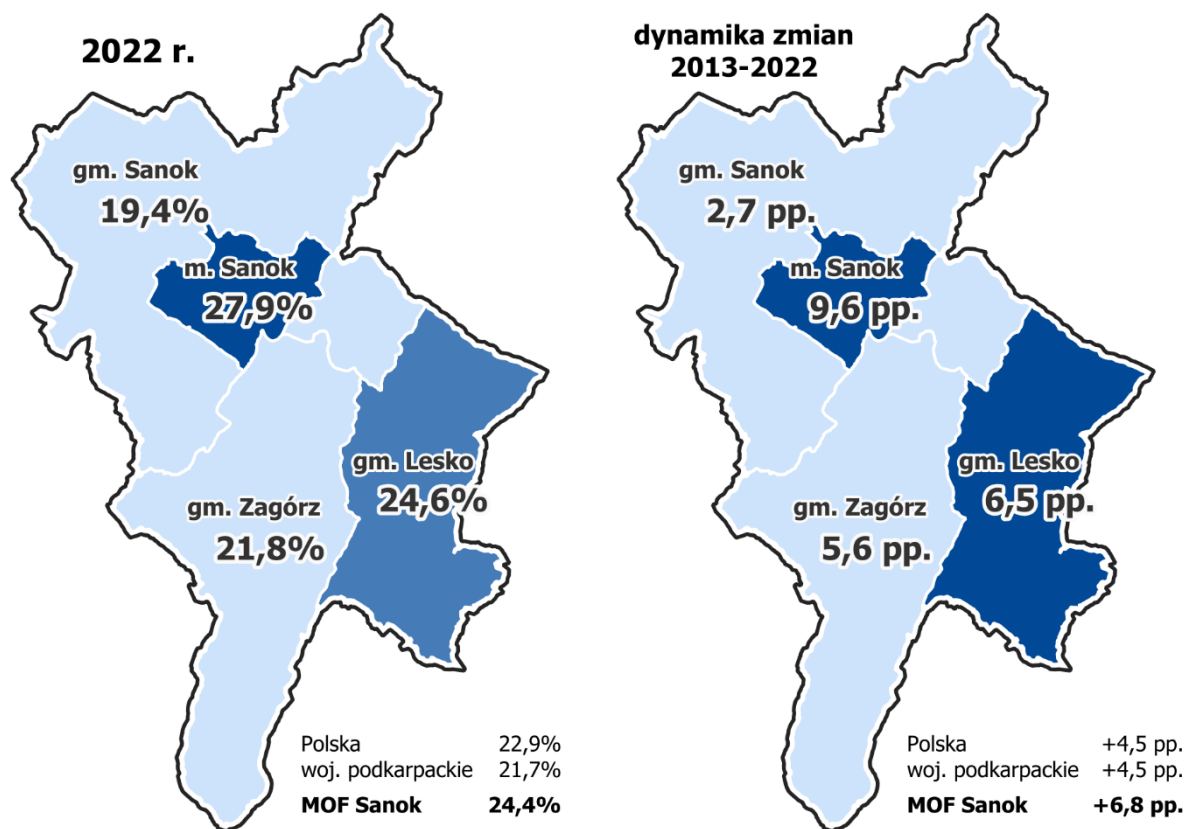
Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Grafika 4 Udział ludności w wieku produkcyjnym

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Grafika 5 Udział ludności w wieku poprodukcyjnym

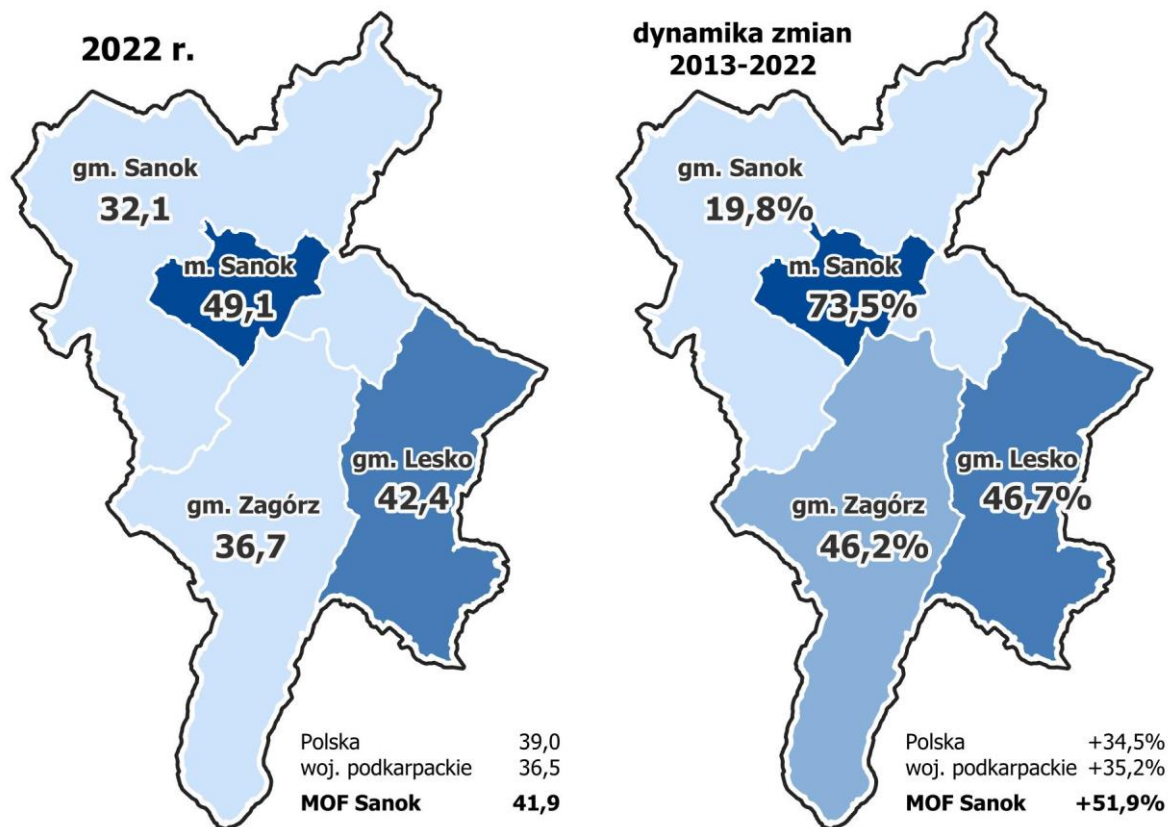

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Warto wspomnieć, że w 2022 r. liczba młodych osób w wieku 20-34 lata zamieszkujących MOF zmalała o $\frac{1}{3}$ względem 2013 r. Szczególnie negatywny trend jest widoczny w Mieście Sanok, gdzie w analizowanym okresie liczba osób w tym przedziale wiekowym zmalała aż o 42,3%. Spadek liczby młodych dorosłych wynika zarówno z utrzymującego się ujemnego przyrostu naturalnego, jak i migracji do większych ośrodków miejskich.

Wskaźnik liczby osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym wyniósł 41,9 w 2022 r. – więcej niż wskaźnik dla województwa i kraju, co wskazuje na większe obciążenie demograficzne obszaru funkcjonalnego.

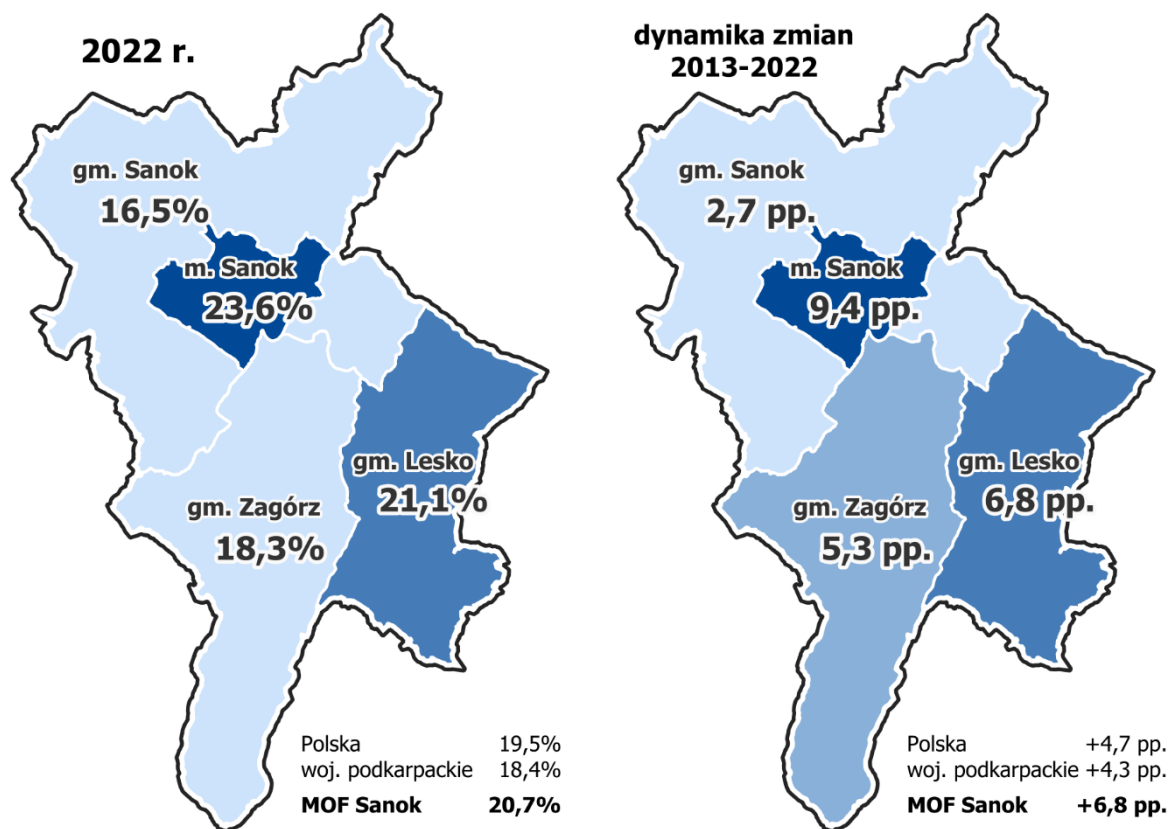
Grafika 6 Liczba osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Na starzenie się lokalnej społeczności wskazuje także odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w populacji ogółem, który wyniósł 20,7% w 2022 r. – niemal o 7 pp. więcej niż w 2013 r. Biorąc pod uwagę zaobserwowane trendy demograficzne, w przyszłości starzenie się społeczności będzie jeszcze bardziej widoczne, co pociąga za sobą konieczność dostosowania infrastruktury do potrzeb osób starszych oraz rozwijania usług opiekuńczych i zdrowotnych.

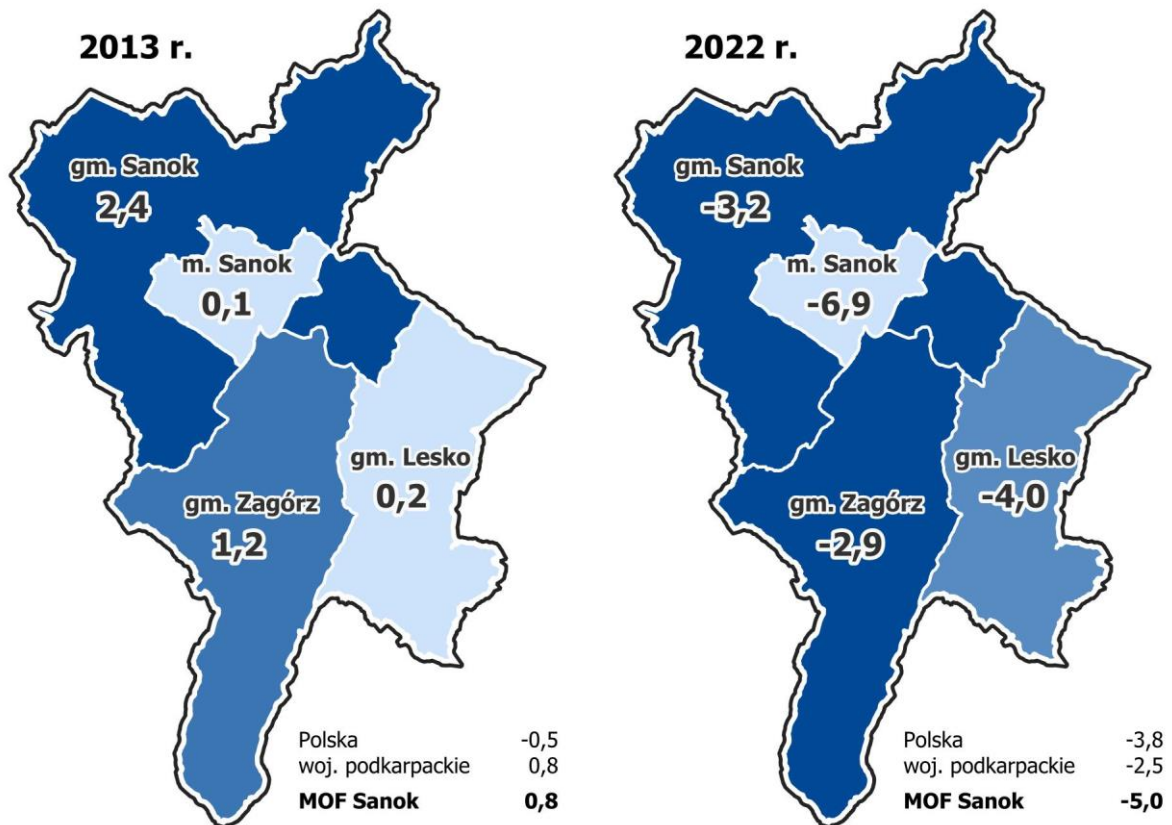
Grafika 7 Odsetek ludności w wieku 65 lat i więcej

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

W 2022 r. ujemny przyrost naturalny odnotowano we wszystkich jednostkach MOF. W przeliczeniu na 1 000 mieszkańców najniższy przyrost dotyczył Miasta Sanok (-6,9). Ogółem dla całego MOF wskaźnik wyniósł -5,0, był zatem niższy od wskaźnika dla województwa podkarpackiego (-2,5) i kraju (-3,8). Przyrost naturalny notowany w gminach MOF znacząco zmalał w stosunku do 2013 r. Ten trend dotyczy niemal całego kraju – tylko nieliczne ośrodki cechują się dodatnim przyrostem naturalnym, który wynika przede wszystkim z potencjału do przyciągania ludzi młodych, zakładających rodziny.

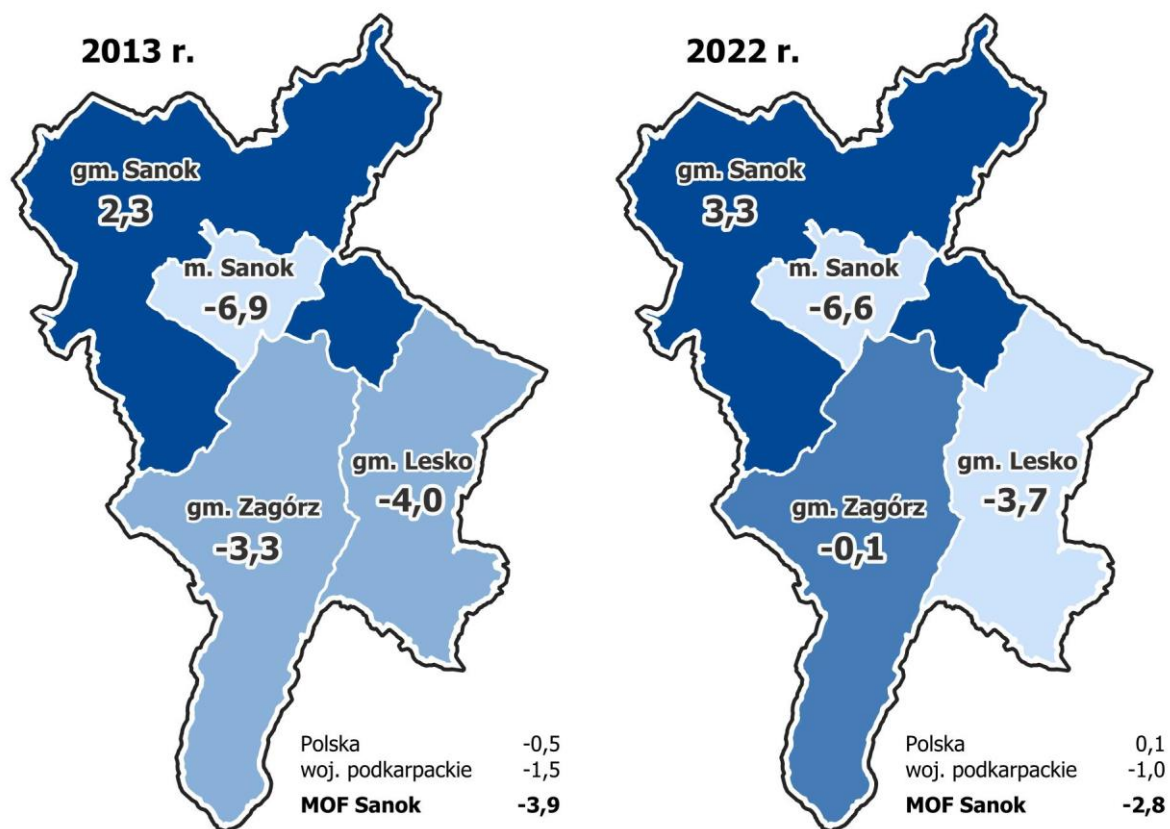
Grafika 8 Przyrost naturalny na 1 000 mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Saldo migracji na terenie MOF od lat utrzymuje się na poziomie ujemnym. W 2022 r. w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców saldo migracji wyniosło -2,8 – mniej niż wartość dla kraju (0,1) i województwa (-1,0). Szczególnie niski wskaźnik migracji odnotowano w Mieście Sanok (-6,6), co wskazuje na szczególnie niską atrakcyjność osiedleńczą miasta. Dodatkowo saldo notowane jest natomiast w Gminie Sanok, co sugeruje występowanie zjawiska suburbanizacji – część osób wyjeżdżających z Miasta Sanok osiedla się na terenach podmiejskich. Suburbanizacja powoduje szereg problemów związanych przede wszystkim z utrzymaniem obecnej infrastruktury w Mieście Sanok, przy jednoczesnym spadku liczby mieszkańców. Natomiast Gmina Sanok zobligowana będzie do ponoszenia większych kosztów na rozbudowę infrastruktury technicznej i poszerzenia oferty usług społecznych.

Grafika 9 Saldo migracji na 1 000 mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

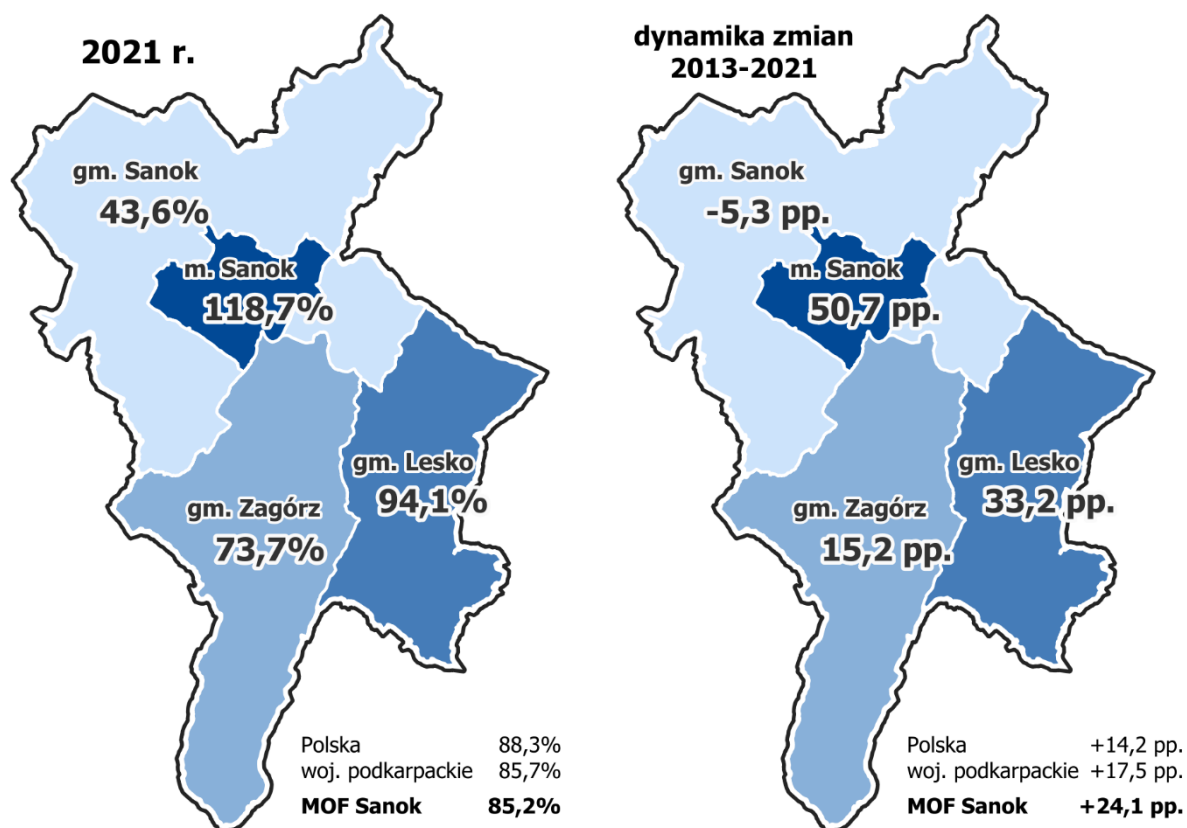
Zaobserwowane zmiany demograficzne rzutują na wartości współczynnika feminizacji jednostek należących do MOF. W 2022 r. przeciętnie na każdych 100 mężczyzn w Polsce, przypadało około 107 kobiet. Wartość dla województwa podkarpackiego wyniosła 104, a dla obszaru funkcjonalnego 106. Najwyższy współczynnik odnotowano w Mieście Sanok (112), co wynika z szybkiego starzenia się populacji miasta, natomiast najniższy dotyczył Gminy Sanok (99), która wyróżnia się najmłodsza populacją.

I.2.2 Edukacja i wychowanie

Podrozdział przedstawia analizę dostępności i jakości funkcjonowania placówek opiekuńczo-wychowawczych takich jak przedszkola, a także placówek edukacyjnych (szkolnictwo podstawowe, ponadpodstawowe i wyższe).

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego na obszarze funkcjonalnym w 2021 r. działało 59 placówek przedszkolnych¹. W 2021 r. wychowaniem przedszkolnym objętych było 85,2% dzieci w wieku 3-5 lat – nieco mniej niż w województwie (85,7%) i kraju (88,3%). W stosunku do 2013 r. odsetek ten wzrósł o 24,1 pp., co związane jest z rozwojem oferty przedszkolnej w tym czasie. Najwyższy odsetek dzieci objętych opieką dotyczył Miasta Sanok (118,7%), a najmniejszy Gminy Sanok (43,6%) – część mieszkańców gminy wiejskiej pracuje w Sanoku, przez co nierzadko korzysta z oferty usług publicznych miasta, w tym przedszkoli.

Grafika 10 Odsetek dzieci objęty wychowaniem przedszkolnym

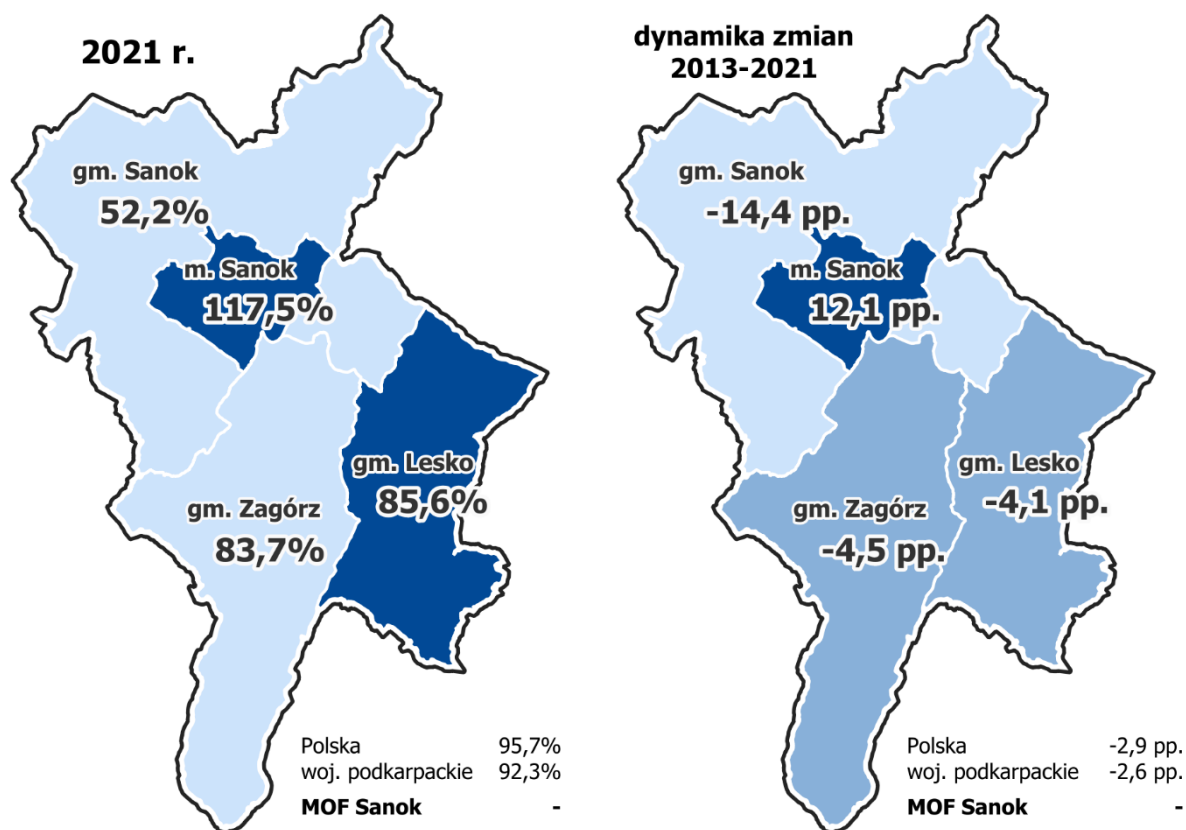

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

¹ W tym: przedszkola, przedszkola specjalne, oddziały przedszkolne przy szkołach podstawowych oraz zespoły wychowania przedszkolnego oraz punkty przedszkolne.

Podobną sytuację zauważa się w przypadku współczynnika skolaryzacji brutto² dla szkół podstawowych, gdzie najwyższy odnotowano w Mieście Sanok (117,5%), a najniższy w Gminie Sanok (52,2%). Wartość współczynnika przekraczająca 100% oznacza, że do szkół na terenie danej gminy uczęszczają dzieci spoza tej gminy. W przypadku MOF docelowym miejscem edukacji jest Miasto Sanok – szczególnie dla dzieci zamieszkałych w Gminie Sanok.

Grafika 11 Współczynnik skolaryzacji brutto dla szkół podstawowych

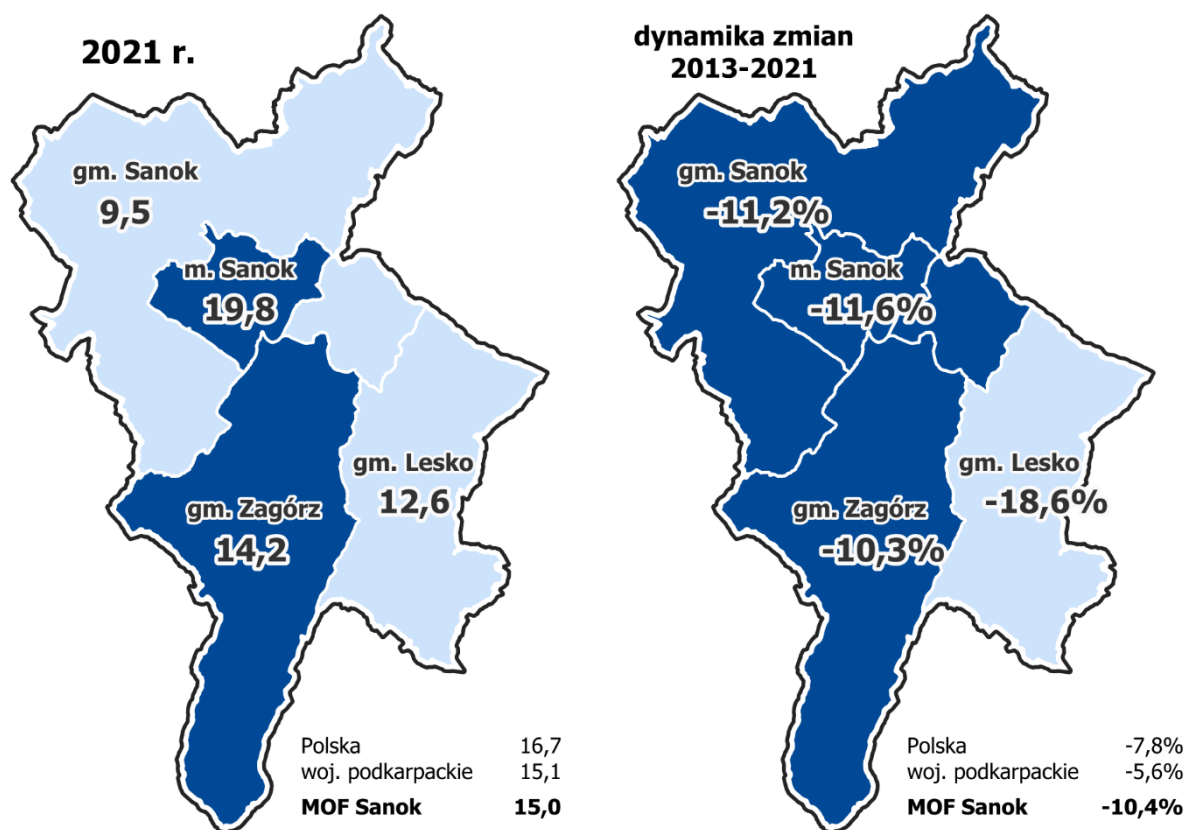

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

W 2021 r. na jeden oddział w szkołach podstawowych przypadało średnio 15 uczniów – niemal tyle co w województwie (15,1) w kraju (16,7). Mniejsza liczebność klas jest korzystna, gdyż zapewnia lepsze warunki nauczania, o co ciężiej w przypadku bardziej licznych klas.

² Według GUS – to relacja liczby osób uczących się (stan na początku roku szkolnego) na danym poziomie kształcenia (niezależnie od wieku) do liczby ludności (stan w dniu 31 XII) w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania.

Grafika 12 Liczba uczniów przypadających na jeden oddział w szkołach podstawowych

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

O poziomie nauczania w szkołach podstawowych świadczą m.in. wyniki egzaminów ósmoklasisty. W 2023 r. średni wynik z egzaminu z języka polskiego wyniósł 66,9%, z matematyki 55,1%, a języka angielskiego 66,6%. Są to wyniki zbliżone do średnich dla województwa podkarpackiego i kraju.

Tabela 2 Wyniki egzaminu ósmoklasisty w 2023 r.

Jednostka	Język polski	Matematyka	Język angielski
Polska	66,0	53,0	66,0
Woj. podkarpackie	67,9	55,7	64,9
Miasto Sanok	68,4	56,3	72,7
Gmina Sanok	63,5	48,6	53,9
Gmina Zagórz	67,1	60,7	64,4
Gmina Lesko	63,8	60,0	56,6
MOF	66,9	55,1	66,6

Źródło: opracowanie na podstawie danych <https://mapa.wyniki.edu.pl/MapaEgzaminow/>

Na terenie MOF funkcjonuje kilkanaście szkół ponadpodstawowych oferujących kształcenie na różnych kierunkach w liceach ogólnokształcących i w zawodach, w tym także tych poszukiwanych na lokalnym rynku pracy.

Tabela 3 Szkoły ponadpodstawowe funkcjonujące na terenie MOF

Szkoła	Profil kształcenia/zawód
I Liceum Ogólnokształcące im. KEN w Sanoku	humanistyczny, biologiczno-chemiczny, matematyczno-fizyczny, psychologiczny (biologiczno-polonistyczny), matematyczno-geograficzny
II Liceum Ogólnokształcące w Sanoku	matematyczny, biologiczny, polonistyczny i geograficzny
Liceum Ogólnokształcące im. gen. Władysława Andersa w Lesku	ekonomiczno-techniczny, medyczno-przyrodniczy, humanistyczny, informatyczny
Liceum Plastyczne w Lesku w ZSTiA	aranżacja wnętrz, projektowanie graficzne
Technikum nr 1 w Sanoku	technik ekonomista, technik hotelarstwa, technik rachunkowości, technik logistyk, technik żywienia i usług gastronomicznych
Technikum Nr 2 w Sanoku	technik automatyk, technik elektronik, technik robotyk, technik spawalnictwa, technik pojazdów samochodowych, technik ochrony środowiska
Technikum Nr 3 w Sanoku	technik mechanik, technik elektryk, technik informatyk, technik mechatronik, technik programista, technik pojazdów samochodowych
Technikum nr 5 w Sanoku	technik fotografii i multimediów, technik usług fryzjerskich, technik żywienia i usług gastronomicznych, technik budownictwa, technik geodeta, technik robót wykończeniowych w budownictwie, technik organizacji turystyki
Technikum w Nowosielskach	technik rolnik, technik architektury krajobrazu, technik żywienia i usług gastronomicznych, technik weterynarii, technik mechanizacji rolnictwa i agrotechniki, technik urządzeń i systemów energetyki odnawialnej
Technikum Leśne w Lesku	technik leśnik
Technikum w Lesku w ZSTiA	Technik architektury krajobrazu, technik ekonomista, technik informatyk, technik hotelarstwa, technik urządzeń i systemów energetyki odnawialnej, technik żywienia i usług gastronomicznych
Branżowa Szkoła I stopnia Nr 2 w Sanoku	operator obrabiarek skrawających, mechanik pojazdów samochodowych
Branżowa Szkoła I stopnia Nr 5 w Sanoku	murarz-tylnik, monter zabudowy i robót wykończeniowych, fryzjer, klasa wielozawodowa
Branżowa Szkoła I stopnia w Nowosielskach	mechanik-operator pojazdów i maszyn rolniczych, kucharz
Branżowa Szkoła I stopnia w Lesku w ZSTiA	monter zabudowy i robót wykończeniowych
Medyczno-Społeczne Centrum Kształcenia Zawodowego i Ustawicznego (Medyczna Szkoła Policealna im. Anny Jenke)	technik elektroradiolog, higienistka stomatologiczna, technik elektroniki i informatyki medycznej, technik farmaceutyczny, technik masażysta, opiekunka dziecięca, opiekun w domu pomocy społecznej, asystent osoby niepełnosprawnej, terapeuta zajęciowy, opiekunka środowiskowa, opiekun medyczny, technik usług kosmetycznych, opiekun osoby starszej

Źródło: opracowanie własne.

W przypadku egzaminów maturalnych, najwyższe przeciętne wyniki uzyskali uczniowie szkół w Sanoku, gdzie wyniki te przewyższały średnią dla województwa i kraju. Wyniki egzaminów maturalnych w MOF ogółem są zazwyczaj wyższe niż w województwie i kraju, co wskazuje m.in.

na stosunkowo dobrą jakość nauczania w szkołach ponadpodstawowych. Warto zaznaczyć, że część z tych placówek regularnie plasuje się w rankingu „Perspektywy” wśród najlepszych szkół w województwie i kraju, co potwierdza wysoką jakość nauczania w szkołach znajdujących się na terenie MOF.

Tabela 4 Wyniki egzaminu maturalnego w 2023 r.

Jednostka	Język polski	Matematyka	Język angielski
Polska	66,0	71,0	85,0
Woj. podkarpackie	66,0	71,7	81,9
Miasto Sanok	72,3	78,0	86,2
Gmina Sanok	-	-	-
Gmina Zagórz	-	-	-
Gmina Lesko	68,5	61,0	76,4
MOF	71,9	76,5	85,2

Źródło: opracowanie na podstawie danych <https://mapa.wyniki.edu.pl/MapaEgzaminow/>

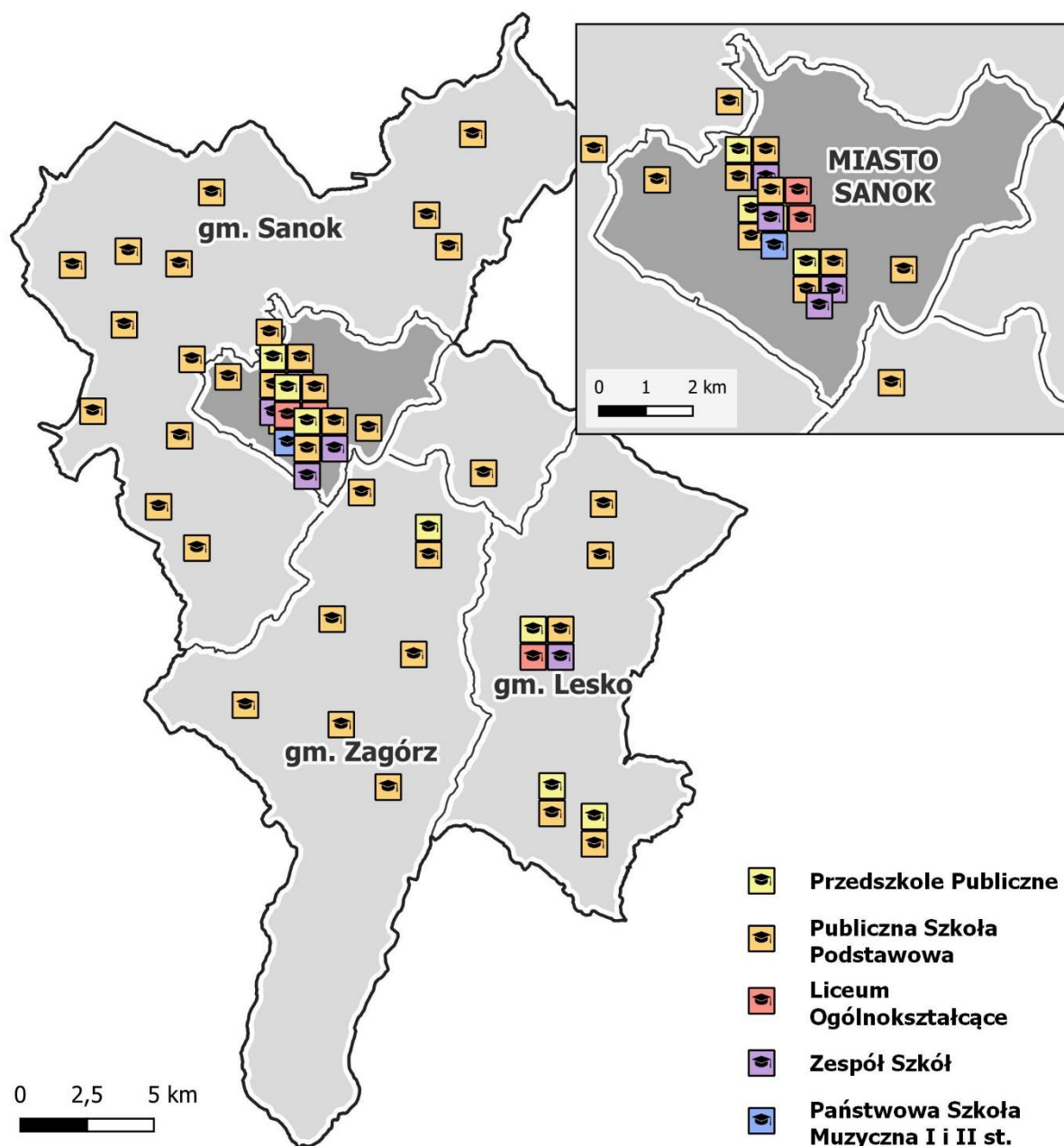
Na terenie MOF funkcjonuje Uczelnia Państwowa im. Jana Grodka w Sanoku, umożliwiająca podjęcie studiów wyższych na kierunkach takich jak:

- studia I stopnia: gospodarka w ekosystemach rolnych i leśnych (inż.), pielęgniarstwo, ratownictwo medyczne, bezpieczeństwo wewnętrzne, ekonomia, pedagogika, praca socjalna, mechanika i budowa maszyn (inż.), informatyka,
- studia II stopnia: gospodarka w ekosystemach rolnych i leśnych, bezpieczeństwo wewnętrzne, ekonomia, praca socjalna z elementami organizacji i zarządzania, mechanika i budowa maszyn,
- jednolite magisterskie: fizjoterapia, pedagogika przedszkolna i wczesnoszkolna, psychologia.

Ponadto uczelnia oferuje wiele kierunków studiów podyplomowych, kursów i szkoleń. Uczelnia wprowadziła innowacyjny system studiów 26+, będących bezpłatną alternatywą dla studiów niestacjonarnych. Zajęcia i praktyki odbywają się popołudniami, co pozwala łączyć pracę zawodową ze studiowaniem. Ten tryb prowadzenia zajęć cieszy się dużym zainteresowaniem ze strony studentów.

Na terenie MOF działa także Państwowa Szkoła Muzyczna I i II stopnia im. W. Kossakowej w Sanoku. Szkoła umożliwia podjęcie nauki śpiewu lub gry na instrumentach takich jak: akordeon, fortepian, skrzypce, altówka, wiolonczela, kontrabas, perkusja, flet, klarnet, trąbka, sakshorn, saksofon, tuba, puzon, waltornia, fagot, organy.

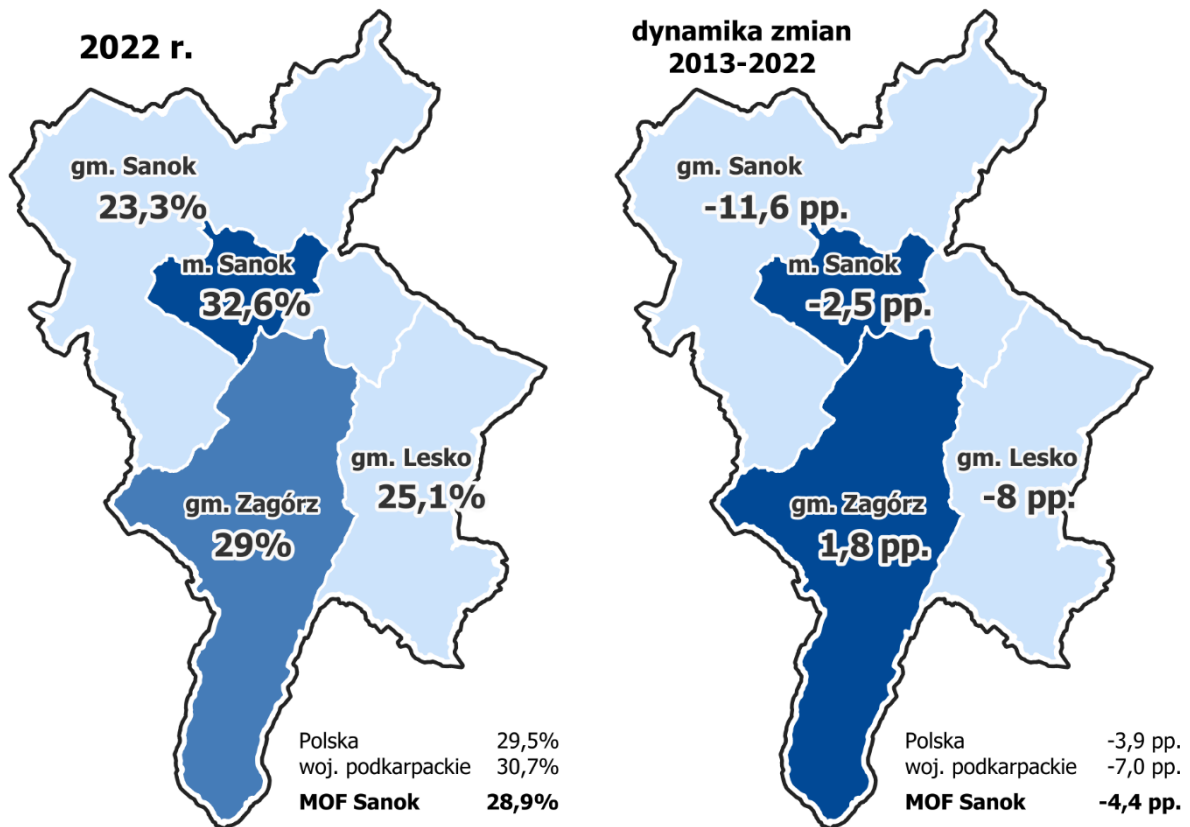
Mapa 1 Szkoły na terenie MOF

Źródło: opracowanie własne.

Udział wydatków na oświatę i wychowanie w wydatkach ogółem wyniósł 28,8% w MOF biorąc pod uwagę dane finansowe dla poszczególnych gmin. To poziom podobny co w województwie podkarpackim (30,7%) i kraju (29,5%). Najwyższy udział odnotowano w Mieście Sanok (32,6%), natomiast najniższy w Gminie Sanok (23,3%). Wydatki na wychowanie ogółem poniesione przez gminy tworzące MOF wyniosły 142 mln zł w 2022 r. – o 81,8% więcej niż w 2013 r., z czego największe wydatki poniosło Miasto Sanok (75 mln zł).

Grafika 13 Udział wydatków na oświatę i wychowanie w wydatkach ogółem

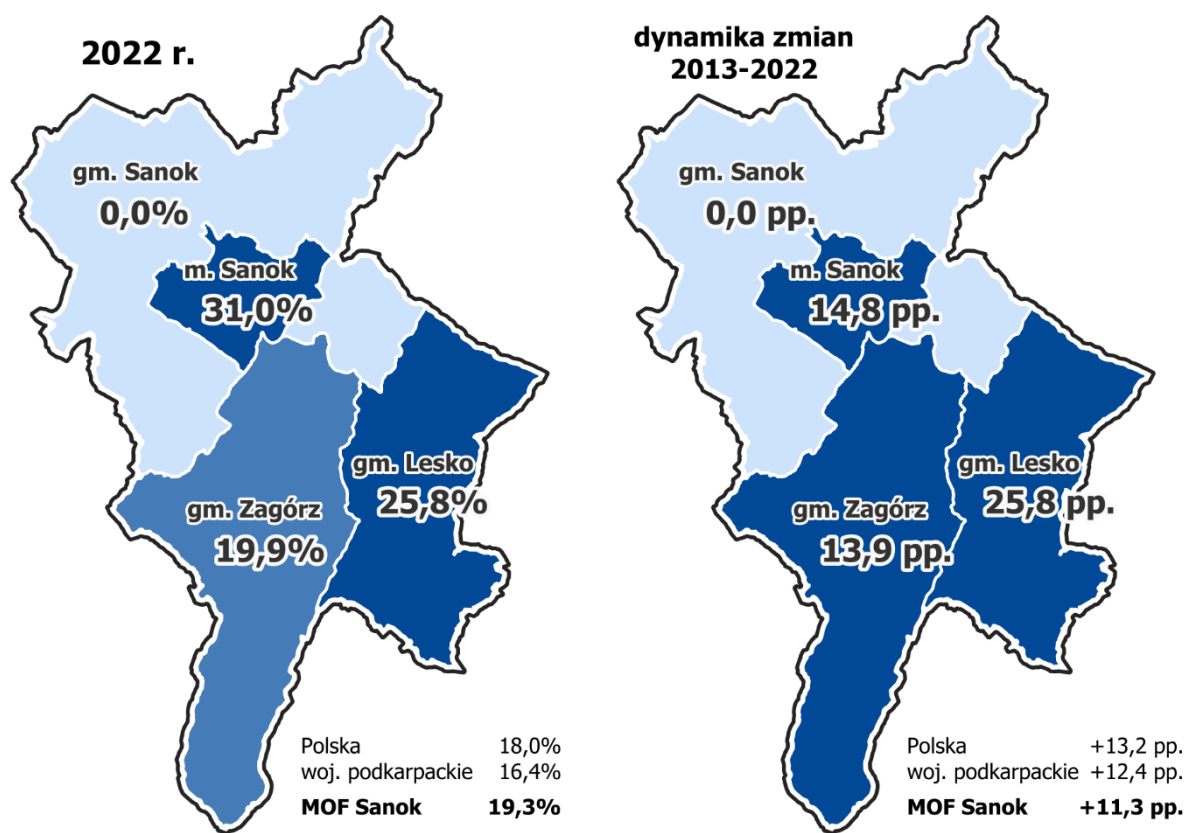
Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

I.2.3 Pomoc społeczna i ochrona zdrowia

Podrozdział zawiera podstawowe informacje na temat usług społecznych i zdrowotnych. Poniżej przedstawiono statystyki dotyczące stanu ochrony zdrowia i pomocy społecznej na terenie MOF.

Na terenie MOF funkcjonuje 6 żłobków – 3 żłobki publiczne i 3 prywatne. Tylko w Gminie Sanok nie funkcjonuje żadna placówka tego typu. Odsetek dzieci w wieku do lat 3 objętych opieką żłobkową wyniósł 19,3% w 2022 r. – był zatem wyższy niż w województwie (16,4%) i kraju (18,0%). W stosunku do 2013 r. odsetek ten wzrósł o 11,3 pp., co wskazuje na rozwój oferty żłobkowej na terenie MOF.

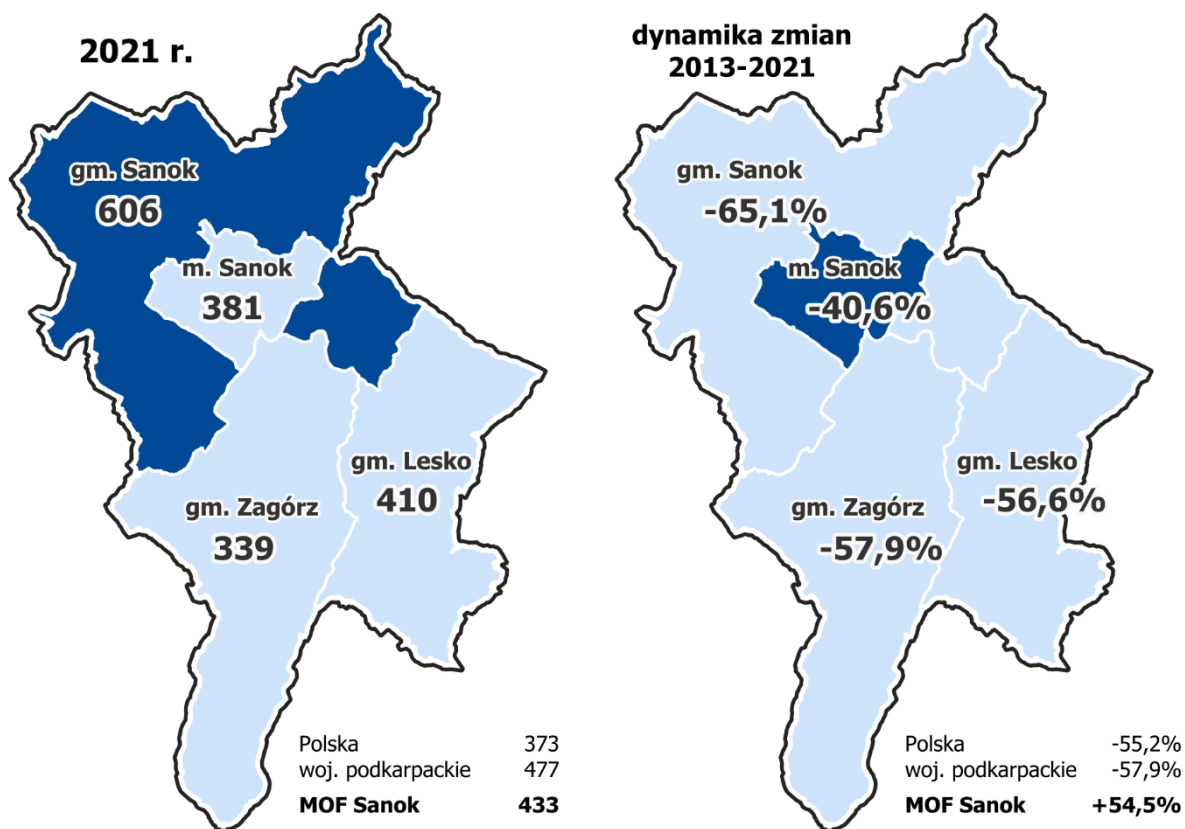
Grafika 14 Odsetek dzieci do lat 3 objętych opieką żłobkową

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Zadaniami pomocy społecznej zajmują się następujące podmioty: Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Sanoku, Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Sanoku, Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Zagórz, Miejsko-Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Lesku. W 2021 r. liczba beneficjentów pomocy społecznej wyniosła 3,3 tys. – o 57% mniej w porównaniu do 2013 r. W przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, liczba beneficjentów wyniosła 433 – więcej niż w kraju (373), lecz mniej niż w województwie podkarpackim (477). Najwyższy wskaźnik odnotowano w Gminie Sanok (606), natomiast najniższy w Mieście Sanok (381).

Grafika 15 Liczba beneficjentów pomocy społecznej na 10 tys. mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

W MOF funkcjonują Domy Pomocy Społecznej:

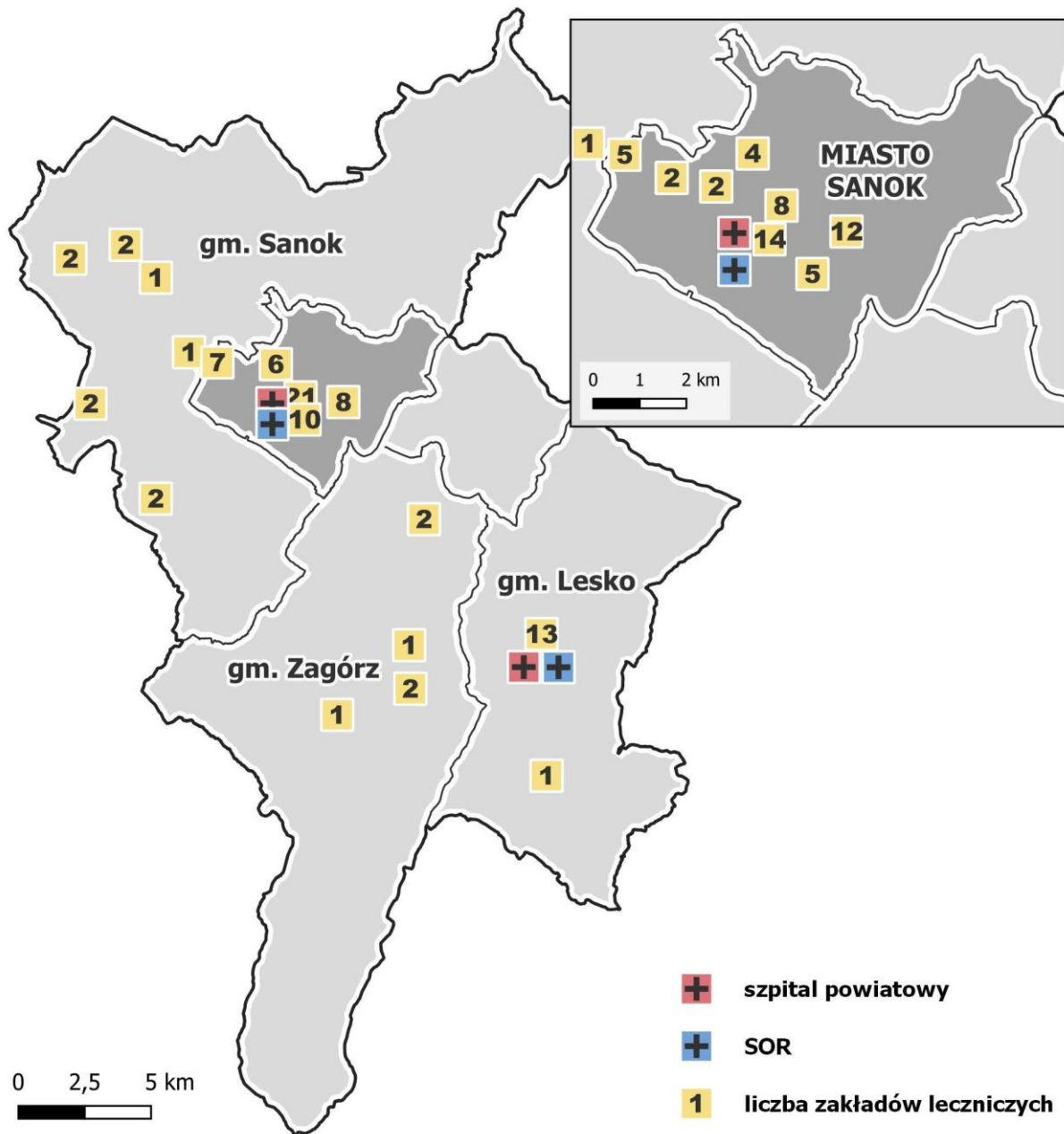
- Dom Pomocy Społecznej w Raczkowej – otwarty w 2022 r., pierwszy DPS na terenie Gminy Sanok, inwestycja została zrealizowana w ramach projektu pn. "Kompleksowa rewitalizacja terenie MOF Sanok-Lesko", współfinansowanego z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego w ramach Osi Priorytetowej nr VI Spójność Przestrzenna i Społeczna, Działanie 6.3 Rewitalizacja przestrzeni regionalnej Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Podkarpackiego na lata 2014-2020.
- Domu Pomocy Społecznej „Światło Nadziei” w Sanoku – uruchomiony w 2018 r., prowadzony przez Caritas Archidiecezji Przemyskiej,
- Dom Pomocy Społecznej im. św. Brata Alberta w Zagórz, który prowadzony jest przez Parafię Rzymsko-Katolicką pw. Wniebowzięcia NMP w Zagórz,
- Środowiskowy Dom Samopomocy im. ks. Ludwika Palucha w Lesku – jest placówką dzienną, przeznaczoną dla osób z niepełnosprawnościami, umożliwia rozwój umiejętności społecznych i kulturalnych, naukę zaradności życiowej oraz integrację.
- Środowiskowy Dom Samopomocy w Zagórz – placówka pobytu dziennego dla osób psychicznie chorych oraz niepełnosprawnych intelektualnie. Uczestnicy ŚDS rozwijają

kompetencje niezbędne w codziennym życiu, uczestniczą w warsztatach tematycznych oraz integrują się społecznie.

Placówki te zapewniają usługi opiekuńczo-rehabilitacyjne osobom w podeszłym wieku i przewlekle chorym, które nie są w stanie samodzielnie funkcjonować. Większość osób kierowanych do DPS jest tam umieszczana na czas nieokreślony. Na terenie MOF funkcjonuje także jeden Zakład Opiekuńczo-Lecznicy zarządzany przez Niepubliczny Zakład Opieki Zdrowotnej im. św. Brata Alberta w Sanoku. Istotną rolę odgrywa również Ośrodek Wsparcia Dziennego w Raczkowej (Gmina Sanok), który świadczy usługi opiekuńcze nad osobami niesamodzielnymi, a także wspiera aktywne uczestnictwo osób starszych w życiu społecznym dzięki prowadzeniu grupowych zajęć animacyjnych i terapeutycznych.

Świadczeniami z zakresu ochrony zdrowia zajmuje się Samodzielny Publiczny Zespół Opieki Zdrowotnej w Sanoku posiadający kilkanaście oddziałów, kilkadziesiąt poradni specjalistycznych oraz kilka pracowni diagnostycznych. Ponadto, na terenie MOF, w gminie Sanok działa Samodzielny Publiczny Zespół Opieki Zdrowotnej. Kolejną placówką tego typu jest Samodzielny Publiczny Zespół Opieki Zdrowotnej w Lesku posiadający kilka oddziałów i kilkanaście poradni. Problemem placówki w Lesku jest zła sytuacja finansowa – szpital zadłużony jest na ponad 70 mln zł, przez co zagrożony jest likwidacją. W przypadku likwidacji szpitala w Lesku, dostępność opieki zdrowotnej będzie jeszcze niższa w porównaniu do innych ośrodków miejskich. Na terenie MOF funkcjonują również liczne prywatne poradnie i gabinety podstawowej opieki zdrowotnej.

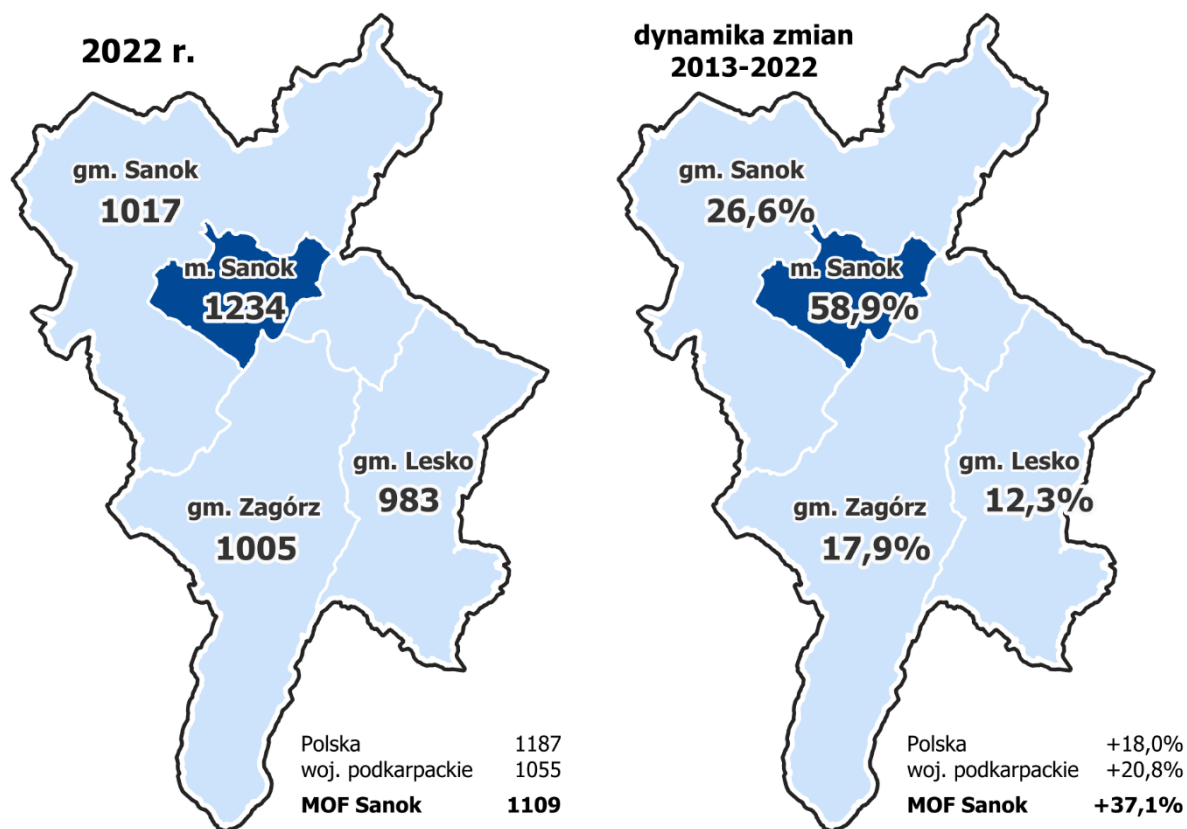
Mapa 2 Rozmieszczenie podmiotów ochrony zdrowia

Źródło: opracowanie własne.

Pod względem statystyk umieralności, liczonej jako liczba zgonów przypadających na 100 tys. osób, obszar MOF jest zbliżony do sytuacji odnotowanej w województwie i kraju. W 2022 r. wskaźnik ten wyniósł 1 109 – o 37,1% więcej niż w 2013 r. Patrząc na dane dla poszczególnych lat można zauważyć, że największy wzrost umieralności odnotowano w latach 2020-2021 co związane było z wystąpieniem pandemii COVID-19. W 2022 r. największą umieralnością cechowało się Miasto Sanok (1 234), natomiast najniższą Gmina Lesko (983).

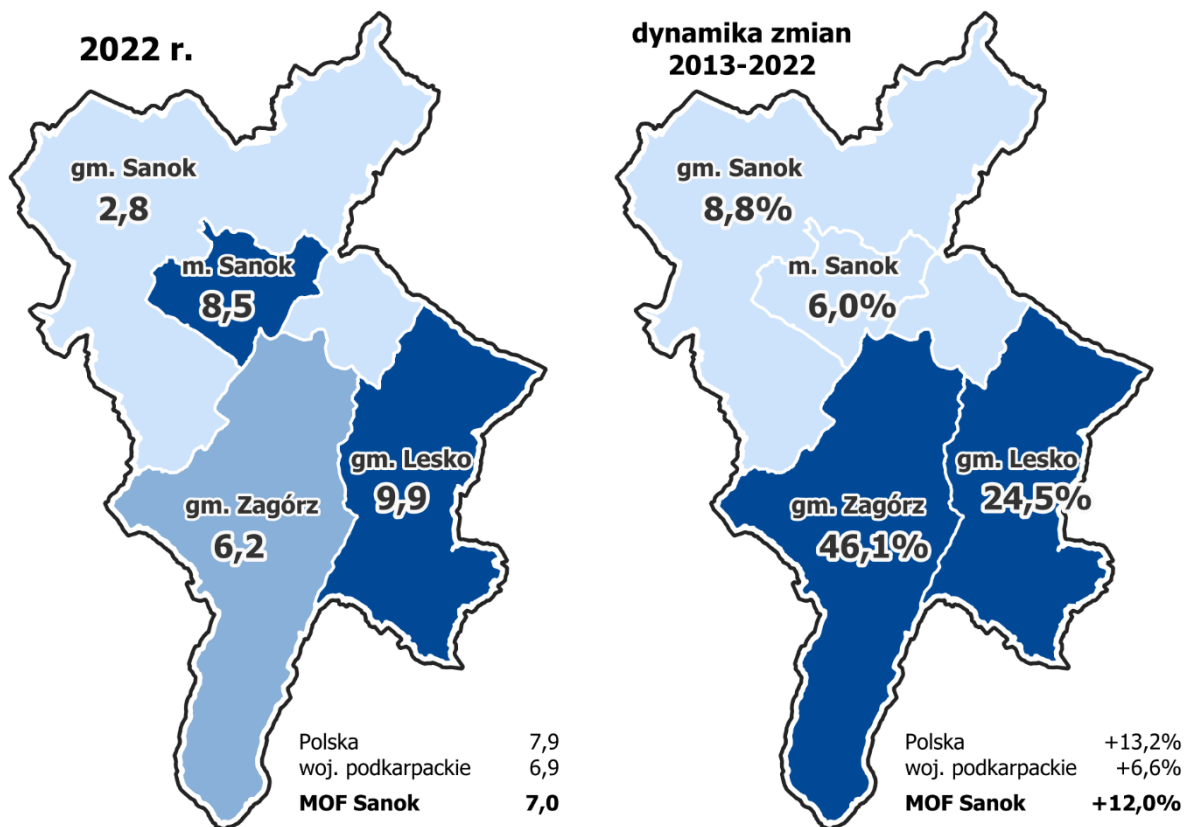
Grafika 16 Liczba zgonów na 100 tys. mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Według danych GUS na terenie MOF działa 10 poradni podległych samorządowi terytorialnemu: 5 w Mieście Sanok, 2 w Gminie Sanok, 2 w Gminie Zagórz i 1 w Gminie Lesko. Liczba porad lekarskich udzielonych w ramach podstawowej opieki zdrowotnej wyniosła 531 tys. w 2022 r. – w okresie 2013-2022 liczba porad była zróżnicowana, z czego najwięcej udzielono ich w 2019 r. (650 tys.), a najmniej w 2020 r. (458 tys.). W 2022 r. w przeliczeniu na 1 mieszkańca udzielono 7,0 porad – podobnie co w województwie (6,9) i kraju (7,9). Wśród gmin MOF najwięcej porad na 1 mieszkańca udzielono w Gminie Lesko (9,9), a najmniej w Gminie Sanok (2,8).

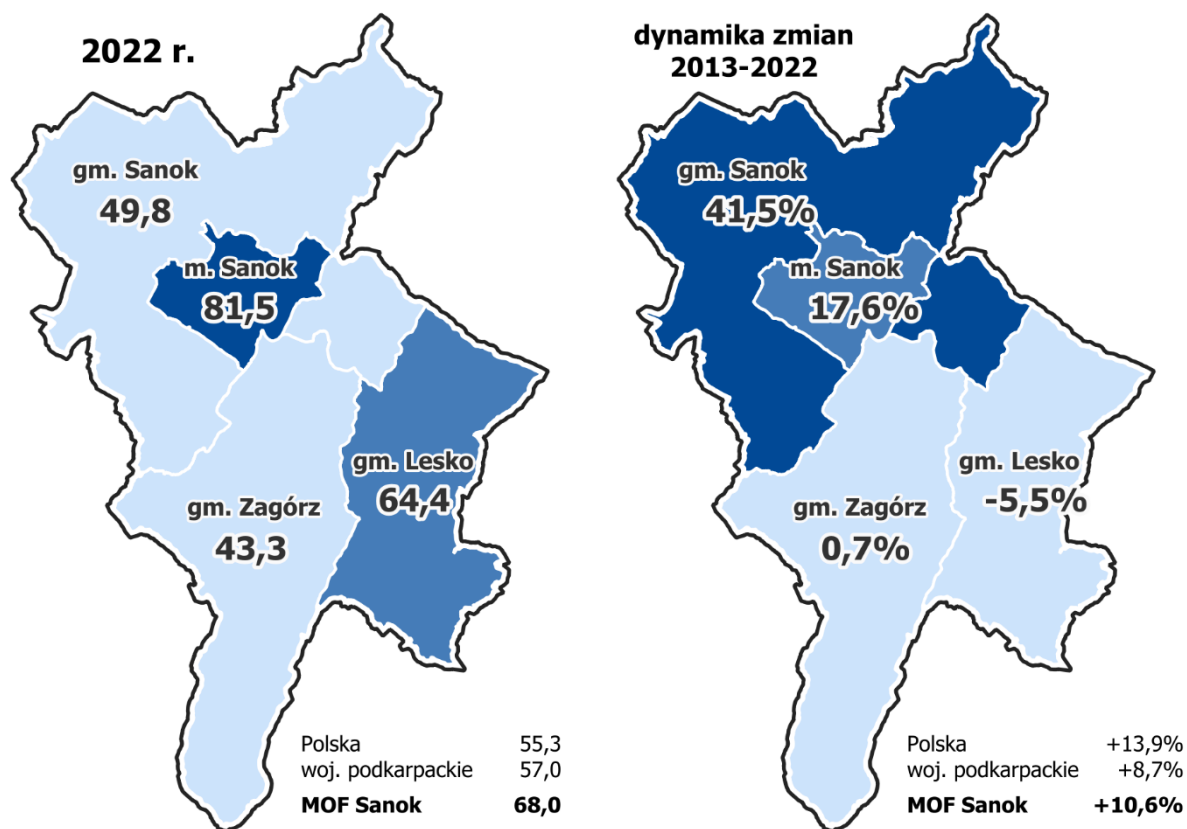
Grafika 17 Liczba porad lekarskich na 1 mieszkańca

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Liczba podmiotów gospodarczych prowadzących działalność w sekcji Q dział 86 PKD (opieka zdrowotna) wyniosła 514 w 2022 r., co w przeliczeniu na 1 000 zarejestrowanych podmiotów wyniosło 68,0. Było to o 10,6% więcej niż w 2013 r. Wskaźnik dla kraju i województwa był niższy, wynosząc kolejno 55,3 oraz 57,0 w 2022 r.

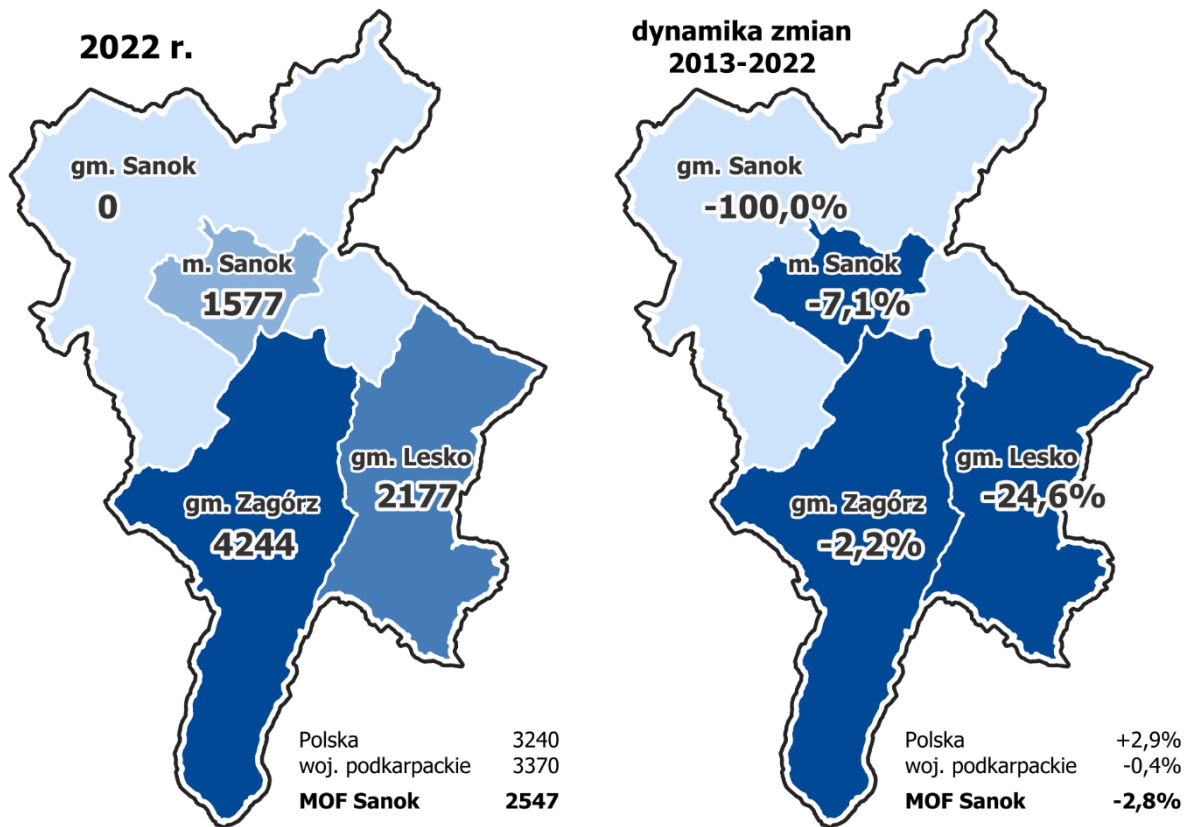
Grafika 18 Liczba podmiotów prowadzących działalność w sekcji Q na 1 000 podmiotów ogółem

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Dodatkowym wskaźnikiem dotyczącym dostępności do usług zdrowotnych jest liczba aptek funkcjonujących na danym terenie. Zgodnie z danymi GUS, na terenie MOF liczba aptek wyniosła 30 w 2022 r., a zatem liczba ludności przypadająca na jedną aptekę wyniosła 2 547. Wskaźnik ten był niższy w porównaniu do województwa (3 370) i kraju (3 240), co świadczy o lepszej dostępności punktów aptecznych na terenie MOF. Wyjątkiem jest Gmina Sanok, w której nie funkcjonuje żadna apteka – funkcjonują tu natomiast punkty apteczne.

Grafika 19 Ludność przypadająca na jedną aptekę

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

I.2.4 Kultura i turystyka

Niniejszy podrozdział zawiera najważniejsze informacje z zakresu oferty kulturalnej, atrakcji turystycznych oraz infrastruktury turystycznej znajdującej się na terenie MOF Sanok-Lesko.

Kultura

Na terenie MOF Sanok-Lesko funkcjonuje kilka podmiotów działających w zakresie upowszechniania kultury, takich jak:

- Sanocki Dom Kultury – działają w nim zespoły taneczne i muzyczne takie jak: Formacja Tańca Towarzyskiego FLAMENCO, Zespół Tańca Ludowego SANOK, Grupa Tańca Współczesnego PROGRES, Con Amore, grupa teatralna De Konstrukcje, oraz koło plastyczne i recytatorskie. Ponadto w Mieście Sanok działają mniejsze domy kultury: Młodzieżowy Dom Kultury, Sanocka Spółdzielnia Mieszkaniowa Osiedlowy Dom Kultury oraz Osiedlowy Dom Kultury Gagatek, które także organizują zajęcia i warsztaty dla różnych grup wiekowych.
- Gminny Ośrodek Kultury w Sanoku – prowadzi warsztaty tematyczne dla dzieci i młodzieży, pod patronatem ośrodka funkcjonuje: Kapela Biesiada, Zespół ludowy Liszianie, Zespół muzyczno-obrzędowy Pakoszowianie, Orkiestra Dęta z Pakoszwówki, Zespół mażorettek IMPULS, Kapela ludowa Kamraty.
- Miejsko - Gminny Ośrodek Kultury i Sportu w Zagórze – w którym działa Kółko Teatralne, Kółko Taneczne oraz Społeczne Ognisko Muzyczne oferujące naukę gry na instrumentach. Do MGOKiS należy Kino „Sokół”, Ośrodek Sportu i Rekreacji „Zakucie” i Centrum Edukacji Ekologicznej w Zagórze-Zasławiu.
- Bieszczadzki Dom Kultury w Lesku – organizuje zajęcia tematyczne związane m.in. z malarstwem, tańcem, jogą, tańcem, śpiewem i grą na instrumentach. W BDK funkcjonuje także koło szachowe dla dzieci, Zespół taneczny „Bieszczadzkie Żabki”, Bieszczadzka Galeria Sztuki "Synagoga" mieszcząca się w dawnym budynku synagogi (działa tu także Muzeum Żydów Galicji). Ponadto w BDK działa kino oraz Klub Filmowy.

Na terenie gmin prężnie działają Koła Gospodyń Wiejskich zajmujące się współorganizacją imprez kulturalnych. KGW reprezentują lokalny folklor, uczestniczą w różnych przeglądach, konkursach i festiwalach. W 2022 r. w MOF działały 42 koła, kluby i sekcje zainteresowań, które zrzeszały 1 128 członków. Liczba kół zainteresowań uległa zmniejszeniu o $\frac{1}{3}$ względem 2013 r., lecz liczba członków kół wzrosła w tym czasie o 6,5%.

Warto wspomnieć, że w MOF funkcjonuje także kilka klubów seniora:

- Klub Seniora “Młodzi Duchem” w Mrzygłodzie,

- Klub Seniora przy Osiedlowym Domu Kultury Gagatek w Sanoku,
- Klub Seniora „Niezapominajka” w Sanoku,
- Klub Seniora w Lesku,
- Klub Aktywnego Seniora w Zagórz.

Ponadto na terenie MOF działa Sanocki Uniwersytet Trzeciego Wieku (UTW) im. Jana Grodka. Kluby seniora i UTW są miejscem spotkań i aktywizacji społecznej, ponadto seniorzy mają możliwość wzięcia udziału w różnego typu warsztatach i zajęciach tematycznych. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego, w 2022 r. w klubach seniora i UTW brało udział 1,5% mieszkańców MOF w wieku 60 lat i więcej.

Wśród najważniejszych cyklicznych imprez kulturalnych organizowanych na terenie MOF wymienić należy:

- Festiwal im. Adama Didura w Sanoku – festiwal muzyki poważnej i operowej, odbywający się od 1989 r. w Sanoku. Nazwa wydarzenia nawiązuje do światowej sławy solisty Adama Didura żyjącego na przełomie XIX w. i XX w., który urodził się w Woli Sękowej koło Sanoka.
- Gwiazdy Jazzu w Sanockim Domu Kultury – festiwal muzyki jazzowej odbywający się od 2009 r.,
- Zjazd Kapel Ludowych w Dolinie Sanu (Gmina Sanok) – festiwal lokalnych kapel ludowych,
- Karpaty Zakłète w Drewnie – wydarzenie organizowane przez Muzeum Budownictwa Ludowego, w trakcie którego prezentowane są wyroby rękodzielnicze oraz proces obróbki drewna,
- Biesiada “Z Kufra Babuni” (Gmina Sanok) – spotkanie biesiadne, w którym uczestniczą Koła Gospodyń Wiejskich,
- Country&RockFestwiał w Lesku – festiwal skupiający artystów muzyki rockowej i country,
- Międzynarodowy Złot Motocyklowy w Lesku – połączony z Country&RockFestwiał, zrzeszający miłośników jednośladów,
- Bieszczadzki Rajd Pojazdów Zabytkowych i Militarnych w Zagórz
- Międzynarodowe Rykowisko Karpackie w Zagórz – impreza organizowana przez Koło Łowieckie, połączone z Indywidualnymi Mistrzostwami Karpat w Naśladowaniu Głosu Jelenia,
- Święto Kultury nad Osławą w Mokrem (Gmina Zagórz) – festiwal ukraińskiej muzyki, pieśni i tańca, organizowany przez Związek Ukraińców w Polsce,
- Festiwal Piosenki Dziecięcej i Młodzieżowej „Sukcesik” w Zagórz.

W latach 2013-2019 liczba imprez organizowanych przez ośrodki kultury stopniowo wzrastała. W 2020 r. ze względu na wystąpienie pandemii COVID-19, liczba organizowanych imprez znacząco

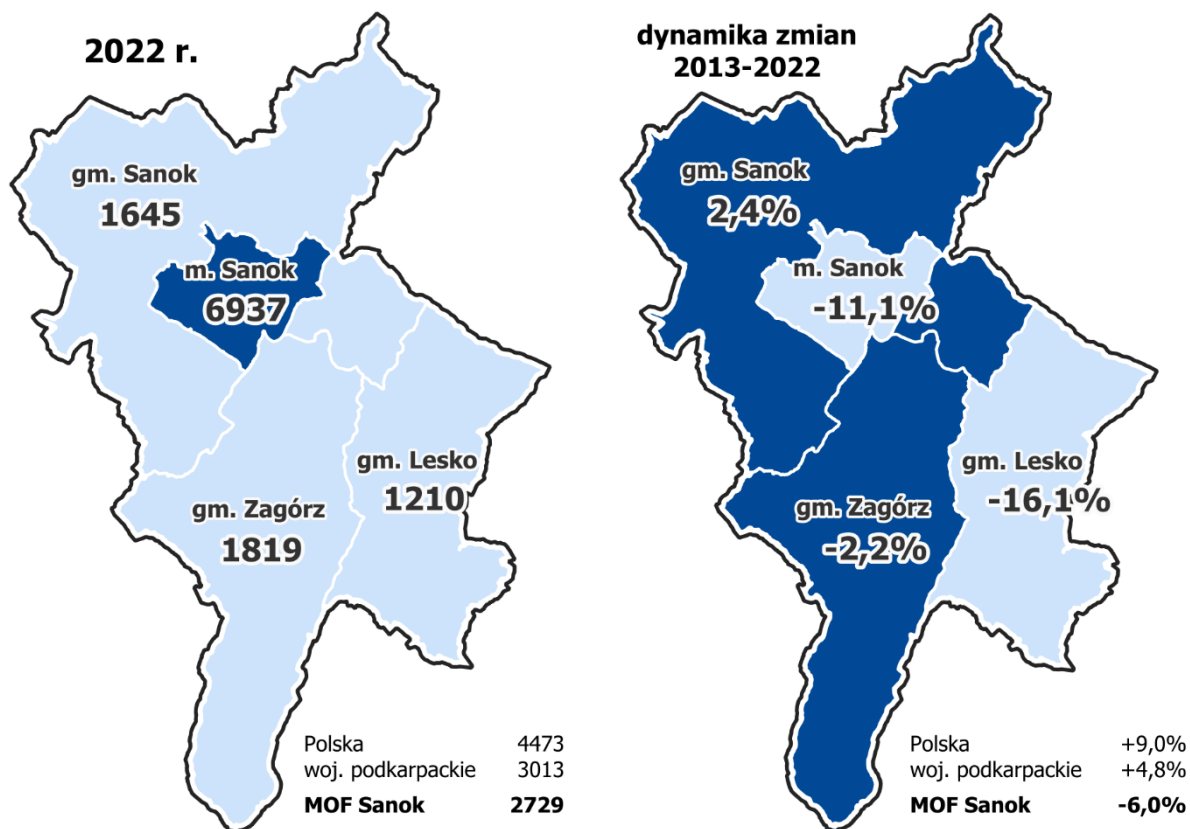
zmałała, podobnie jak liczba ich uczestników. Według danych GUS w 2022 r. zorganizowano 382 imprezy, w których uczestniczyło 55,6 tys. osób. W przeliczeniu na 1 000 mieszkańców, w 2022 r. zorganizowano 5,0 imprez – mniej niż w województwie (6,1) i kraju (6,0). Najwyższym wskaźnikiem wyróżniała się Gmina Lesko (7,7). Liczba uczestników imprez na 1 000 mieszkańców wyniosła natomiast 728 w 2022 r. – więcej niż w kraju (723) lecz mniej w porównaniu do województwa (897).

Innymi podmiotami zajmującymi się upowszechnianiem kultury są biblioteki:

- Miejska Biblioteka Publiczna im. Grzegorza z Sanoka w Sanoku – do której należą cztery filie: Dąbrówka, Posada, Wójtostwo, Olchowce,
- Biblioteki w Gminie Sanok – 11 bibliotek zlokalizowanych w Falejówce, Jurowcach, Lisznej, Mrzygłodzie, Niebieszczanach, Pakoszwócce, Pisarowcach, Prusieku, Strachocinie, Trepczy, Załużu,
- Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna w Lesku – wraz z trzema filiami: Hoczew, Łukawica, Średnia Wieś,
- Miejsko - Gminna Biblioteka Publiczna w Zagórzcu – wraz z filią w Zahutyńcu i Mokrem.

W 2022 r. na jedną placówkę biblioteczną przypadało średnio 2 729 mieszkańców MOF – mniej w porównaniu do województwa (3 013) i kraju (4 473), co świadczy o dobrej dostępności do punktów bibliotecznych na terenie MOF.

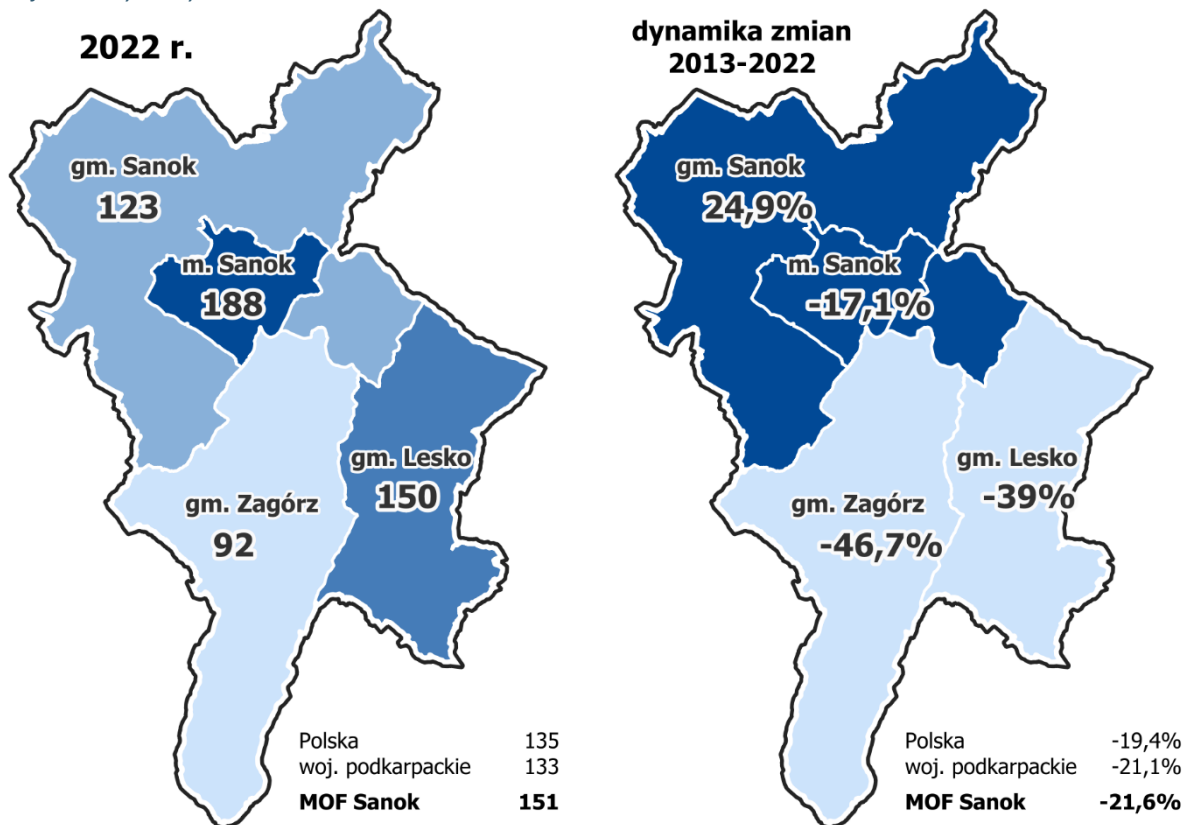
Grafika 20 Liczba mieszkańców przypadająca na jedną placówkę biblioteczną

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

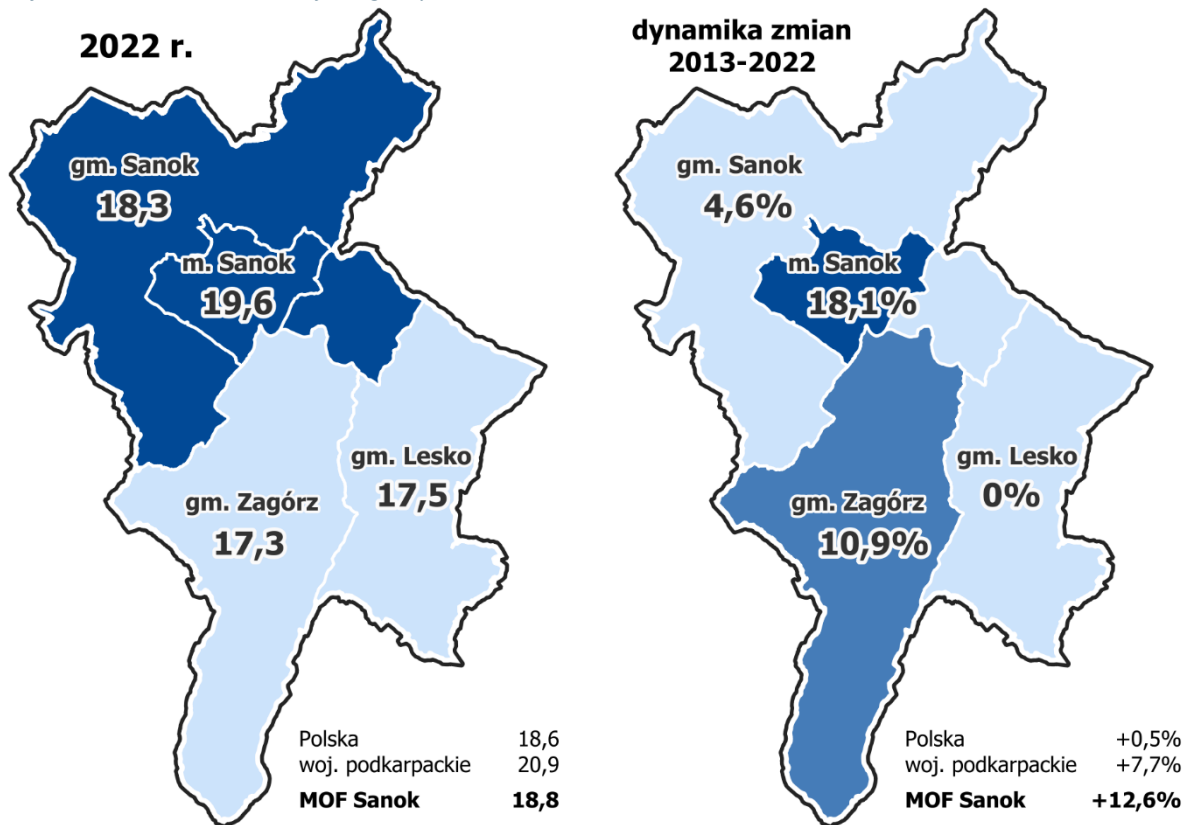
W 2022 r. liczba czytelników bibliotek MOF wyniosła około 11,5 tys. osób – o 26,3% mniej niż w 2013 r. W przeliczeniu na 1 000 mieszkańców było to 151 czytelników w 2022 r. – wskaźnik ten był wyższy w porównaniu do województwa (133) i kraju (135). Poziom czytelnictwa na obszarze funkcjonalnym jest zatem stosunkowo wysoki. Na jednego czytelnika w 2022 r. przypadało przeciętnie 18,8 woluminów – o 12,6% więcej w porównaniu do 2013 r.

Grafika 21 Czytelnicy bibliotek na 1 000 ludności

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Grafika 22 Liczba woluminów na jednego czytelnika

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Do placówek gromadzących dziedzictwo kulturowe regionu należy:

- Muzeum Historyczne w Sanoku – mieści się w Zamku Królewskim, gromadzi zbiory związane z historią Sanoka i okolic. Ważną część zbiorów stanowi kolekcja sztuki cerkiewnej, kościelnej, ceramiki pokuckiej (największa kolekcja w Polsce), portretów renesansowych i malarstwa współczesnego,
- Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku – najstarsze i największe muzeum etnograficzne w Polsce. Skansen podzielony jest na sektory prezentujące różne grupy etniczne. Gromadzi ponad 31 tys. eksponatów prezentujących kulturę ludową, mieszczańską, dworską,
- Centrum Kultury i Tradycji Regionalnej w Strachocinie (Gmina Sanok) – nowy obiekt, którego celem jest gromadzenie i prezentowanie dorobku kulturowego i przemysłowego gminy Sanok. W swoich zasobach posiada bogaty zbiór przedmiotów użytkowych i eksponatów przemysłowych z przełomu XIX i XX w.,
- Regionalna Izba Pamięci w Lesku – powstała w 2021 r., posiada kolekcję eksponatów pochodzących głównie z przełomu XIX w. i XX w. Gromadzi przedmioty codziennego użytku, fotografie, dokumenty itd. prezentujące historię Leska i regionu,
- Centrum Kultury Foresterium (Gmina Zagórz) – zlokalizowane w ruinach klasztoru Karmelitów Bosych w Zagórz, w nowoczesny sposób (m.in. poprzez wykorzystanie technologii VR) prezentuje historię klasztoru.

Galerie sztuki:

- Galeria Zdzisława Beksińskiego w Sanoku – należąca do Muzeum Historycznego, największa na świecie kolekcja dzieł znanego malarza pochodzącego z Sanoka, licząca około 600 prac. Po śmierci artysty Muzeum stało się właścicielem tysięcy prac artysty – obrazów, fotografii, szkiców, nagrań, rzeźb itd. Galeria dokumentuje jego życie i twórczość,
- BWA Galeria Sanocka – zlokalizowana przy sanockim rynku, dysponująca czterema salami ekspozycyjnymi, prezentująca prace współczesnych artystów,
- Bieszczadzka Galeria Sztuki Synagoga – mieszcząca się w dawnej synagodze w Lesku, działa w okresie wiosenno-letnim prezentując prace lokalnych artystów,
- Galeria Bieszczadzkiej Grupy Twórców Kultury w Zagórz – gromadzi prace lokalnych artystów.

Na terenie MOF stale rozwijana jest infrastruktura społeczno-kulturalna. W 2022 r. zakończono pierwszy etap prac nad Centrum Kultury i Tradycji Regionalnej w Strachocinie. Budynek powstał na bazie dawnej Regionalnej Izby Pamięci. Zagospodarowano również teren wokół obiektu – zbudowano amfiteatr z ławkami, dodano elementy małej architektury i nowe nasadzenia. Inwestycja powstała

dzięki dofinansowaniu ze środków Rządowego Funduszu Inwestycji Lokalnych. Obecnie obiekt wymaga wyposażenia w instalacje wystawiennicze, multimedia oraz ogólne elementy wystroju.

W grudniu 2023 r. na terenie Sanoka otwarto Mediatekę, w której powstała Strefa Odkrywania, Wyobraźni i Aktywności SOWA finansowana w ramach dotacji Ministra Edukacji i Nauki. SOWA jest miejscem stworzonym przy wsparciu programowym Centrum Nauki Kopernik w Warszawie. Mediateka ze strefą SOWA jest pierwszym tego typu innowacyjnym obiektem na terenie województwa podkarpackiego.

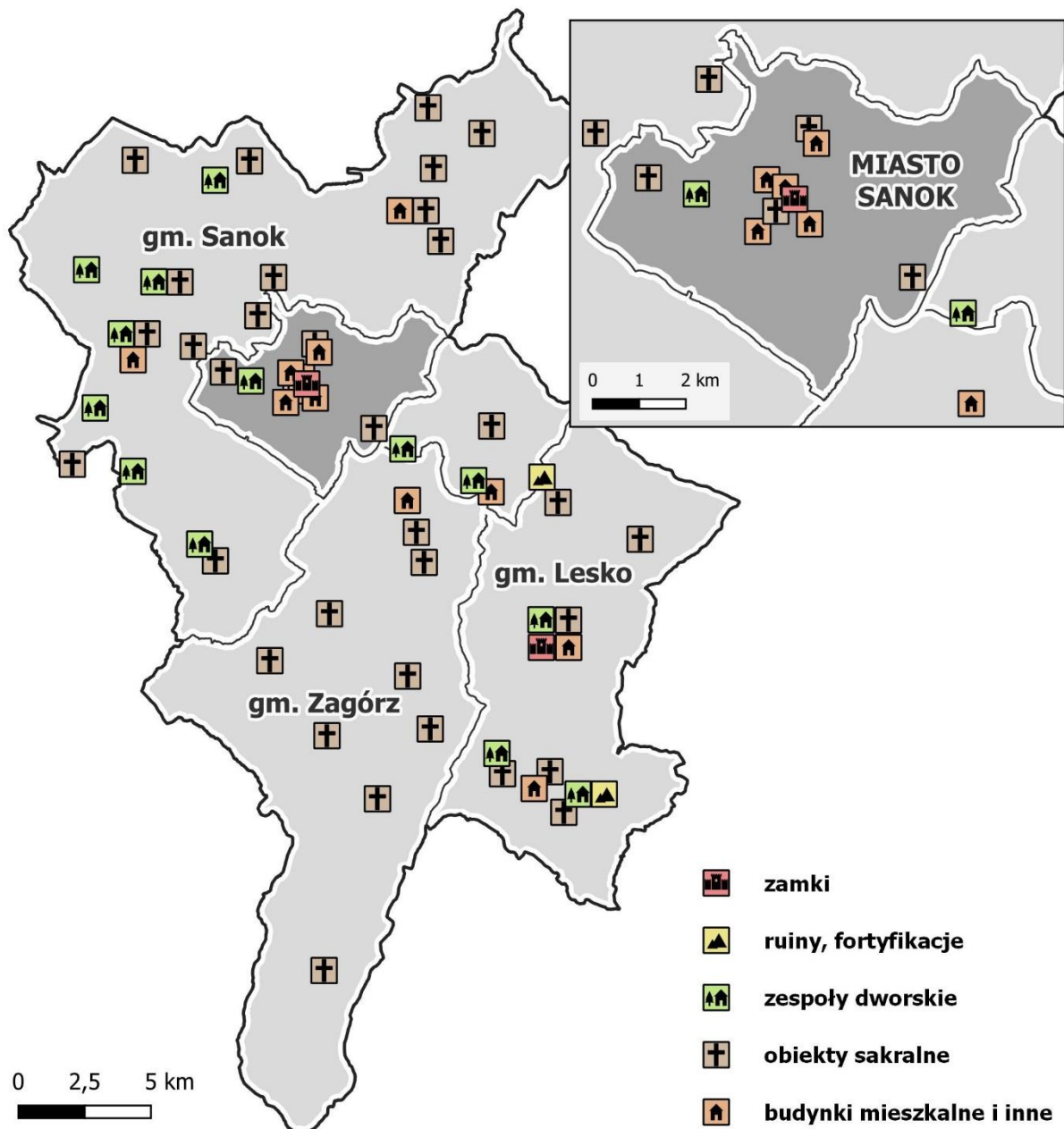
Materialne dziedzictwo kulturowe stanowią także liczne zabytki, których jest 165 na terenie MOF. Wśród najciekawszych można wymienić:

- Zamek Królewski w Sanoku – obecna bryła budynku pochodzi z XVI w., jeden z najważniejszych zabytków Sanoka,
- Kościół i klasztor Franciszkanów w Sanoku – neoromański zespół klasztorny pochodzący z XIV w.
- Sobór Świętej Trójcy w Sanoku – prawosławna cerkiew wybudowana w XVIII w. w stylu klasycystycznym,
- Synagoga w Lesku – wzniesiona w XVII w.,
- Kirkut w Lesku – jeden z najstarszych cmentarzy żydowskich w Polsce, zajmujący powierzchnię około 3 ha,
- Kościół Narodzenia Najświętszej Maryi Panny w Średniej Wsi – najstarszy drewniany kościół katolicki w Bieszczadach, wybudowany w XVI w.,
- Cerkiew grekokatolicka pw. Przemienienia Pańskiego w Czerteżu – drewniana grekokatolicka cerkiew pochodząca z XVIII w.,
- Cerkiew św. Jerzego w Jurowcach – dawna cerkiew grekokatolicka wybudowana w XIX w.,
- Zespół cerkiewny w Dobrej, na który składa się dawna grekokatolicka cerkiew parafialna pw. św. Mikołaja wzniesiona w 1879 r., dzwonnica będąca jednocześnie bramą na teren przycerkiewny,
- Dawna cerkiew pw. Narodzenia NMP w Łodzinie - Świątynia została wzniesiona w 1743 r. We wnętrzu zachował się ikonostas z 1875 r.,
- Kościół św. Katarzyny Aleksandryjskiej w Strachocinie – murowana, neogotycka świątynia wzniesiona w 1900 r. Od 2007 roku Sanktuarium św. Andrzeja Boboli,
- Ruiny Klasztoru Karmelitów Bosych w Zagórz – pochodzące z XVIII w. usytuowane na malowniczym wzgórzu, są największą atrakcją Gminy Zagórz,
- Kościół Parafialny pod wezwaniem Wniebowzięcia N.M.P. w Zagórz,

- Cerkiew pod wezwaniem Św. Michała w Zagórze.

Liczne zabytki stanowią istotną atrakcję turystyczną. W celu zachowania zabytków w odpowiednim stanie niezbędna jest ich konserwacja, renowacja, a także adaptacja do nowych funkcji, pozwalających zwiększenie dostępności tychże obiektów. Obecnie duża część obiektów zabytkowych wymaga podjęcia prac remontowych.

Mapa 3 Obiekty zabytkowe na terenie MOF

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Przez MOF przebiega Szlak Architektury Drewnianej, do którego należy kościół w Średniej Wsi, cerkiew w Jurowcach, cerkiew w Czerteżu, budynki w Mrzygłodzie oraz obiekty zlokalizowane

w Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku. Szlak liczy łącznie ponad 130 unikatowych obiektów zabytkowych. Ponadto przez MOF przebiegają szlaki piesze i rowerowe takie jak:

- Szlak czerwony – biegnący od Przemyśla do Sanoka, poprzez najwyższy szczyt Gór Słonnych (Słonny Wierch – 670 m. n.p.m.),
- Szlak niebieski – wiodący z dworca głównego w Sanoku przez Pohary i Sulitę na Chryszczatą,
- Żółty szlak - łącznikowy szlak PTTK umożliwiający dotarcie z Sanoka (PKP dworzec. główny) do szlaku czerwonego na Orlim Kamieniu (518 m n.p.m.),
- Szlak Ikon – wiedzie z Sanoka poprzez najciekawsze obiekty architektury cerkiewnej, umożliwiając zobaczenie 10 cerkwi i 2 muzeów, szlak można pokonać pieszo, rowerem, konno lub płynąc Doliną Sanu,
- Szlak Przygód dobrego Wojaka Szwejka - jest częścią Międzynarodowego Szlaku Szwejka, który biegnie przez Austrię, Czechy, Węgry, Słowację, Polskę i Ukrainę,
- Szlak Nadszańskich Umocnień – szlak rowerowy prezentujący radzieckie i niemieckie fortyfikacje z okresu II wojny światowej,
- Szlak „Prawem i Lewem po Ziemi Sanockiej” – szlak rowerowy upamiętniający dzieje szlachty sanockiej przełomu XVI w. i XVII w.,
- Szlak Wodny „Błękitny San” - umożliwia spływ sanem od Zwierzynia, przez Lesko, Sanok, Dynów, Przemyśl, Jarosław, Ulanów do ujścia rzeki do Wisły. Warto zaznaczyć, że na terenie MOF działają wypożyczalnie kajaków i firmy organizujące spływy kajakowe na rzece San,
- Szlak Rodowych Gniazd Lubomirskich – obejmuje miejsca związane z rodem Lubomirskich, na terenie MOF znajdują się dwa obiekty związane z tym rodem (w Sanoku i Lesku),
- Szlak Naftowy – szlak transgraniczny związany z historią przemysłu naftowego, przebiegający przez Jasło, Krosno, Sanok, Lesko, Ustrzyki Dolne, Sambor, Borysław, Drohobycz i Lwów,
- Szlak Chasydzki – wykorzystujący dziedzictwo kulturowe Żydów, na szlaku znalazły się miejscowości z województwa podkarpackiego i lubelskiego, w tym Lesko i Sanok.

Jesienią 2023 r. do użytku oddano nową ścieżkę pieszo-rowerową Velo San prowadzącą z Sanoka do Zagórza oraz szlak pieszo-rowerowy przebiegający przez gminę Zagórz. Popularność turystyki rowerowej z roku na rok wzrasta, a województwo podkarpackie posiada dobre warunki do rozwoju tej formy turystyki, ze względu na m.in. zróżnicowane, malownicze ukształtowanie terenu oraz bogactwo przyrodnicze. Na obszarze MOF jest możliwość tworzenia ścieżek rowerowych łączących poszczególne miejscowości, jak i górskich tras rowerowych typu single track. Różnicowanie stopnia trudności projektowanych ścieżek pozwoli na zwiększenie atrakcyjności turystyki rowerowej na terenie MOF. Ponadto, kluczowe jest modernizowanie istniejącej infrastruktury i uzupełnianie tras o nowe odcinki. Oznakowanie jest często zniszczone i

niekompletne, a poszczególne odcinki przebiegające np. w terenie leśnym, czy śródpolnym są zarośnięte. Całość wymaga gruntownej inwentaryzacji, a niekiedy zmiany przebiegu, całkowitej wymiany oznakowania i remontu nawierzchni. Koniecznym jest także ich odpowiednie oznakowanie na mapach turystycznych.

Turystyka

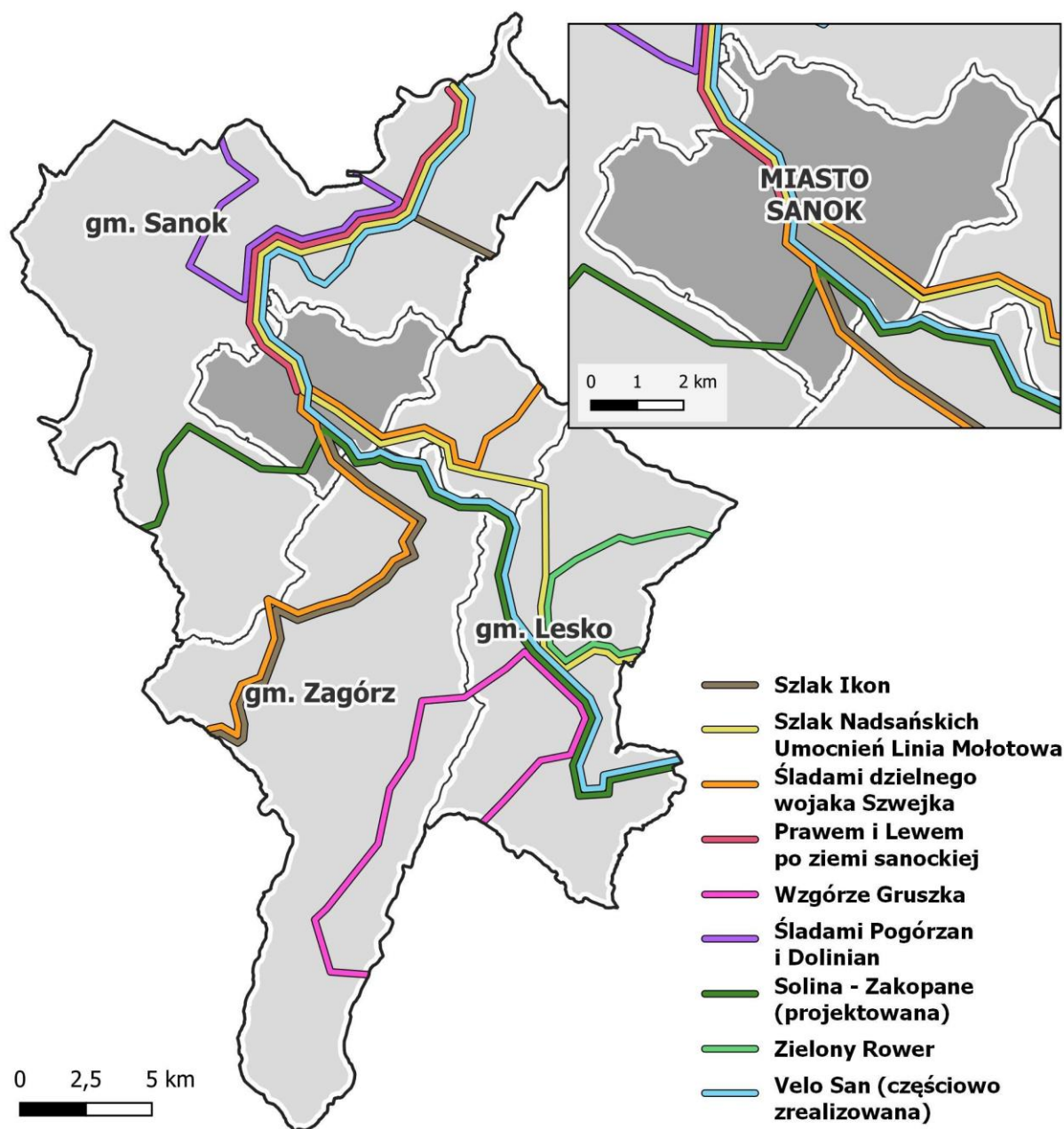
W ramach *Audytu potencjału produktów turystyki rowerowej województwa podkarpackiego*³ zrealizowanego w 2020 r., przeprowadzono 12 wizji lokalnych stanu technicznego oznakowania wybranych szlaków i tras w województwie podkarpackim. Jednym z badanych szlaków był Rowerowy Szlak Ikon przebiegający częściowo w granicach MOF. Z oceny stanu szlaku wynika, iż charakteryzuje się on bardzo dobrym stanem nawierzchni asfaltowej, jednak oznakowanie wymaga interwencji – mimo iż na odcinku przebiegającym przez MOF jest ono dość gęste, to konieczne jest jego odnowienie (znaki są wyblakłe). Z Audytu wynika również, że dominującym problemem turystyki rowerowej w województwie podkarpackim jest mała liczba tras rowerowych, szczególnie tych odseparowanych od ruchu samochodowego. Kolejne istotne problemy to słaba jakość istniejących ciągów oraz niesatysfakcjonująca infrastruktura wokół nich. Istniejąca infrastruktura wymaga zatem uzupełnienia i podnoszenia standardu. Ponadto, niektóre ze szlaków prowadzą przez dość trudny teren, co związane jest zarówno z nachyleniem terenu, jak również rodzajem nawierzchni. W celu zwiększenia dostępności szlaków i tras rowerowych dla szerokiego grona turystów, rozwiązaniem może być modernizacja nawierzchni lub alternatywne poprowadzenie trudniejszych odcinków łatwiejszym terenem.

Według raportu pn.: *Analiza podaży turystyki rowerowej w Polsce 2021*, szlaki rowerowe przebiegające przez MOF Sanok takie jak Szlak Nadszańskich Umocnień (Linia Mołotowa), Szlak Śladami Dobrego Wojaka Szwejka, Szlak „Zielony Rower” Greenway Karpaty Wschodnie nie są dostatecznie opisane na stronach internetowych - słabą stroną tych szlaków jest uboga informacja na temat ich dokładnego przebiegu⁴.

³ Audyt potencjału produktów turystyki rowerowej województwa podkarpackiego, Synergia Sp. z o.o. Lublin, Zespół Oddziału Turystyki Departamentu Promocji, Turystyki i Współpracy Gospodarczej Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podkarpackiego, Rzeszów – Lublin 2020

⁴ Analiza podaży turystyki rowerowej w Polsce 2021, Polska Organizacja Turystyczna, Warszawa 2021 r.

Grafika 23 Wybrane szlaki rowerowe przebiegające przez teren MOF Sanok-Lesko

Źródło: opracowanie własne

Warto podkreślić, że MOF ma także potencjał do rozwoju turystyki wodnej. Przez obszar przepływają dwie duże rzeki – San i Osława, które mogą zostać wykorzystane do promocji turystycznej MOF. Obecnie na rzece San organizowane są spływy kajakowe, które mogą stać się jednym z kluczowych atrakcji turystycznych oferowanych na terenie MOF. Dostępne trasy obejmują warianty dla bardziej i mniej doświadczonych kajakarzy, a możliwy czas spływu to od 2-3 godzin (np. trasa Załuż-Sanok lub Sanok-Tyrawa Solna) nawet do 2-5 dni (np. na trasie Sanok-Ostrów). Niektóre odcinki są stosunkowo dobrze zagospodarowane – na ich długości dostępna jest infrastruktura np. w postaci ośrodków wypoczynkowych, restauracji, domków kempingowych, wiat na ogniska (np. na odcinku Sanok-Tyrawa

Solna). Wciąż niezbędne jest jednak rozwijanie tej infrastruktury w celu jej dostosowania do wzrastającego zainteresowania oraz zmieniających się potrzeb i oczekiwań.

Aby w pełni wykorzystać możliwości oferowane przez rzeki, niezbędne jest odpowiednie zagospodarowanie brzegów oraz budowa nowych przystani portowo-kajakowych. Na całej długości Sanu brakuje bowiem odpowiedniej infrastruktury umożliwiającej lub ułatwiającej realizację spływów, obejmującej m.in. przystanie, pomosty, zagospodarowane miejsca biwakowe wyposażone w toalety oraz kosze na śmieci⁵. Interwencji wymaga np. Szlak Wodny „Błękitny San” – na poszczególnych odcinkach niezbędne jest uzupełnienie o infrastrukturę do obsługi kajakarzy (np. na trasie Zwierzyń – Lesko, Lesko – Sanok) – konieczna budowa stanic kajakowych, pól namiotowych i kamperowych, wypożyczalni sprzętu, miejsc do wypoczynku i wodowania sprzętu. Gmina Lesko jest partnerem w projekcie Blue Valley – Wiślanym Szlakiem, w ramach którego na terenie sołectwa Postołów ma zostać wybudowane Miejsce przyjazne Kajakarzom. Odcinkiem, na którym brakuje miejsc do odpoczynku jest również np. odcinek między Tyrawą Solną a Dynowem⁶.

*Raport z ilościowych badań wizerunku turystycznego województwa podkarpackiego*⁷ wskazuje, że Miasto Sanok jest trzecim najbardziej rozpoznawalnym miastem w województwie podkarpackim, w szczególności kojarzącym się z Bieszczadami. Pozostałe miejscowości MOF są jednak słabo rozpoznawalne w skali kraju, podobnie jak kluczowy produkt turystyczny MOF czyli Skansen w Sanoku. Warto podkreślić, że obiekt ten jest największym parkiem etnograficznym w kraju, gromadzącym ponad 31 tys. eksponatów związanych z historią regionu. W latach 2015-2021 liczba turystów odwiedzających Park Etnograficzny Muzeum Budownictwa Ludowego była zróżnicowana⁸, lecz zawsze wynosiła ponad 100 tys. rocznie – za wyjątkiem 2020 r., kiedy wprowadzono obostrzenia związane z pandemią COVID-19.

Tabela 5 Liczba turystów odwiedzających Park Etnograficzny Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Liczba turystów	140 481	150 169	156 112	163 867	155 361	97 083	136 123

Źródło: raport pn.: Frekwencja w atrakcjach turystycznych w roku 2021.

Według danych gromadzonych przez Centrum Informacji Turystycznej w Sanoku, miasto rokrocznie odwiedza ok. 500 000 turystów.

⁵ Slow rivers. Odgłosy natury. Turystyka obszaru przyrodniczego rzek San i Strwiąż. Inwentaryzacja i strategiczne kierunki rozwoju – opracowanie Sławomir Gołąb Maciej Nabożny na zlecenie Podkarpackiej Regionalnej Organizacji Turystycznej

⁶ Slow rivers. Odgłosy natury. Turystyka obszaru przyrodniczego rzek San i Strwiąż. Inwentaryzacja i strategiczne kierunki rozwoju – opracowanie Sławomir Gołąb Maciej Nabożny na zlecenie Podkarpackiej Regionalnej Organizacji Turystycznej

⁷ Raport z ilościowych badań wizerunku turystycznego województwa podkarpackiego, Rzeszów 2022 r.

⁸ Frekwencja w atrakcjach turystycznych w roku 2021, Polska Organizacja Turystyczna, Kraków-Warszawa 2022 r.

W gminie Lesko statystyki odwiedzin miejsc turystycznych prowadzone są w trzech punktach: na basenie Aquarius, w Bieszczadzkim Centrum Informacji Turystycznej w Lesku oraz w Bieszczadzkiej Galerii Sztuki Synagoga.

Tabela 6 Liczba turystów odwiedzających atrakcje turystyczne w gminie Lesko

	Basen Aquarius			Bieszczadzkie Centrum Informacji Turystycznej		
	2020	2021	2022	2020 (lipiec- październik)	2021 (lipiec- październik)	2022 (marzec- październik) ⁹
Średnia roczna liczba odwiedzających	109 678	130 691	178 950	3 900	7 500	4 340

Źródło: Urząd Gminy Lesko

Z przedstawionych danych wynika, iż analizowane atrakcje rokrocznie cieszą się coraz większym zainteresowaniem. W przypadku Bieszczadzkiej Galerii Sztuki Synagoga, w okresie od maja do października co roku odnotowuje się podobną liczbę odwiedzin turystów na poziomie ok. 8 000 osób.

Z kolei w gminie Zagórz statystyki prowadzone są dla Zespołu Klasztorne Karmelitów Bosych/ Centrum Kultury Foresterium, gdzie w terminie od października 2021 roku do października 2022 roku liczba odwiedzających wyniosła łącznie ok. 50 000 osób. W przypadku gminy Sanok szacunkowa liczba turystów odwiedzających atrakcje turystyczne wynosi ok. 35 000 osób rocznie. Dane te oszacowano na podstawie liczby pielgrzymów odwiedzających Sanktuarium Św. Andrzeja Boboli w Strachocinie.

Według raportu pn. *Analiza ruchu turystycznego w regionach górskich w Polsce*¹⁰, w sezonie 2021/2022 województwo podkarpackie odwiedzali głównie turyści regionalni, którzy stanowili aż 46,3% wszystkich turystów krajowych odwiedzających to województwo. W porównaniu do sezonu 2019/2020 wzrósł odsetek pobytów długich trwających co najmniej 6 dni – w sezonie wcześniejszym dominowały krótkie, dwudniowe pobyty na terenie województwa podkarpackiego. Można wnioskować, że teren MOF także odwiedzają przede wszystkim turyści zamieszkujący województwo podkarpackie. Wyzwaniem będzie zatrzymanie turystów na terenie MOF na dłuższy pobyt. W tym celu niezbędne jest podejmowanie odpowiednich działań promocyjnych oraz dalsze rozwijanie oferty kulturalnej i turystycznej.

Według danych GUS na terenie MOF funkcjonuje 29 noclegowych obiektów turystycznych, dysponujących co najmniej 10 miejscami noclegowymi. W 2022 r. obiekty te oferowały łącznie 1 196

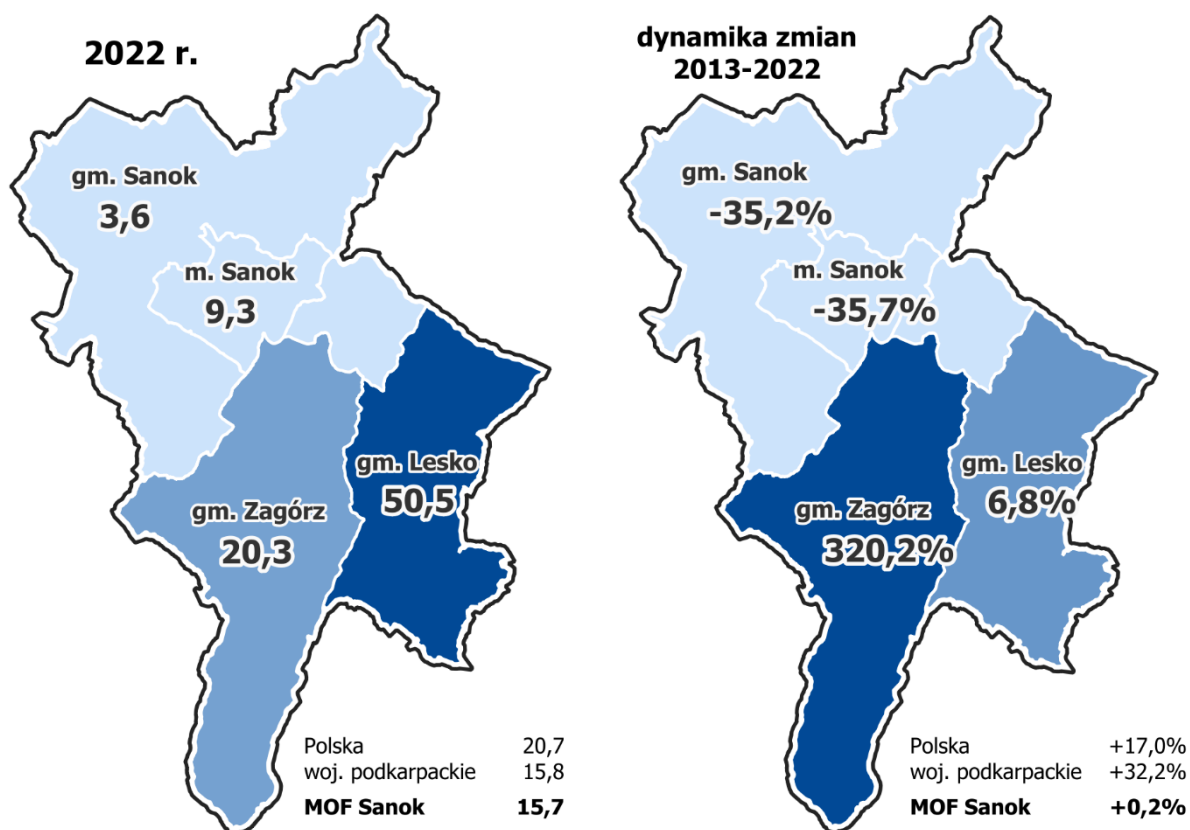
⁹ W nieujętych w zestawieniu miesiącach każdego roku całkowita liczba odwiedzających punkt nie przekracza 200 osób.

¹⁰ Analiza ruchu turystycznego w regionach górskich w Polsce, raport wykonany na zlecenie Polskiej Organizacji Turystycznej, 2022 r.

miejsc – o 7,8% mniej niż w 2013 r., czego przyczyną była m.in. pandemia COVID-19. Oprócz tego w MOF działają mniejsze obiekty, dla których brak statystyk.

W 2022 r. na 1 000 mieszkańców przypadało 15,7 miejsc noclegowych – prawie tyle samo co w województwie podkarpackim (15,8), lecz mniej w porównaniu do kraju (20,7). Najwyższą wartością wskaźnika wyróżniała się Gmina Lesko, w której na 1 000 mieszkańców przypadało aż 50,2 miejsc noclegowych. Jak już wspomniano statystyki te dotyczą wyłącznie obiektów posiadających co najmniej 10 miejsc noclegowych.

Grafika 24 Liczba miejsc noclegowych na 1 000 mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Podsumowując, MOF Sanok-Lesko charakteryzuje się wysokim potencjałem do rozwoju funkcji turystycznych. W celu maksymalizacji korzyści z tym związanych, konieczne jest podjęcie interwencji ukierunkowanej na odpowiednie zagospodarowanie i udostępnienie posiadanych zasobów przyrodniczych i historyczno-kulturowych oraz ich promocję. Biorąc pod uwagę walory przyrodnicze MOF, rosnącą popularność turystyki rowerowej oraz liczbę istniejących już szlaków rowerowych, potencjałem może być przede wszystkim przygotowywanie pakietów turystycznych łączących turystykę wodną z rowerową.

Należy podkreślić, że promocja turystyczna w obrębie MOF nie jest obecnie wystarczająca, w szczególności jeżeli chodzi o promocję internetową. Na stronach poszczególnych jednostek samorządu terytorialnego brakuje wyczerpującej i aktualnej informacji na temat atrakcji turystycznych, noclegów, transportu zbiorowego itp. Istniejące informacje są fragmentaryczne, a często także trudne do wyszukania. Aktualności na temat oferty turystycznej mogłyby być umieszczane na dedykowanej do tego stronie internetowej, na której turysta znalazłby wszystkie niezbędne informacje na temat atrakcji turystycznych, usług gastronomicznych, obiektów hotelowych i innych przydatnych wskazówek¹¹. Promocja turystyczna MOF mogłaby także obejmować inne kanały, takie jak media społecznościowe. Dzięki temu informacje o walorach i usługach turystycznych obszaru docierałyby do szerszej grupy odbiorców.

Kultura fizyczna i sport

Upowszechnianiem kultury fizycznej na terenie MOF zajmuje się przede wszystkim Miejski Ośrodek Sportu i Rekreacji w Sanoku, Leskie Centrum Edukacji i Sportu oraz Miejsko - Gminny Ośrodek Kultury i Sportu w Zagórzcu. W MOF znajdują się także tereny i obiekty rekreacyjno-sportowe, takie jak m.in.:

- Park Miejski w Sanoku,
- Sanockie Błonia w Sanoku
- Stawy wędkarskie w Sanoku,
- Hala widowiskowo-sportowa „Arena Sanok” – w okresie zimowym pełni rolę lodowiska, na którym rozgrywane są m.in. mecze hokeja, w okresie letnim odbywają się w niej imprezy kulturalne, sportowe itd.,
- Tor lodowy „Błonie” w Sanoku – jeden z czterech sztucznych torów łyżwiarskich w kraju, na którym organizowane są m.in. zawody w łyżwiarstwie szybkim,
- Stadion piłkarsko-lekkoatletyczny „Wierchy” w Sanoku – wyposażony w boisko piłkarskie, urządzenia do lekkoatletyki i siłownię,
- Centrum Rehabilitacji i Sportu w Sanoku – posiadający kompleks basenów, boisko do piłki plażowej, gabinety odnowy biologicznej i siłownię zewnętrzną,
- Chaty biesiadne w Sanoku,
- Kompleks stawów w Hłomczy (Gmina Sanok) – potencjalne miejsce do rekreacji,
- Kompleks boisk sportowych w Pakoszówce (Gmina Sanok),
- Kompleks sportowo-rekreacyjny w Lesku – obejmujący boisko do piłki nożnej, kort tenisowy oraz pływalnię.

¹¹ W najbliższej okolicy tego typu stronę posiadają miasta takie jak: Ustrzyki Dolne (<https://www.visitustrzyki.pl/>), Krosno (<https://visitkrosno.pl/>) i Przemyśl (<http://visit.przemysl.pl/>).

I.2.4 Bezpieczeństwo publiczne

Podrozdział zawiera najważniejsze dane z zakresu bezpieczeństwa publicznego oraz zagrożeń wymagających interwencji jednostek straży pożarnej.

Podmiotami zapewniającymi bezpieczeństwo publiczne na terenie MOF są: Komenda Powiatowa Policji w Sanoku, Komenda Powiatowa Policji w Lesku oraz Straż Miejska w Sanoku. Według danych GUS dotyczących zdarzeń odnotowanych przez policję, w 2022 r. na terenie powiatu sanockiego i leskiego¹² odnotowano ich 1 578. Liczba przestępstw była zróżnicowana w poszczególnych latach, gdzie w analizowanym okresie najczęściej z nich odnotowano w 2019 r. (2 396).

Tabela 7 Liczba zdarzeń odnotowanych przez policję na terenie powiatu sanockiego i leskiego

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Powiat sanocki	1 473	1 228	1 132	1 091	1 154	1 260	1 421	1 650	1 647	1 200
Powiat leski	557	498	371	408	354	608	975	310	454	378
Ogółem	2 030	1 726	1 503	1 499	1 508	1 868	2 396	1 960	2 101	1 578

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS.

Według danych SEWIK liczba zdarzeń drogowych w powiecie sanockim i leskim w latach 2017-2022 zmalała o 25% i była najniższa w 2022 r. W analizowanym okresie najczęściej wypadków i kolizji odnotowano w 2019 r., gdzie ponadto liczba ofiar śmiertelnych była najwyższa.

Tabela 8 Liczba zdarzeń drogowych w powiecie sanockim i leskim ogółem

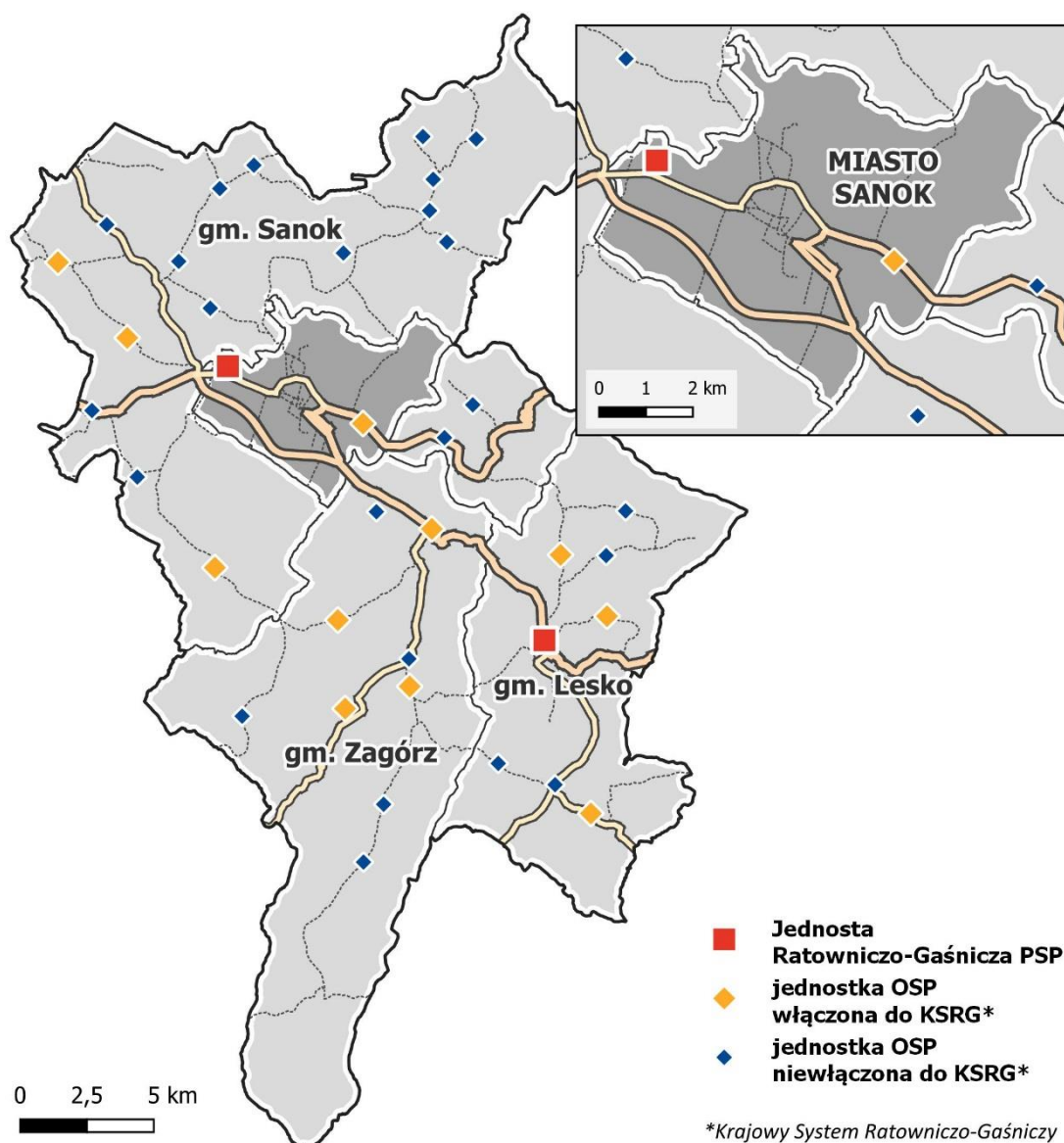
	Zdarzenia	Zmarli	Ciężko ranni	Lekko ranni
2017	1 082	4	11	48
2018	1 062	6	8	38
2019	1 151	10	4	50
2020	993	6	3	37
2021	1 084	5	5	25
2022	807	4	5	42

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych SEWIK – Wyszukiwarka Systemu Ewidencji Wypadków i Kolizji

Ochroną przeciwpożarową zajmuje się Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej w Sanoku i Komenda Powiatowa Państwowej Straży Pożarnej w Lesku. Ponadto na terenie MOF działa 11 jednostek OSP włączonych do KSRG oraz 24 jednostek nienależących do KSRG.

¹² Brak danych dla gmin.

Mapa 4 Rozmieszczenie jednostek PSP i OSP na terenie MOF

Źródło: opracowanie własne.

Na terenie MOF w 2022 r. odnotowano 1 039 zdarzeń, które wymagały udziału jednostek ochrony przeciwpożarowej. W latach 2018-2022 liczba tych zdarzeń była zróżnicowana – najczęściej odnotowano w 2020 r. (1 511). W analizowanym okresie największą część stanowiły miejscowe zagrożenia głównie takie jak silne wiatry, opady deszczu i śniegu. Wraz ze zmianą klimatu można podejrzewać, że liczba zagrożeń wynikających z gwałtownych zjawisk pogodowych będzie wzrastać.

Tabela 9 Zdarzenia odnotowane przez jednostki straży pożarnej

	2018	2019	2020	2021	2022
Pożary	201	276	290	206	264
Alarmy fałszywe	52	54	43	35	39
Miejscowe zagrożenia	945	832	1 178	1 009	736
Zdarzenia ogółem	1 198	1 162	1 511	1 250	1 039

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS.

I.3. Diagnoza w wymiarze gospodarczym

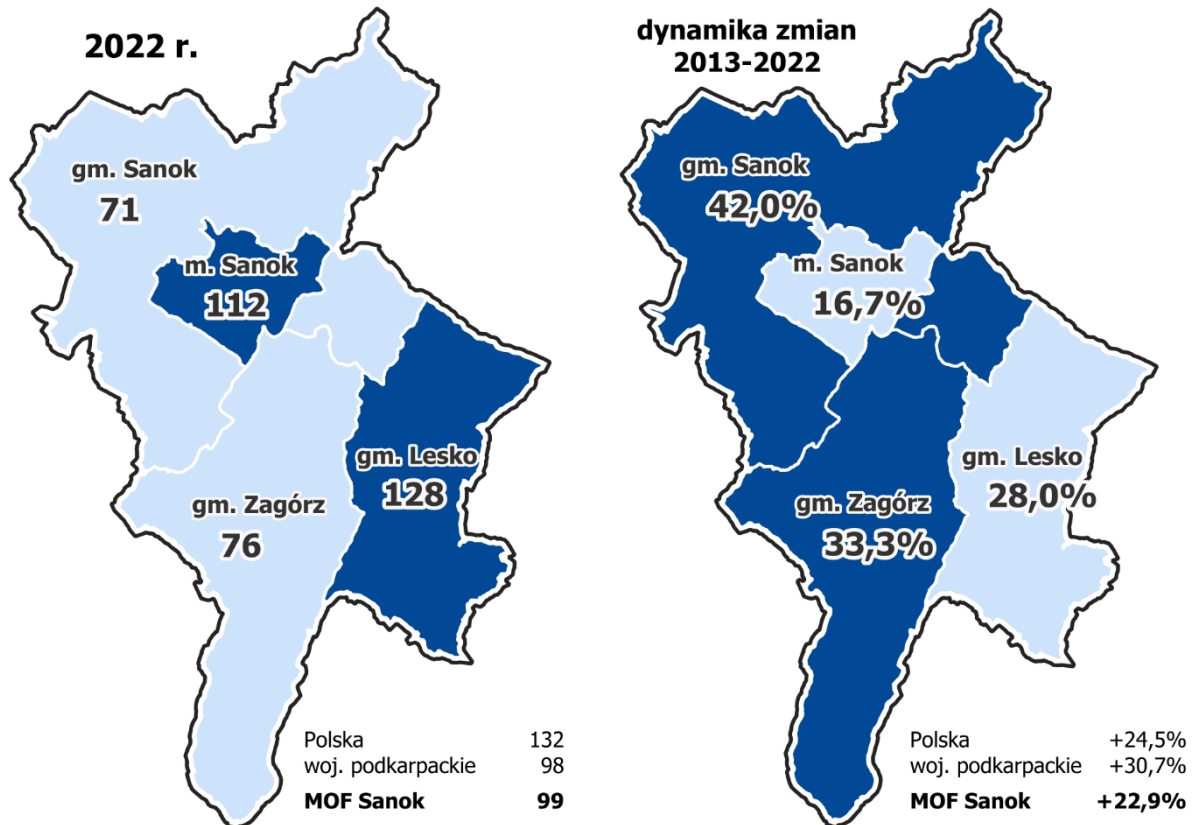
I.3.1 Rynek pracy, gospodarka

Niniejszy podrozdział prezentuje informacje na temat lokalnej gospodarki, w tym struktury przedsiębiorstw, liczby pracowników oraz krótką analizę na temat notowanego bezrobocia.

Na terenie MOF w 2022 r. funkcjonowały 7 554 podmioty gospodarcze – o 15,6% więcej niż w 2013 r. Najwięcej podmiotów (3,9 tys.) działało w Mieście Sanok, najmniej natomiast w Gminie Zagórz (0,9 tys.). Liczba podmiotów w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców wyniosła 99 – prawie tyle co w województwie podkarpackim (98), lecz mniej niż w kraju (132). Najwyższy wskaźnik dotyczył Gminy Lesko (128), a najniższy Gminy Sanok (71).

Grafika 25 Liczba podmiotów gospodarczych na 1 000 mieszkańców

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Według klas wielkości, najczęściej podmiotów gospodarczych zatrudniało maksymalnie 9 pracowników. Mikro i małe przedsiębiorstwa stanowiły 96,5% wszystkich podmiotów. Na obszarze funkcjonalnym działa tylko 10 firm zatrudniających co najmniej 250 pracowników.

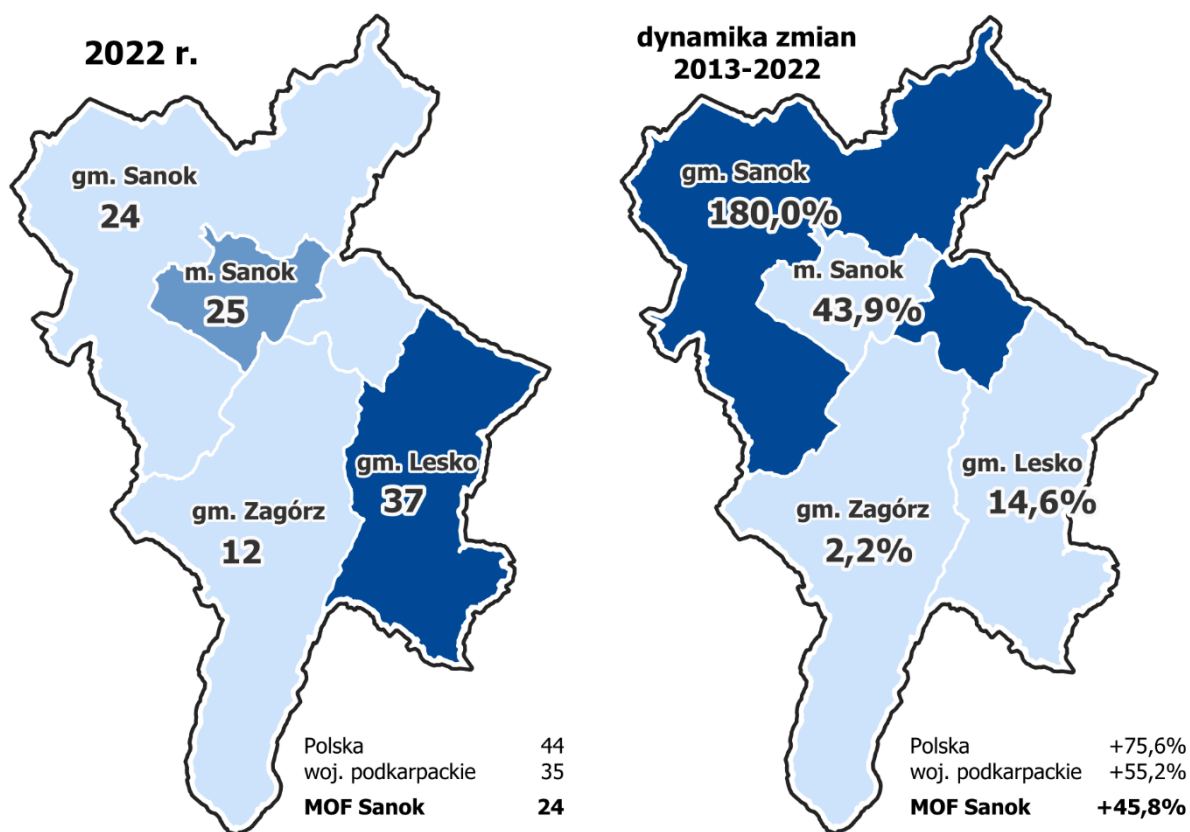
Tabela 10 Podmioty gospodarcze według klas wielkości

Liczba pracowników	2013	2022	Dynamika zmian
0 - 9	6 247	7 290	+16,7%
10 - 49	215	199	-7,4%
50 - 249	64	56	-12,5%
250 - 999	8	7	-12,5%
1000 i więcej	2	2	-

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS.

Różnica pomiędzy nowo zarejestrowanymi a wyrejestrowanymi podmiotami w latach 2013-2022 utrzymywała się na poziomie dodatnim, za wyjątkiem 2015 r. gdzie różnica wyniosła -3. W 2022 r. różnica ta w przeliczeniu na 10 tys. ludności wyniosła 24, a zatem nieco mniej niż w wskaźnik dla województwa (35) i kraju (44).

Grafika 26 Różnica między nowo zarejestrowanymi a wyrejestrowanymi podmiotami gospodarczymi

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Według klasyfikacji PKD 2007 w 2022 r. najwięcej pomiotów gospodarczych zajmowało się handlem i naprawą pojazdów (20,8%), budownictwem (14%) oraz działalnością profesjonalną, naukową i techniczną (9,5%). W okresie 2013-2022 szczególnie wzrosła liczba podmiotów zarejestrowanych w sekcji związanej z budownictwem oraz działalnością profesjonalną.

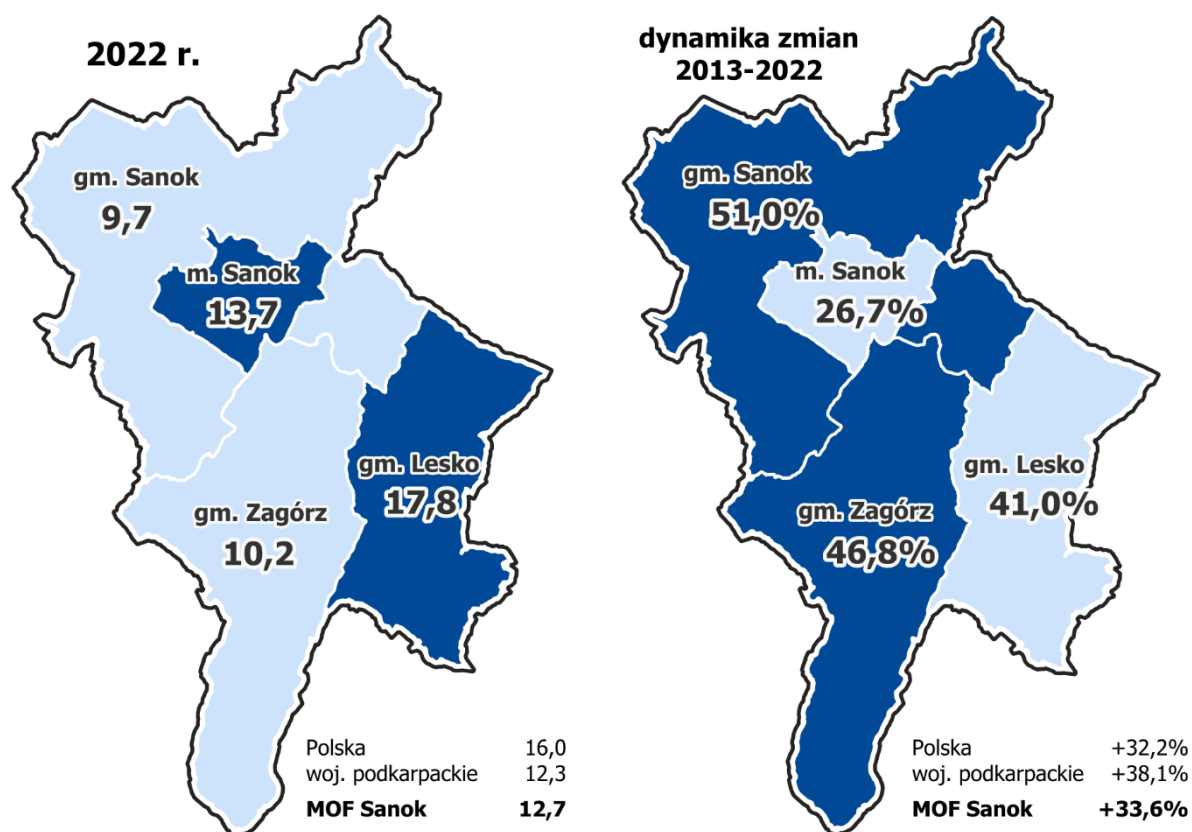
Tabela 11 Podmioty gospodarcze według sekcji PKD 2007

	2013	2022	dynamika
A - Rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo	182	185	+1,6%
B - Górnictwo i wydobywanie	10	7	-30,0%
C - Przetwórstwo przemysłowe	542	618	+14,0%
D - Wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych	11	20	+81,8%
E - Dostawa wody; gospodarowanie ściekami i odpadami oraz działalność związana z rekultywacją	11	13	+18,2%
F - Budownictwo	676	1 050	+55,3%
G - Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle	1 763	1 562	-11,4%
H - Transport i gospodarka magazynowa	393	385	-2,0%
I - Działalność związana z zakwaterowaniem i usługami gastronomicznymi	240	366	+52,5%
J - Informacja i komunikacja	124	233	+87,9%
K - Działalność finansowa i ubezpieczeniowa	170	159	-6,5%
L - Działalność związana z obsługą rynku nieruchomości	218	242	+11,0%
M - Działalność profesjonalna, naukowa i techniczna	552	715	+29,5%
N - Działalność w zakresie usług administrowania i działalność wspierająca	163	209	+28,2%
O - Administracja publiczna i obrona narodowa; obowiązkowe zabezpieczenia społeczne	65	63	-3,1%
P - Edukacja	283	292	+3,2%
Q - Opieka zdrowotna i pomoc społeczna	421	536	+27,3%
R - Działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją	153	173	+13,1%
S i T - Pozostała działalność usługowa	559	682	+22,0%
U - Organizacje i zespoły eksterytorialne	0	0	-

Źródło: opracowanie na podstawie danych BDL GUS.

Liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą wyniosła 5 642 w 2022 r., a więc o 14,6% więcej w porównaniu do 2013 r. W przeliczeniu na 100 osób w wieku produkcyjnym było to 12,7, a więc więcej niż w województwie (12,3), lecz mniej niż w kraju (16,0).

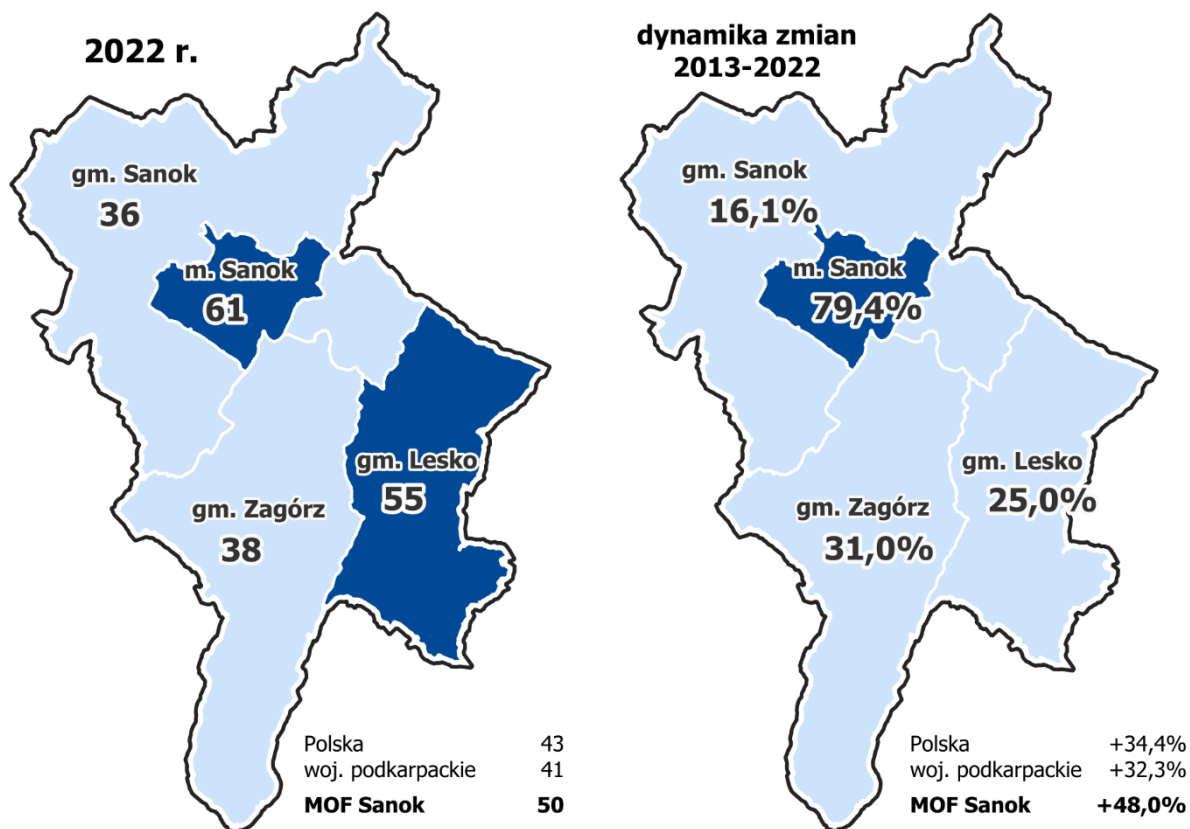
Grafika 27 Osoby fizyczne na 100 osób w wieku produkcyjnym

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Na terenie MOF w 2022 r. funkcjonowały 384 podmioty z tzw. trzeciego sektora – fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne. To aż o 39,1% więcej w porównaniu do 2013 r., co świadczy o dynamicznym rozwoju tego sektora. W przeliczeniu na 10 tys. ludności, liczba tych podmiotów wyniosła 50 w 2022 r. – wskaźnik ten był wyższy niż w województwie (41) i kraju (43). Szczególnie wysoki wskaźnik odnotowano w Mieście Sanok (61). Wysoka liczba podmiotów trzeciego sektora wskazuje na stosunkowo wysoki poziom aktywności społecznej mieszkańców obszaru. Podmioty trzeciego sektora spełniają ważną rolę w integrowaniu mieszkańców oraz budowaniu kapitału społecznego MOF.

Grafika 28 Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. ludności

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Istotną rolę w rozwoju gospodarczym MOF spełniają podmioty wspierające przedsiębiorców takie jak:

- Regionalna Izba Gospodarcza w Sanoku – do działań realizowanych przez podmiot należy m.in.: realizacja usług szkoleniowo-doradczych, współpraca z organizacjami pozarządowymi i władzami lokalnymi, organizacja Regionalnego Konkursu Promocyjnego. Ponadto RIG zarządza Inkubatorem Przedsiębiorczości.
- Stowarzyszenie Inicjowania Przedsiębiorczości w Sanoku – jego celem jest promowanie inicjatyw gospodarczych, współpraca z innymi podmiotami, wspieranie osób bezrobotnych,
- Cech Rzemiosł Różnych w Sanoku – zajmuje się m.in. prowadzeniem kursów zawodowych dla osób dorosłych,
- Inkubator Przedsiębiorczości w Zagórz.

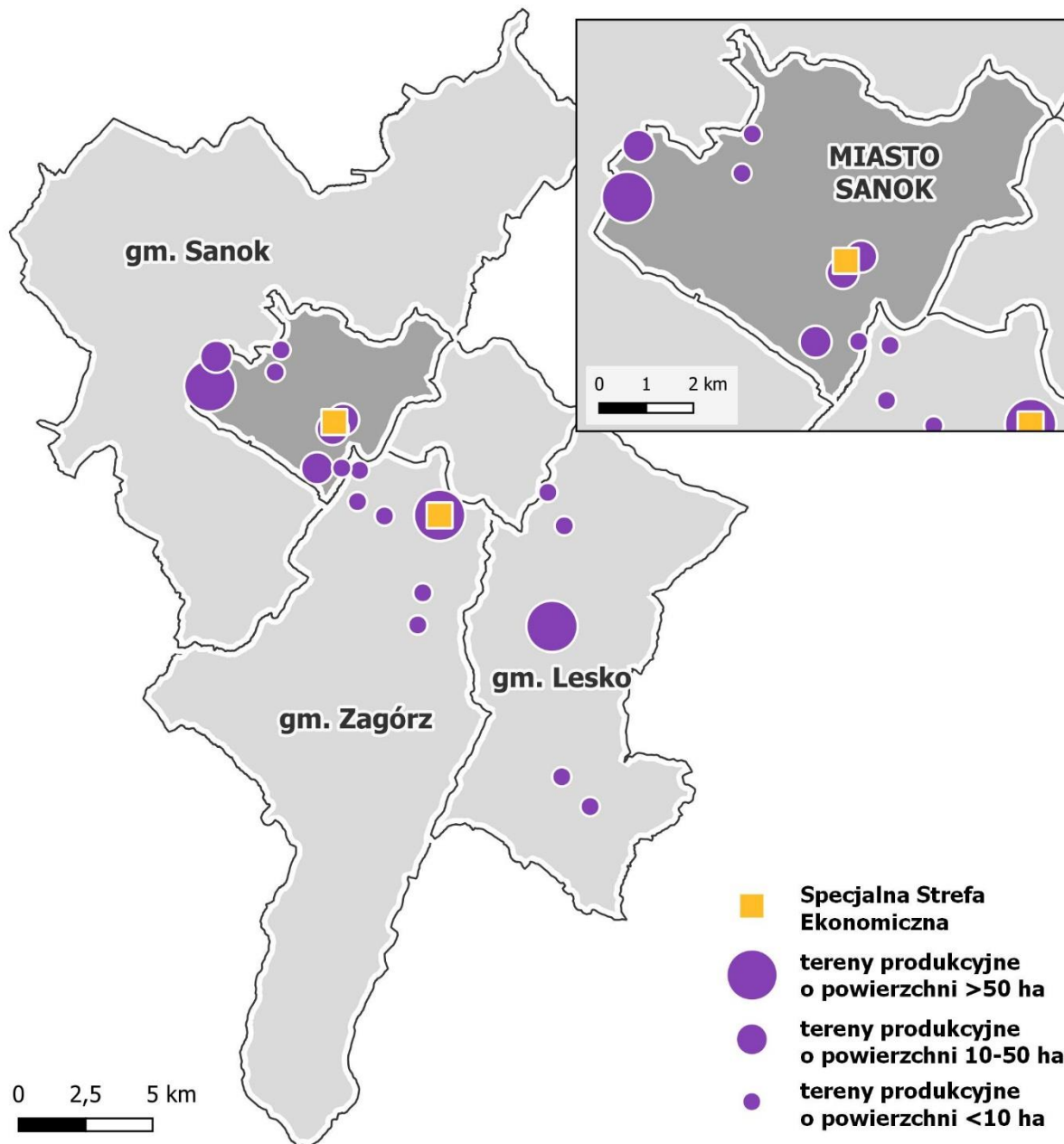
Ponadto na terenie MOF działają trzy strefy inwestycyjne:

- Specjalna Strefa Ekonomiczna EURO-PARK Mielec w Sanoku - do której należy Obszar Przemysłowy Sanok,
- Specjalna Strefa Ekonomiczna w Zasławiu – powstała w 2005 r., na jej terenie działało kilka firm, które w najlepszym momencie swojego funkcjonowania zatrudniały blisko 1 000 osób.

Niestety w latach późniejszych nie kontynuowano promocji i przygotowania terenów pod nowe inwestycje, czego skutkiem była stagnacja w strefie,

- Specjalna Strefa Ekonomiczna EURO-PARK Mielec w Zagórz – obejmuje tereny inwestycyjne o łącznej powierzchni około 6,7 ha.

Grafika 29 Tereny inwestycyjne w MOF

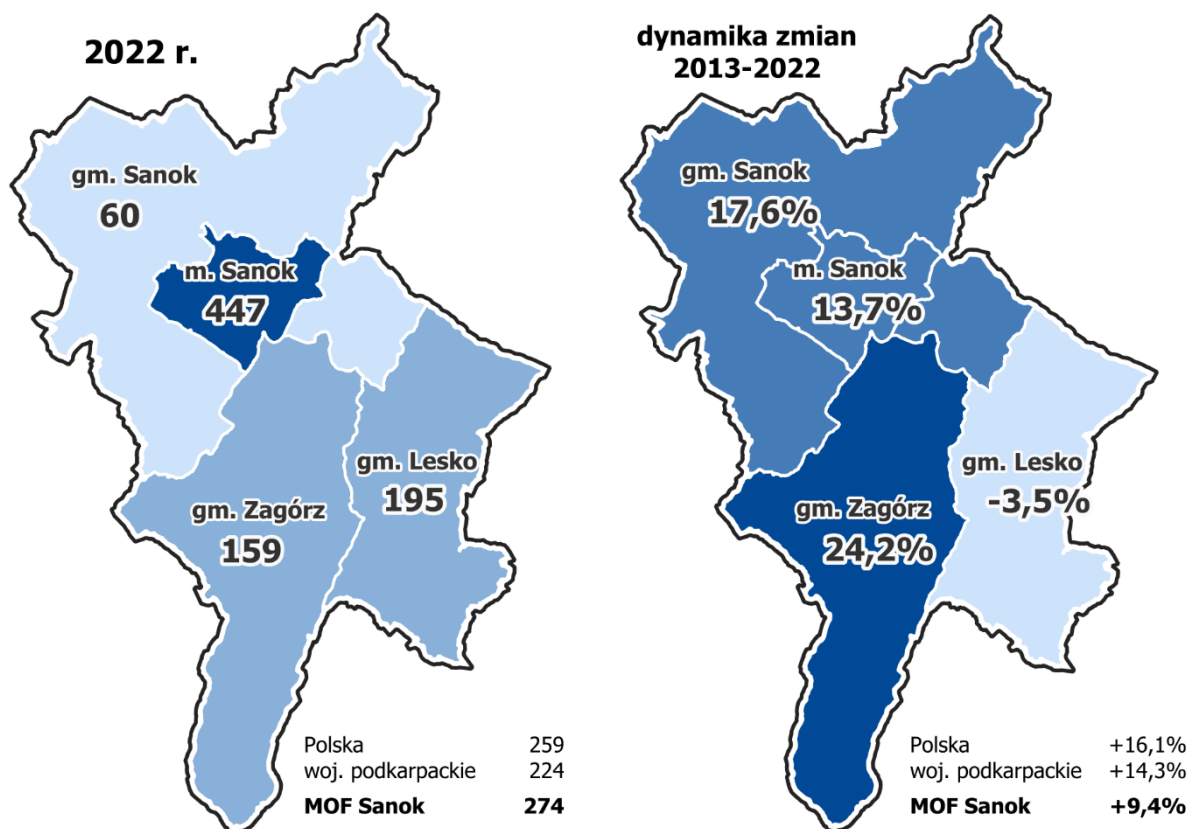
Źródło: opracowanie własne na podstawie studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin MOF Sanok-Lesko.

Na terenie MOF w 2021 r. pracowało 20,9 tys. ludzi, o 2,8% więcej niż w 2012 r. Najwięcej pracujących odnotowano na terenie Miasta Sanok (15,7 tys.), a najmniej w Gminie Sanok (1 tys.). Trzeba jednak

zaznaczyć, że dane te dotyczą wyłącznie pracujących w zakładach zatrudniających co najmniej 10 osób. Biorąc pod uwagę liczbę małych firm i samozatrudnionych, liczba pracujących jest większa¹³.

W 2021 r. liczba pracujących w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców wyniosła 274 – więcej niż wskaźnik dla województwa podkarpackiego (224) i kraju (259). Szczególnie wysoki wskaźnik dotyczył Miasta Sanok (447), a najniższy Gminy Sanok (60), co oznacza, że mieszkańcy gminy wiejskiej znajdują zatrudnienie przede wszystkim na terenie Miasta Sanok.

Grafika 30 Pracujący na 1 000 mieszkańców

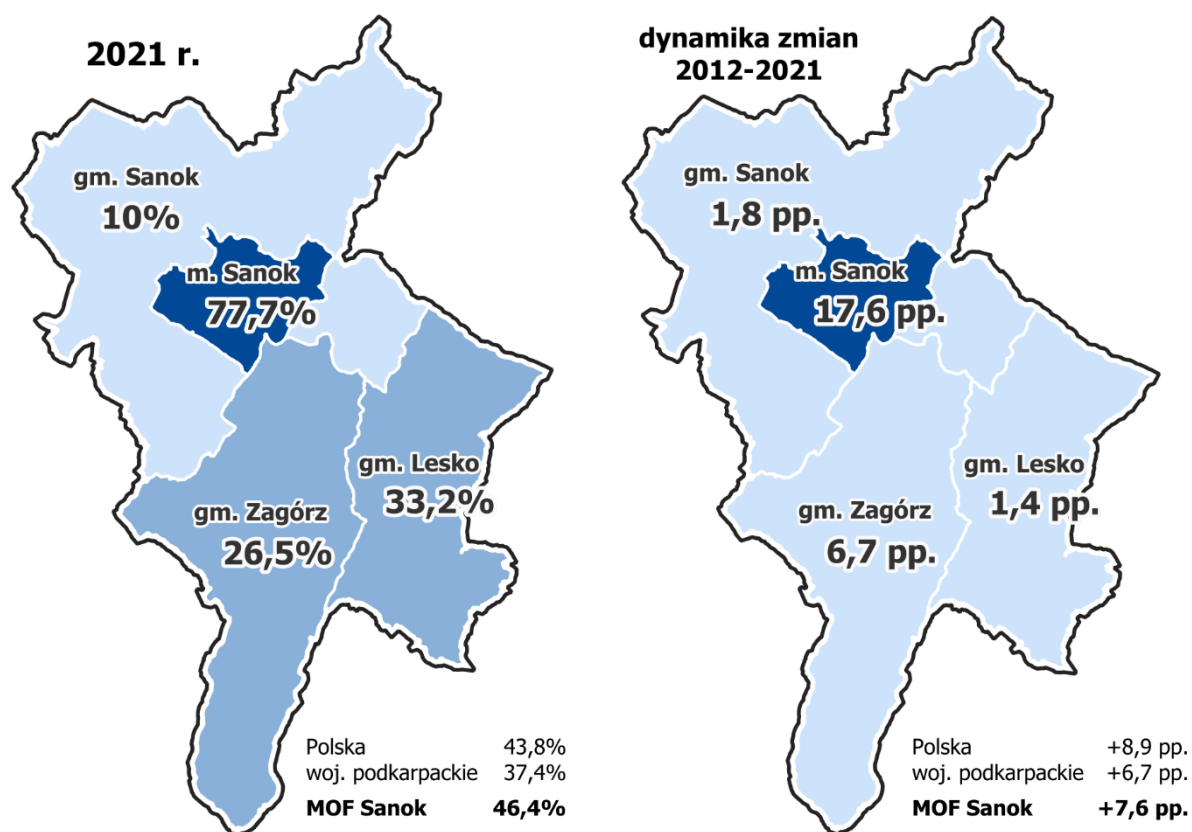

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Udział pracujących w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wyniósł dla MOF 46,4% w 2021 r., co także było wartością wyższą niż w województwie (37,4%) i kraju (43,8%). Zdecydowanie najwyższy udział odnotowano w Mieście Sanok (77,7%) – w pozostałych gminach MOF odsetek ten nie przekraczał 34%.

¹³ Brak danych.

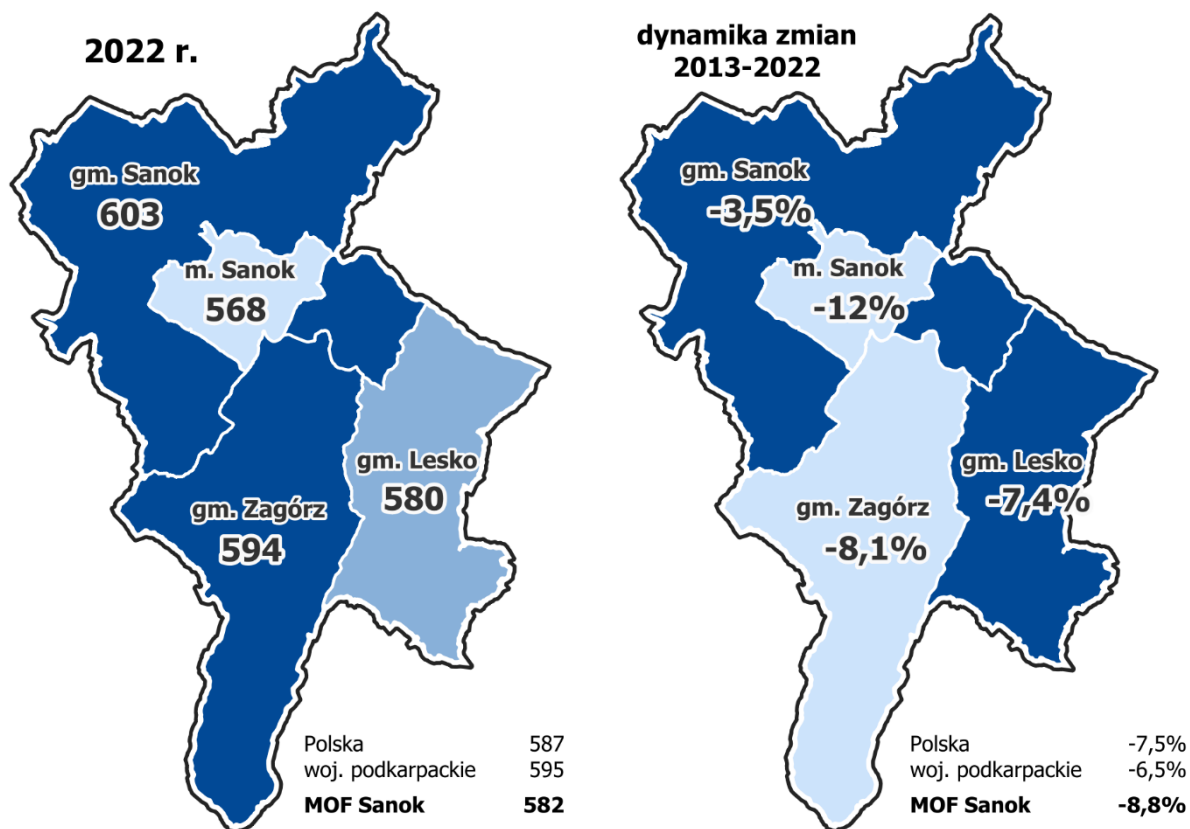
Grafika 31 Udział pracujących w liczbie ludności w wieku produkcyjnym

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Liczba osób w wieku produkcyjnym na 1 000 ludności ogółem wskazuje potencjalny zasób siły roboczej. W 2022 r. wskaźnik dla MOF wyniósł 582 – mniej niż w województwie (595) i kraju (587). Najniższy wskaźnik dotyczył Miasta Sanok, co związane jest z niekorzystną sytuacją demograficzną miasta, natomiast najwyższy wskaźnik odnotowano w Gminie Sanok, gdzie odsetek ludności w wieku produkcyjnym jest wyższy niż w pozostałym jednostkach MOF.

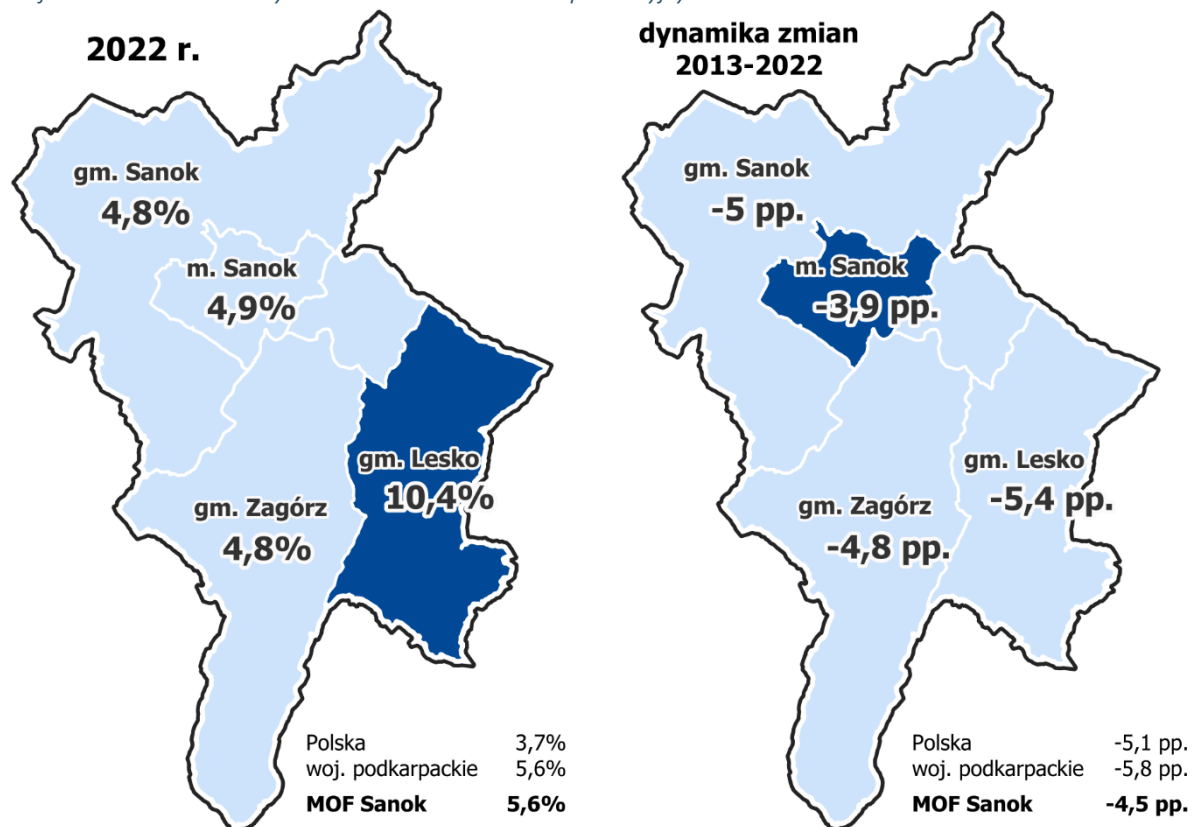
Grafika 32 Liczba osób w wieku produkcyjnym na 1 000 ludności

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

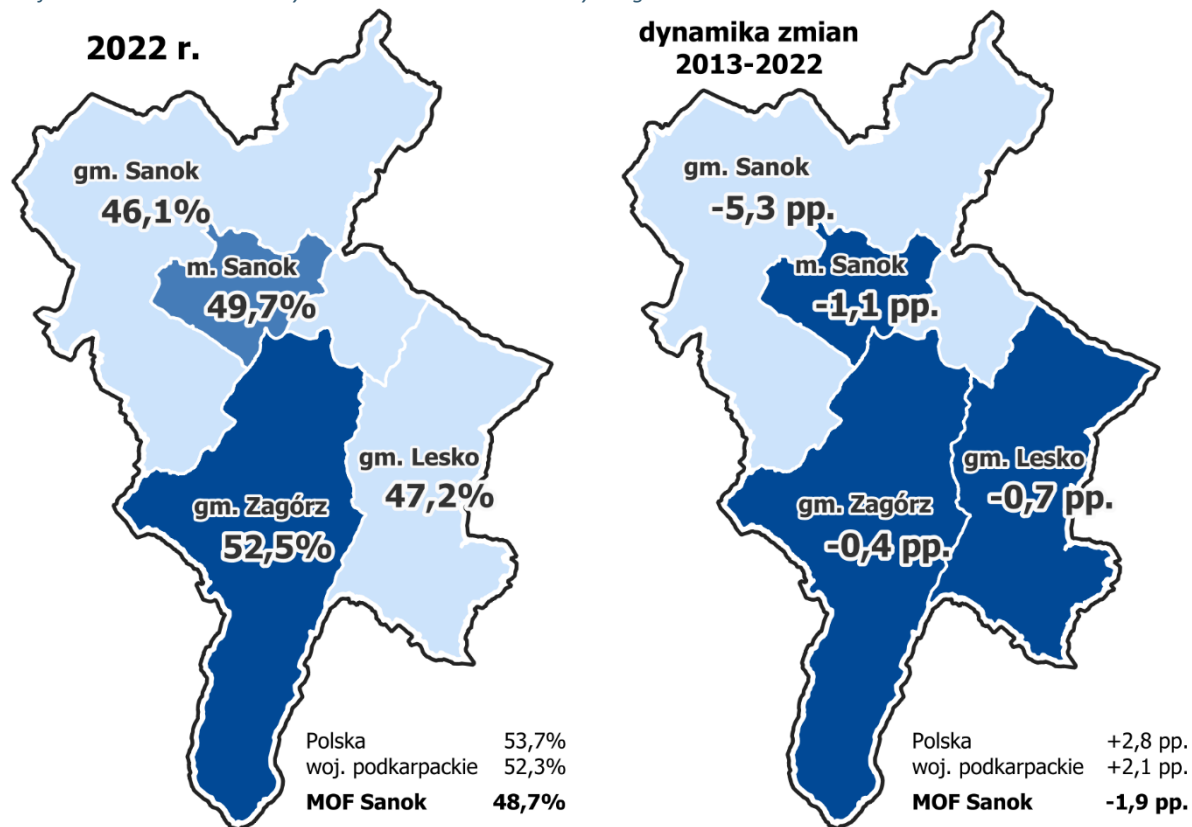
W analizowanym okresie sytuacja na rynku pracy uległa poprawie, biorąc pod uwagę poziom bezrobocia w MOF. W latach 2013-2022 liczba bezrobotnych zmalała o 52,3% do poziomu 2 512 osób. Udział bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym wyniósł 5,6% - o 4,5 pp. mniej w stosunku do 2013 r. Najgorsza sytuacja dotyczyła Gminy Lesko, gdzie wspomniany udział wyniósł aż 10,4%. W porównaniu do województwa (5,6%) odsetek ten był taki sam, natomiast na tle kraju (3,7%) był wyższy. W 2022 r. proporcja liczby bezrobotnych w podziale na płeć była podobna – bezrobotne kobiety stanowiły 49,7%, co było wartością niższą od odsetka dla województwa (52,3%) i kraju (53,7%). Trzeba jednak zaznaczyć, że część bezrobotnych nie widnieje w rejestrach Powiatowego Urzędu Pracy, stąd rzeczywista liczba bezrobotnych jest wyższa.

Grafika 33 Udział bezrobotnych w liczbie ludności w wieku produkcyjnym

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

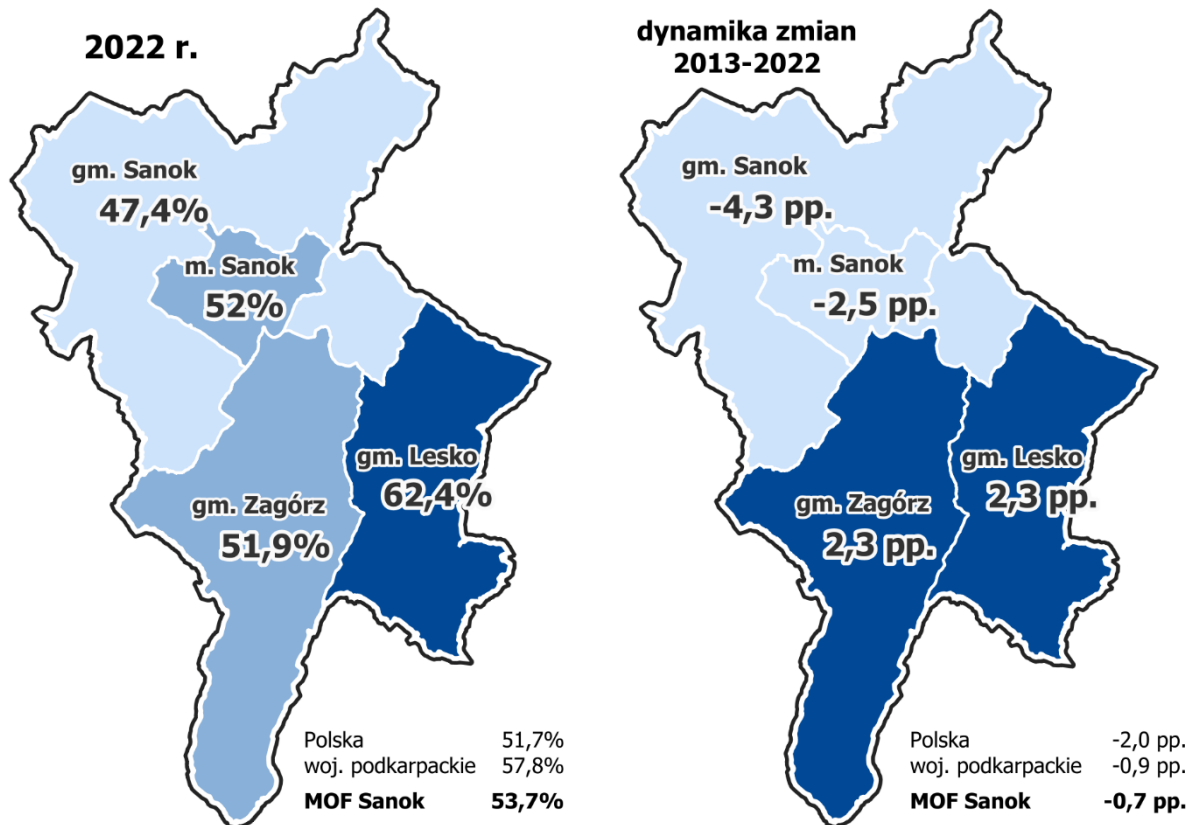
Grafika 34 Odsetek bezrobotnych kobiet w liczbie bezrobotnych ogółem

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Udział długotrwale bezrobotnych¹⁴ w liczbie bezrobotnych ogółem wyniósł 53,7% w 2022 r. co było wartością wyższą od wskaźnika dla kraju (51,7%), lecz nieco niższą od wskaźnika dla województwa podkarpackiego (57,8%). Najniższy udział odnotowano w Gminie Sanok, a najwyższy w Gminie Lesko, gdzie wyniósł 62,4% - znacznie więcej niż w pozostałych gminach MOF.

Grafika 35 Udział długotrwale bezrobotnych w liczbie bezrobotnych ogółem

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Według prognoz Barometru Zawodów w 2023 r. największy deficyt pracowników w powiecie sanockim i powiecie leskim odnotowano w przypadku zawodów związanych z oświatą (nauczyciele praktycznej nauki zawodów i przedmiotów zawodowych, nauczyciele szkół specjalnych), z naukami medycznymi (psycholodzy, psychoterapeuci, logopedzi, fizjoterapeuci i masażyści, audiofonolodzy, weterynarze, pielęgniarki, położne, lekarze, opiekunowie medyczni), techniką, transportem i budownictwem (elektrycy, magazynierzy, murarze i tynkarze, kierownicy budowy, kierowcy autobusów, kierowcy samochodów ciężarowych), gastronomią (szefowie kuchni, piekarze, kucharze, kelnerzy, barmani, pomoc kuchenna) oraz turystyką (gospodarze obiektów, porterzy, woźni, recepcjoniści, pracownicy pralni, prasowalni, myjni, sprzątaczk i pokojowe). Brak pracowników w wymienionych zawodach wynika nie tylko z braku jakichkolwiek chętnych do pracy, lecz także z niespełniania wymagań pracodawców lub niskiej atrakcyjności pracy i oferowanych wynagrodzeń.

¹⁴ Osoby pozostające bez pracy od co najmniej 12 miesięcy.

Warto także wspomnieć o nadwyżkach poszukujących pracy odnotowanych przez Barometr Zawodów - na terenie powiatu sanockiego i leskiego najczęściej rejestrowanych bezrobotnych to głównie pracownicy biurowi, pracownicy socjalni, pracownicy budowlani, mechanicy pojazdów samochodowych, pracownicy biur podróży i obsługi turystycznej. Część z tych zawodów pokrywa się z zawodami deficytowymi – oznacza to, że oferowane warunki pracy nie są dla tych osób satysfakcjonujące.

I.4. Diagnoza w wymiarze środowiskowym i przestrzenno-technicznym

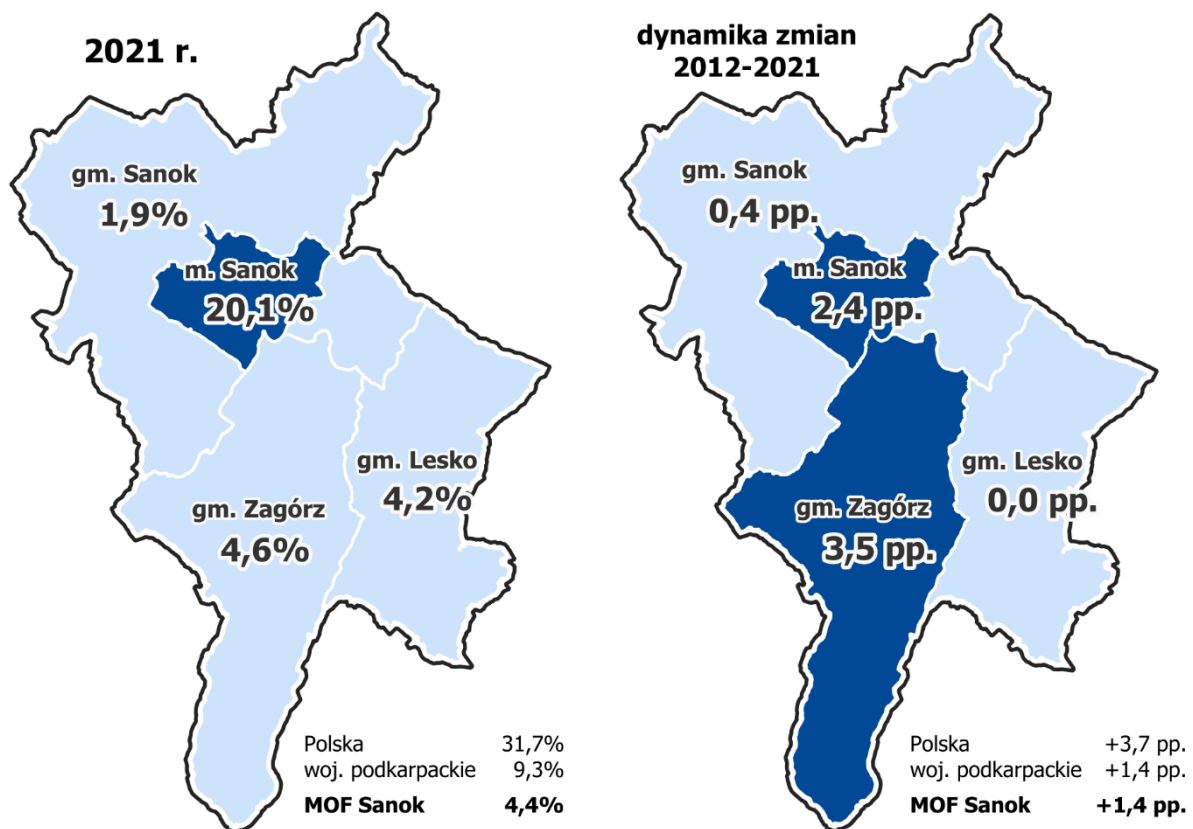
I.4.1 Zagospodarowanie przestrzenne i infrastruktura techniczna

Poniżej wskazano najważniejsze informacje dotyczące mieszkalnictwa, zagospodarowania przestrzennego oraz infrastruktury takiej jak m.in. sieć wodno-kanalizacyjna i gazowa, a także sieć komunikacyjna.

MOF Sanok-Lesko cechuje się niskim poziomem pokrycia powierzchni miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego – w 2021 r. było to 4,4%, a więc tylko o 1,4 pp. więcej w stosunku do 2012 r. Było to znacznie mniej niż wskaźnik dla województwa podkarpackiego (9,3%) i kraju (31,7%). Najwyższym poziomem pokrycia MPZP wyróżniało się Miasto Sanok (20,1%), natomiast szczególnie niskim Gmina Sanok (1,9%). Niski poziom pokrycia MPZP zazwyczaj negatywnie wpływa na jakość przestrzeni publicznych, może utrudniać skuteczne zarządzanie zagospodarowaniem przestrzennym w MOF oraz mieć wpływ na niekontrolowane rozpraszanie się zabudowy mieszkalnej.

Grafika 36 Odsetek powierzchni objętej MPZP

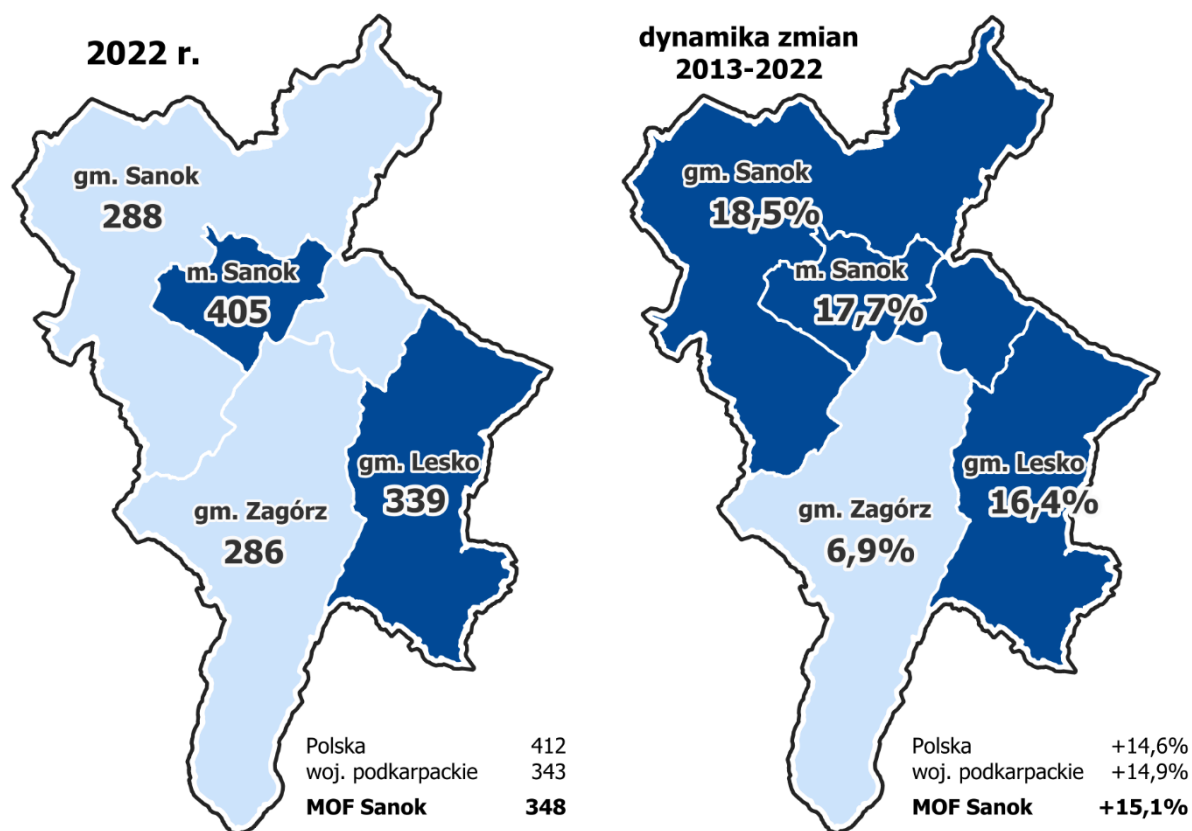

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Liczba mieszkań na terenie MOF w 2022 r. wyniosła 26,5 tys. – o 8,2% więcej niż w 2013 r. W 2022 r. na 1 000 mieszkańców przypadało 348 lokali, co było wartością wyższą w porównaniu

do województwa (343). Wskaźnik dla kraju był natomiast wyższy (412). Największą dostępnością mieszkań w MOF cechowało się Miasto Sanok, w którym wspomniany wskaźnik osiągnął 405.

Grafika 37 Liczba mieszkań na 1 000 ludności

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Liczba mieszkań oddawanych do użytku była zróżnicowana w latach 2013-2022, lecz można zauważyć ogólną tendencję wzrostową we wszystkich gminach MOF. W 2022 r. do użytku oddano 239 mieszkań w całym MOF – równie dużo, co w 2019 r.

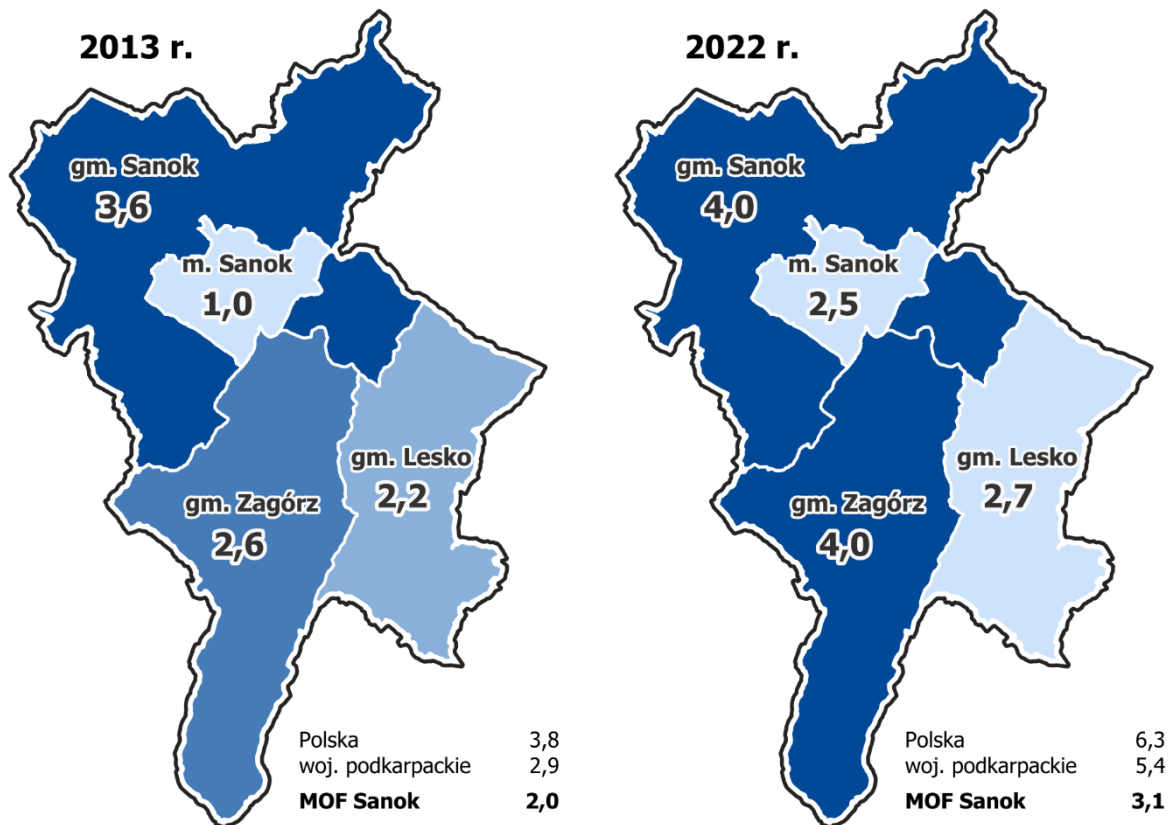
Tabela 12 Liczba mieszkań oddanych do użytku w latach 2013-2022

	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Miasto Sanok	40	34	34	47	28	27	118	39	101	86
Gmina Sanok	64	59	65	64	65	71	61	63	75	73
Gmina Zagórz	34	34	29	22	41	34	29	36	35	51
Gmina Lesko	25	34	19	20	31	57	31	67	30	29
MOF	163	161	147	153	165	189	239	205	241	239

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

W 2022 r. w przeliczeniu na 1 000 mieszkańców do użytku oddano 3,1 mieszkań – więcej w porównaniu do 2013 r. (2,9), co wynika nie tylko ze wzrostu liczby nowych mieszkań, lecz także spadku liczby mieszkańców. Wskaźnik dla MOF był natomiast znacząco mniejszy na tle województwa (5,3) i kraju (6,3).

Grafika 38 Mieszkania oddane do użytkowania na 1 000 ludności

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

W 2020 r. liczba mieszkań komunalnych na terenie MOF wyniosła 949, z czego większość znajdowało się w Mieście Sanok (725). W okresie 2013-2020 liczba tych mieszkań zmalała o 12%. Liczba lokali socjalnych także była niewielka (96 w 2019 r.)¹⁵. Średni czas oczekiwania na mieszkanie komunalne jest wysoki – w Mieście Sanok w 2021 r. czas ten wynosił około 14 lat¹⁶.

Według danych Głównego Urzędu Statystycznego, w 2022 r. przeciętna cena 1 m² mieszkania sprzedanego w ramach transakcji rynkowych¹⁷ wyniosła 5 103 zł w powiecie sanockim i 3 677 zł w powiecie leskim – mniej niż w województwie (5 622 zł) i kraju (7 224 zł). W powiecie sanockim za średnie wynagrodzenie brutto można było kupić 1,0 m² mieszkania (tyle, co w województwie), a w powiecie leskim około 1,6 m² – więcej niż w kraju (0,9 m²). Dane te wskazują na lepszą

¹⁵ Dane GUS – brak nowszych danych.

¹⁶ Strategia rozwiązywania problemów społecznych dla Miasta Sanoka na lata 2023-2029, str.13.

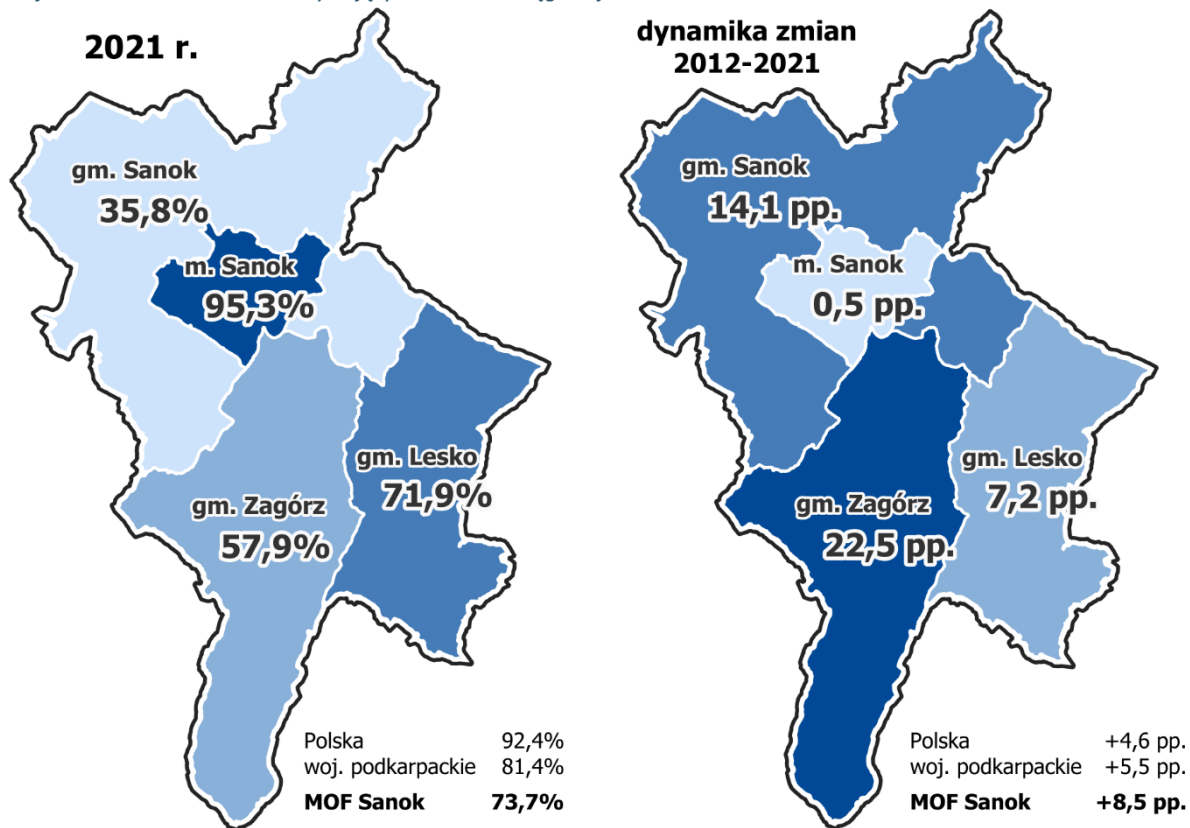
¹⁷ Dotyczy rynku pierwotnego i wtórnego razem.

dostępność cenową mieszkań na terenie MOF niż w kraju ogółem. Należy zaznaczyć, że wynagrodzenie wielu mieszkańców MOF jest znacznie niższe, przez co dostępność cenowa wynajmu bądź kupna mieszkania jest niewielka.

W 2021 r. Miasto Sanok przystąpiło do Społecznej Inicjatywy Mieszkaniowej Południe Sp. z o.o., w ramach której ma powstać około 100 mieszkań o umiarkowanym czynszu. Inwestycja ma zostać zlokalizowana przy ul. Konarskiego w Sanoku, w pobliżu bloków mieszkalnych. Mieszkania będą przeznaczone dla osób mniej zamożnych, których stać na opłacanie czynszu, lecz nie stać na zaciągnięcie kredytu hipotecznego. Celem tego typu inwestycji jest m.in. zatrzymanie odpływu mieszkańców.

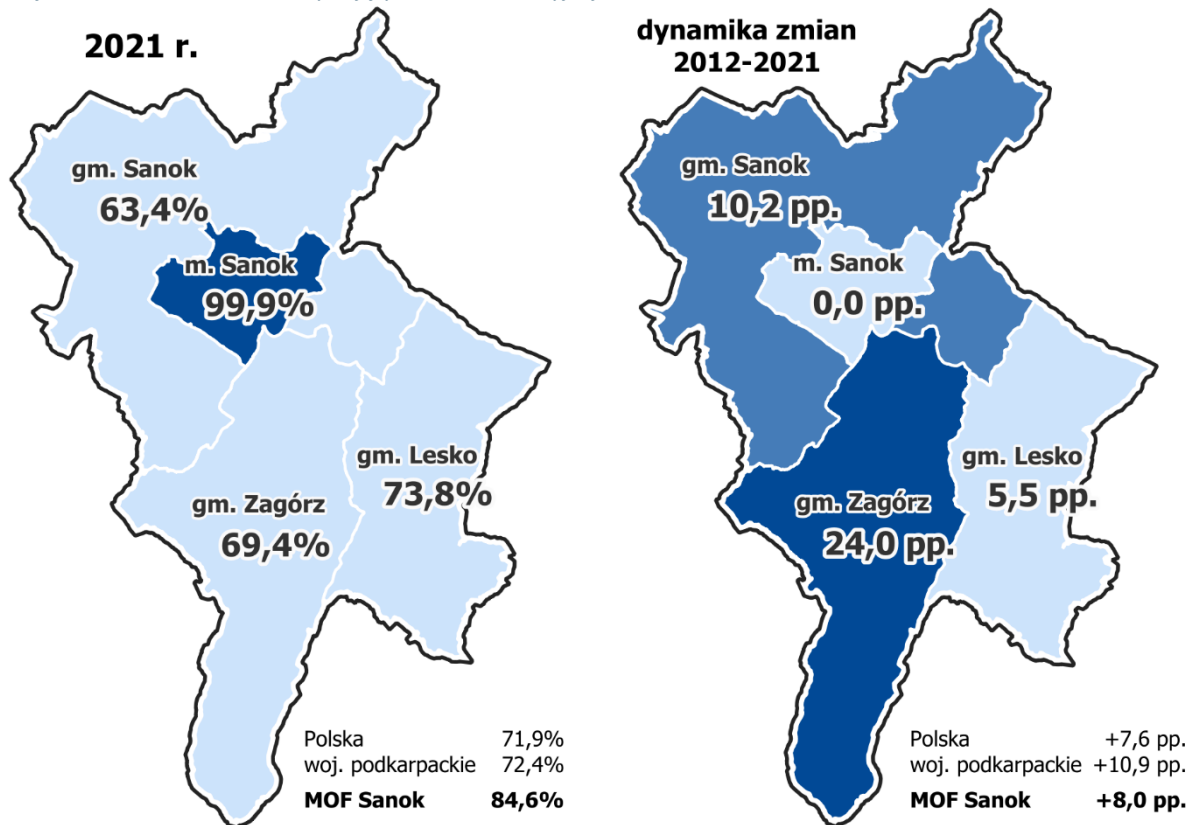
Zaopatrzeniem mieszkańców w wodę, jej uzdatnianiem, a także odprowadzaniem i oczyszczaniem ścieków bytowych zajmują się dwa podmioty działające na terenie MOF: Sanockie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej Sp. z o.o. oraz Leskie Przedsiębiorstwo Komunalne Sp. z o.o. Udział ludności MOF korzystającej z sieci wodociągowej wyniósł 73,7% w 2021 r. – to mniej niż odsetek odnotowany w województwie podkarpackim ogółem (81,4%) i kraju (92,4%). Szczególnie niski udział mieszkańców korzysta z sieci wodociągowej w Gminie Sanok (35,8%) – rozbudowa sieci kanalizacyjnej będzie wyzwaniem dla władz lokalnych, ze względu na rozległość gminy i jej ukształtowanie terenu. Udział ludności MOF mającej dostęp do sieci kanalizacyjnej był nieco wyższy i wyniósł 84,6% w 2021 r., co było wartością wyższą od tej odnotowanej dla województwa (72,4%) i kraju (71,9%). W tym przypadku także Gmina Sanok cechowała się najniższym odsetkiem (63,4%) w porównaniu do pozostałych gmin MOF. Szczególnie korzystnie na tle województwa i kraju wypada udział ludności korzystającej z sieci gazowej, który wyniósł 84,0% w 2021 r. – najniższy udział odnotowano w Gminie Lesko (53,3%).

Grafika 39 Odsetek ludności korzystający z sieci wodociągowej

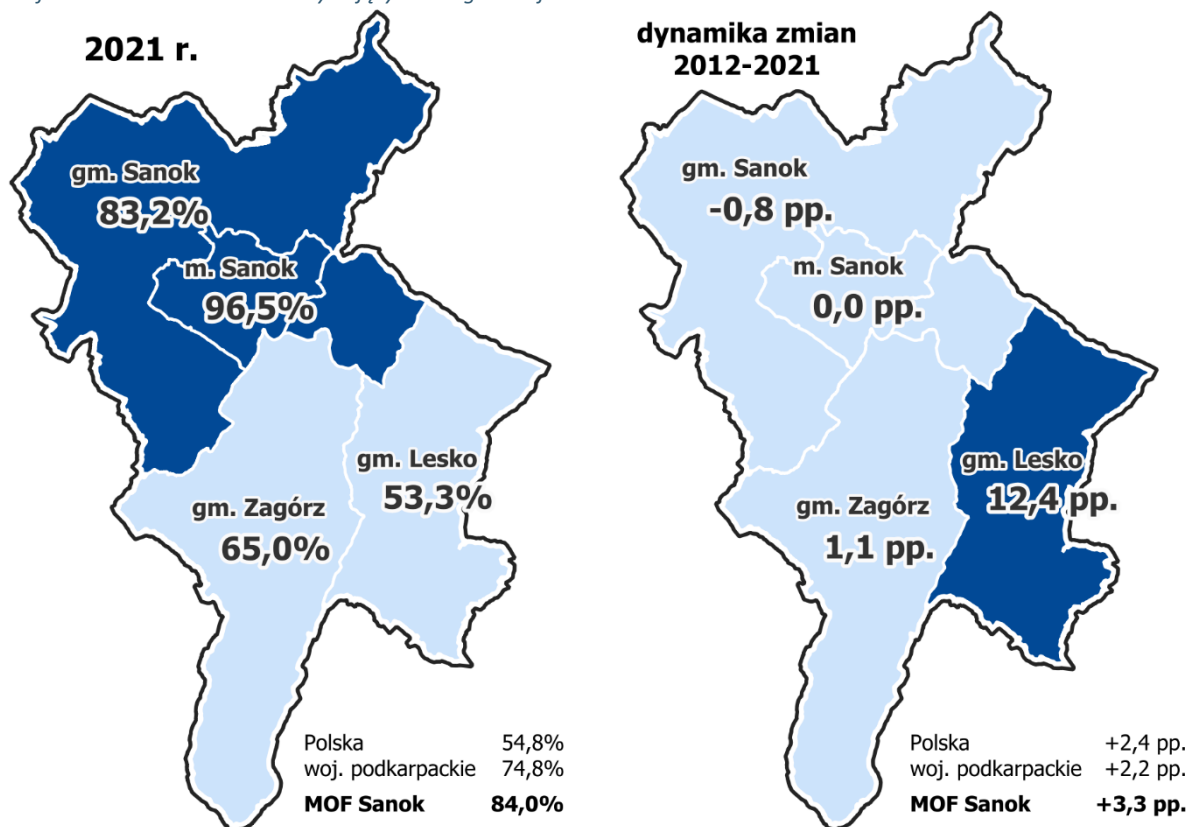
Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Grafika 40 Odsetek ludności korzystający z sieci kanalizacyjnej

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Grafika 41 Odsetek ludności korzystający z sieci gazowej

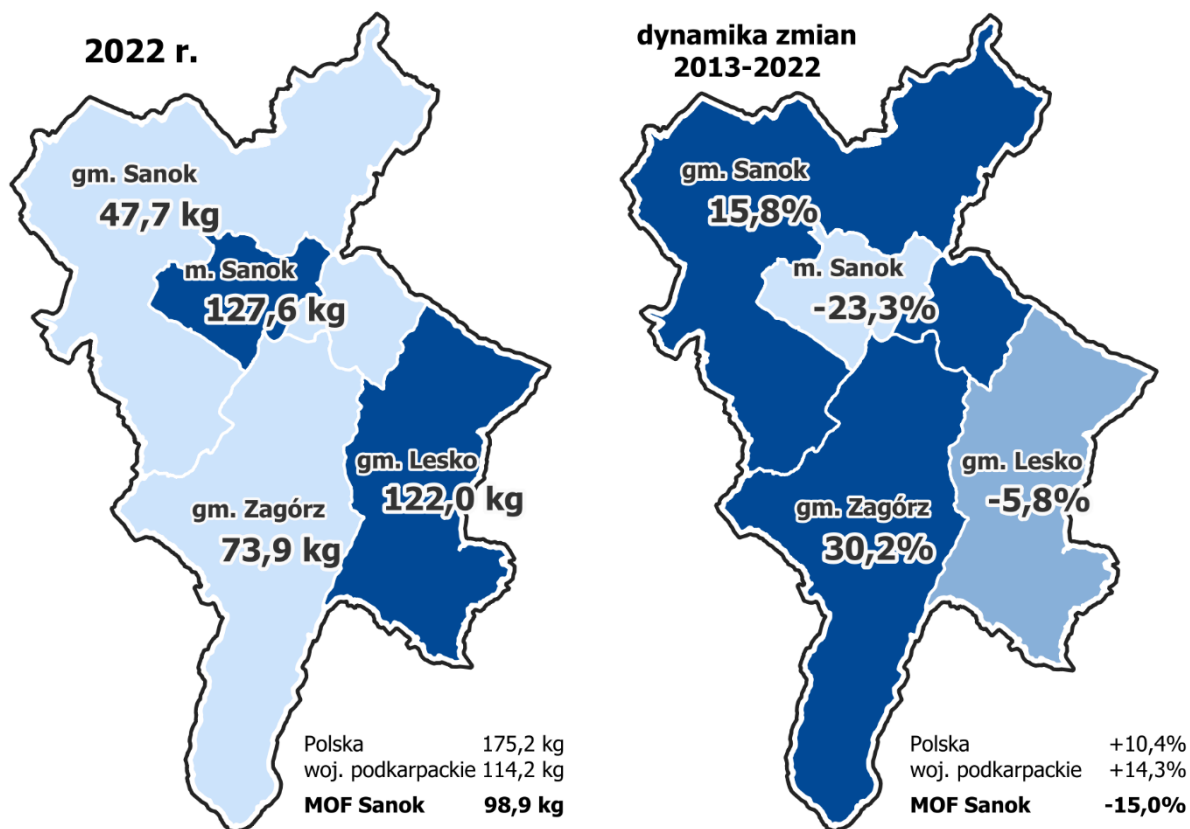

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Sanockie Przedsiębiorstwo Gospodarki Komunalnej Sp. z o.o. prowadzi Zakład Ciepłowniczy dostarczający ciepło do niektórych budynków mieszkalnych oraz zajmujący się modernizacją i remontami sieci ciepłych. Zgodnie z danymi GUS, w 2021 r. na terenie Miasta Sanok znajdowało się 22,9 km sieci ciepłej przesyłowej i rozdzielczej, a długość przyłączy do budynków wyniosła 4,7 km.

W 2022 r. z terenu MOF zebrano łącznie 17 139 ton odpadów ogółem, z czego 14 043 tony z gospodarstw domowych. W tym samym roku zmieszane odpady komunalne z gospodarstw domowych stanowiły 7 557 ton, co w przeliczeniu na 1 osobę wyniosło 98,9 kg – o 15% mniej niż w 2013 r. co jest wynikiem spadku liczby mieszkańców obszaru. Wskaźnik ten był także niższy od odnotowanego w województwie (114,2 kg) i kraju (175,2 kg). Szczególnie niski wskaźnik dotyczył Gminy Sanok (47,7 kg).

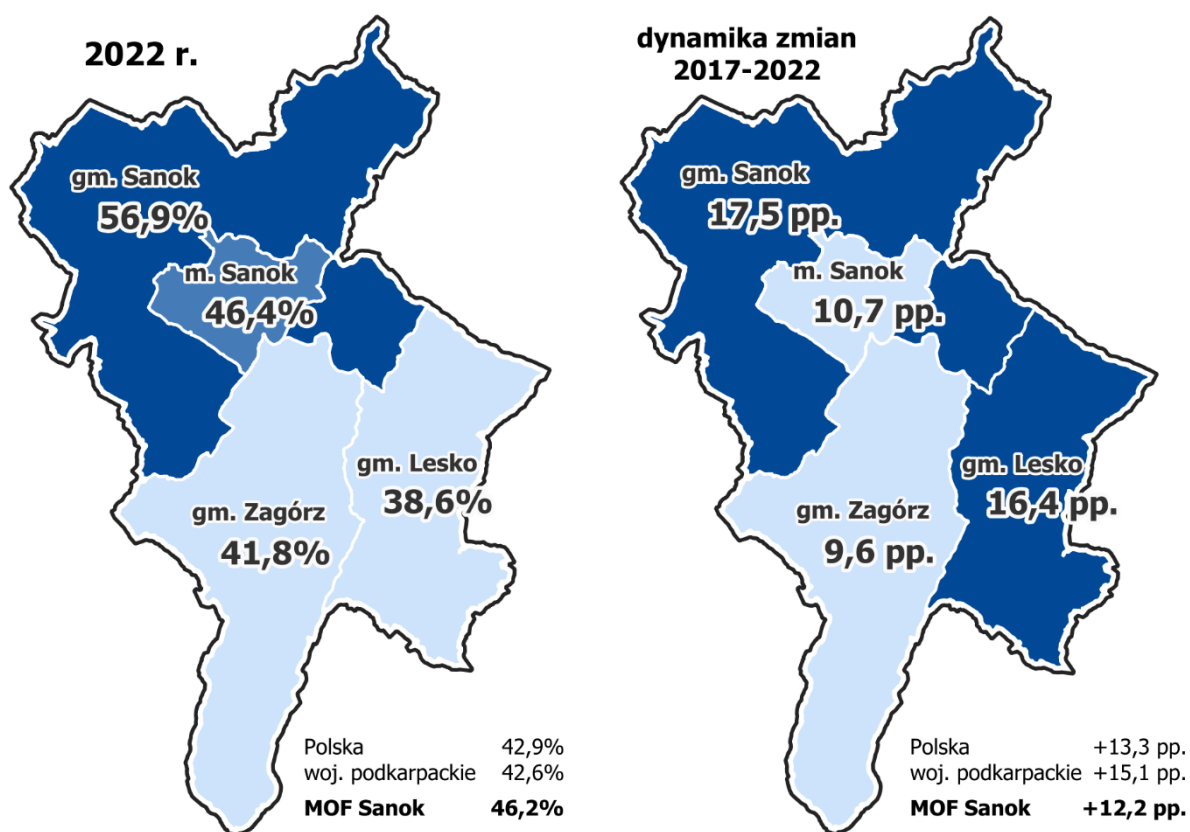
Grafika 42 Odpady komunalne z gospodarstw domowych na jednego mieszkańca

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Odsetek odpadów zebranych selektywnie z gospodarstw domowych wyniósł 46,2% w 2022 r., co było wartością wyższą niż w województwie (42,6%) i kraju (42,9%). W porównaniu do 2017 r. odsetek ten uległ zwiększeniu o 12,2 pp. Najwięcej odpadów zebrano w sposób selektywny w Gminie Sanok (56,0%), a najmniej w Gminie Lesko (38,6%).

Grafika 43 Odsetek odpadów zebranych selektywnie z gospodarstw domowych

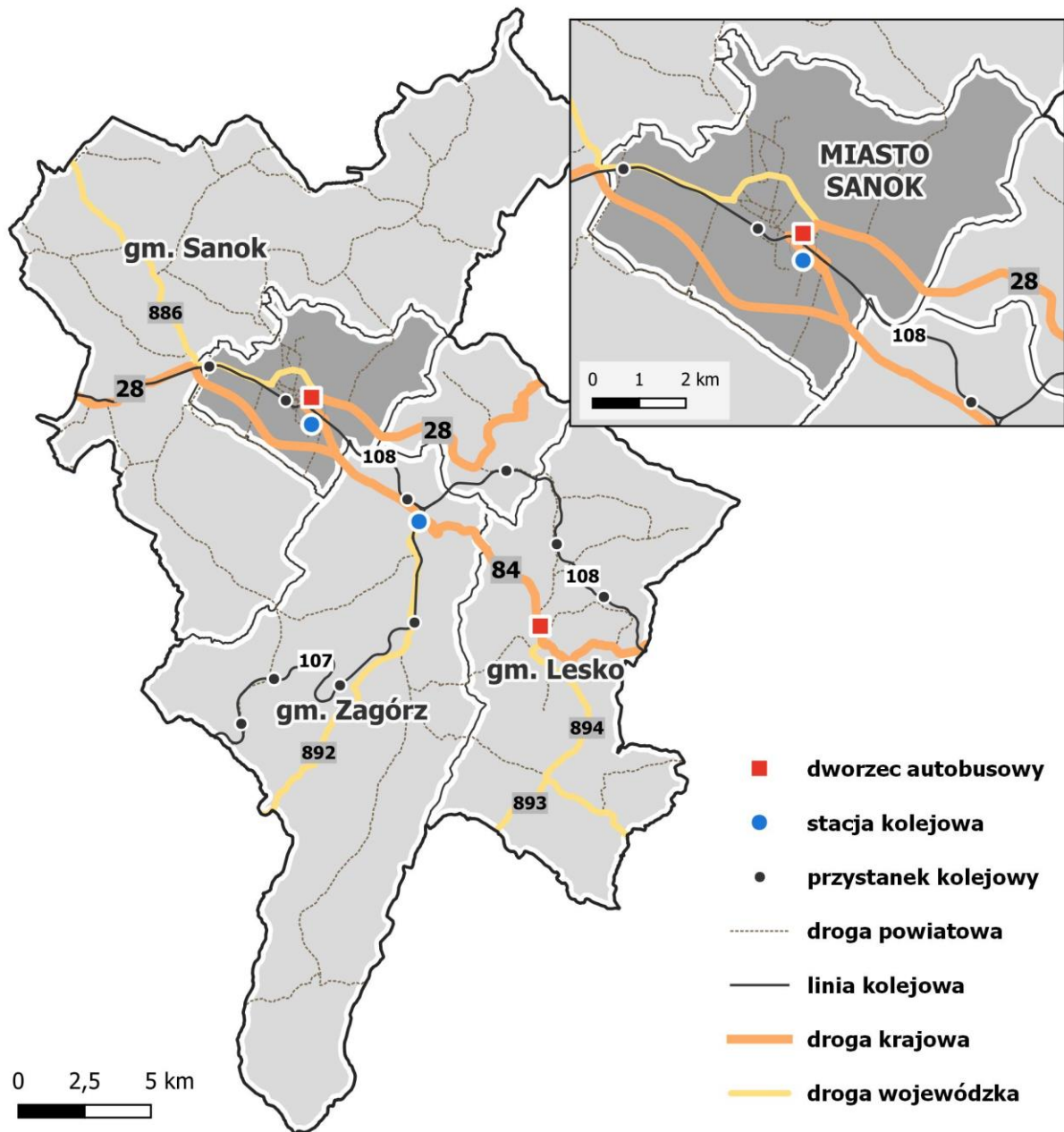
Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Pod względem lokalizacyjnym MOF Sanok-Lesko oddalony jest od głównych szlaków komunikacyjnych, co negatywnie wpływa na atrakcyjność osiedleńczą i gospodarczą obszaru. Przez gminy MOF przebiegają:

- dwie drogi krajowe: nr 28 relacji Zator-Medyka (przejście graniczne z Ukrainą) i nr 84 relacji Sanok-Krościenko (przejście z Ukrainą),
- cztery drogi wojewódzkie: nr 886 Sanok-Domaradz, nr 892, nr 893, nr 894,
- szereg dróg powiatowych i gminnych.

Najbliżej położony główny szlak komunikacyjny to autostrada A4 – najbliższy zjazd zlokalizowany jest w Radymnie, około 85 km od Sanoka. MOF oddalony jest także od planowanej drogi ekspresowej S19 (Via Carpatia) o około 40 km.

Mapa 5 Schemat komunikacyjny MOF Sanok-Lesko

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Przez teren MOF przebiegają dwie linie kolejowe:

- nr 107 – relacji Zagórz-Nowy Łupków (granica ze Słowacją), linia niezelektryfikowana,
- nr 108 – relacji Stróże-Krościenko (granica z Ukrainą), linia częściowo zelektryfikowana.

Obie linie wymagają modernizacji ze względu na niezadowalający stan infrastruktury. Linia nr 108 na odcinku Jasło-Nowy Zagórz, który częściowo znajduje się na terenie MOF, będzie zmodernizowana. Planowana jest przebudowa torów, remont i budowa stacji oraz przystanków osobowych. Obie linie leżą w większości na terenach górskich, przez co osiągnięta prędkość pociągów na tych liniach jest

niewielka. Także oferta przewoźników na tych liniach jest uboga, na co wskazują dane Urzędu Transportu Kolejowego na temat dobowej liczby zatrzymań i wymiany pasażerskiej na poszczególnych stacjach na terenie MOF.

Tabela 13 Wymiana pasażerska na stacjach kolejowych w MOF

Nazwa stacji	Gmina	Dobowa wymiana pasażerska	Średnia dobowo liczba zatrzymań
Sanok	Miasto Sanok	50 - 99	7
Sanok Dąbrówka		0 - 9	3
Sanok Miasto		0 - 9	3
Załuż	Gmina Sanok	-	-
Lesko Łukawica	Gmina Lesko	0 - 9	0
Jankowce		-	-
Czaszyn	Gmina Zagórz	0 - 9	0
Mokre Małopolskie		0 - 9	0
Morochów		0 - 9	0
Nowy Zagórz		0 - 9	0
Tarnawa Dolna		0 - 9	0
Zagórz		20 - 49	4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Urzędu Transportu Kolejowego.

Szansą na rozwój transportu kolejowego jest budowa linii kolejowej Łętownia-Rzeszów-Sanok, w ramach szprychy nr 6 Centralnego Portu Komunikacyjnego. Inwestycja znacząco skróci czas dojazdu do stolicy województwa – obecnie pociągi z Sanoka do Rzeszowa muszą przejeżdżać przez Jasło.

Publicznym transportem autobusowym na terenie MOF zajmuje się Miejska Komunikacja Samochodowa w Sanoku obsługująca 16 linii autobusowych¹⁸, które można podzielić na:

- 6 linii miejskich (1, 2, 7, 10, 22, 50)
- 10 linii podmiejskich (3, 3A, 4, 4A, 5, 6, 8, 9, 18, 19) – dojeżdżających do Gminy Sanok, Gminy Zagórz, Gminy Bukowsko i Gminy Zarszyn.

Poza Miastem Sanok usługi transportowe są realizowane głównie przez podmioty komercyjne. W 2023 r. opracowano *Plan Zrównoważonej Mobilności 2030+* obejmujący Miasto Sanok, Gminę Sanok, Gminę Zagórz, Gminę Lesko, Gminę Bukowsko, Gminę Zarszyn, Gminę Besko, Gminę Tyrawa Wołoska, Gminę Komańcza. We wspomnianym dokumencie wskazano szereg problemów i potrzeb w zakresie transportu zbiorowego takich jak m.in.: brak spójnej sieci komunikacyjnej, brak środków finansowych na utworzenie spójnego systemu komunikacji, nieregularność kursowania autobusów

¹⁸ Plan Zrównoważonej Mobilności 2030+ obejmujący Gminę Miasta Sanoka, Gminę Sanok, Gminę Zagórz, Gminę Lesko, Gminę Bukowsko, Gminę Zarszyn, Gminę Besko, Gminę Tyrawa Wołoska, Gminę Komańcza, Powiat Sanocki oraz część Powiatu Leskiego

i niewielka liczba dostępnych połączeń transportu zbiorowego. Mieszkańcy regionu korzystają głównie z własnych samochodów, ponieważ transport zbiorowy nie jest wystarczająco konkurencyjny wobec transportu indywidualnego. Deficyty są zauważane także w obszarze transportu kolejowego, który nie stanowi konkurencji dla przewozów autobusowych i samochodowych.

Wykluczenie komunikacyjne powoduje, że posiadanie samochodu nie jest wyborem lecz koniecznością. Według danych Głównego Urzędu Statystycznego, w latach 2013-2022 liczba samochodów osobowych zarejestrowanych na terenie powiatu sanockiego i leskiego wzrosła o 34% do poziomu 73,8 tys. Biorąc pod uwagę wiek zarejestrowanych pojazdów, blisko 70% z nich stanowiły pojazdy mające co najmniej 16 lat. Starsze pojazdy nie spełniają najnowszych norm emisji spalin, co negatywnie wpływa na jakość powietrza w regionie.

Na terenie MOF brakuje wyznaczonych ścieżek rowerowych – tylko na terenie Miasta Sanok znajduje się 5,3 km ścieżek. Rozbudowa infrastruktury rowerowej i promocja tej formy transportu jest istotna zarówno w kontekście uzupełnienia lokalnej sieci komunikacyjnej jak i rozwoju turystyki aktywnej.

Plan Zrównoważonej Mobilności 2030+ zakłada realizację różnych działań mających na celu rozwój mobilności na obszarach miejskich i wiejskich, które zamykają się w czterech obszarach dotyczących planowania przestrzennego, transportu publicznego, transportu indywidualnego oraz zarządzania. Wśród kierunków rozwoju transportu zdefiniowanych we wspomnianym dokumencie można wymienić m.in.: modernizacja dróg pod kątem transportu publicznego, tworzenie centrów przesiadkowych, integracja transportu zbiorowego, modernizacja taboru, tworzenie połączeń komunikacją zbiorową dojeżdżających do atrakcji turystycznych w poszczególnych gminach, rozbudowa infrastruktury pieszo-rowerowej, dostosowywanie rozkładów jazdy do potrzeb mieszkańców i turystów.

Obszar MOF jest jednym z najstarszych ośrodków górnictwa naftowego na świecie. Kopalnie ropy naftowej i rafineria istniały tu ponad 100 lat temu. Na terenie MOF występują liczne złoża surowców takich jak gaz ziemny, ropa, kruszywa, wody mineralne – w szczególności w Gminie Sanok. Warto zaznaczyć, że obszar MOF może posiadać potencjał do rozwoju geotermii, co wynika m.in. z zapisów *Wojewódzkiego Programu Rozwoju Odnawialnych Źródeł Energii dla Województwa Podkarpackiego*. Potencjał ten nie został jeszcze zbadany.

Na terenie MOF działają obecnie cztery instalacje odnawialnych źródeł energii¹⁹ wykorzystujące energię słoneczną, o łącznej mocy 1,722 MW. Obszar posiada potencjał do rozwoju energetyki słonecznej (umiarkowany), wodnej (wysoki), pozyskiwania energii z biomasy (wysoki)²⁰.

Tabela 14 Instalacje odnawialnych źródeł energii na terenie MOF – stan na 30.06.2023 r.

Gmina	Rodzaj instalacji OZE	Liczba instalacji	Moc elektryczna [MW]
Gmina Sanok	Energia słoneczna	1	0,999
Gmina Lesko		3	0,723
MOF	-	4	1,722

Źródło: opracowanie na podstawie danych Urzędu Regulacji Energetyki.

Warto wspomnieć, że w 2022 r. na terenie Miasta Sanok powołano Hydro Sanok Sp. z o.o., która jest pierwszą samorządową spółką wodorową w Polsce. Celem spółki jest rozwój technologii wytwarzania energii z wodoru umożliwiającej transformację systemu energetycznego miasta. Inwestorem w spółce została firma Hynfra P. S.A., która będzie odpowiadać za realizację poszczególnych projektów. Miasto Sanok planuje zdekarbonizować przede wszystkim system transportu i ciepłownictwo. Ostatecznie Sanok ma stać się miastem samowystarczalnym energetycznie, wykorzystującym wyłącznie odnawialne źródła energii.

1.4.2 Jakość środowiska

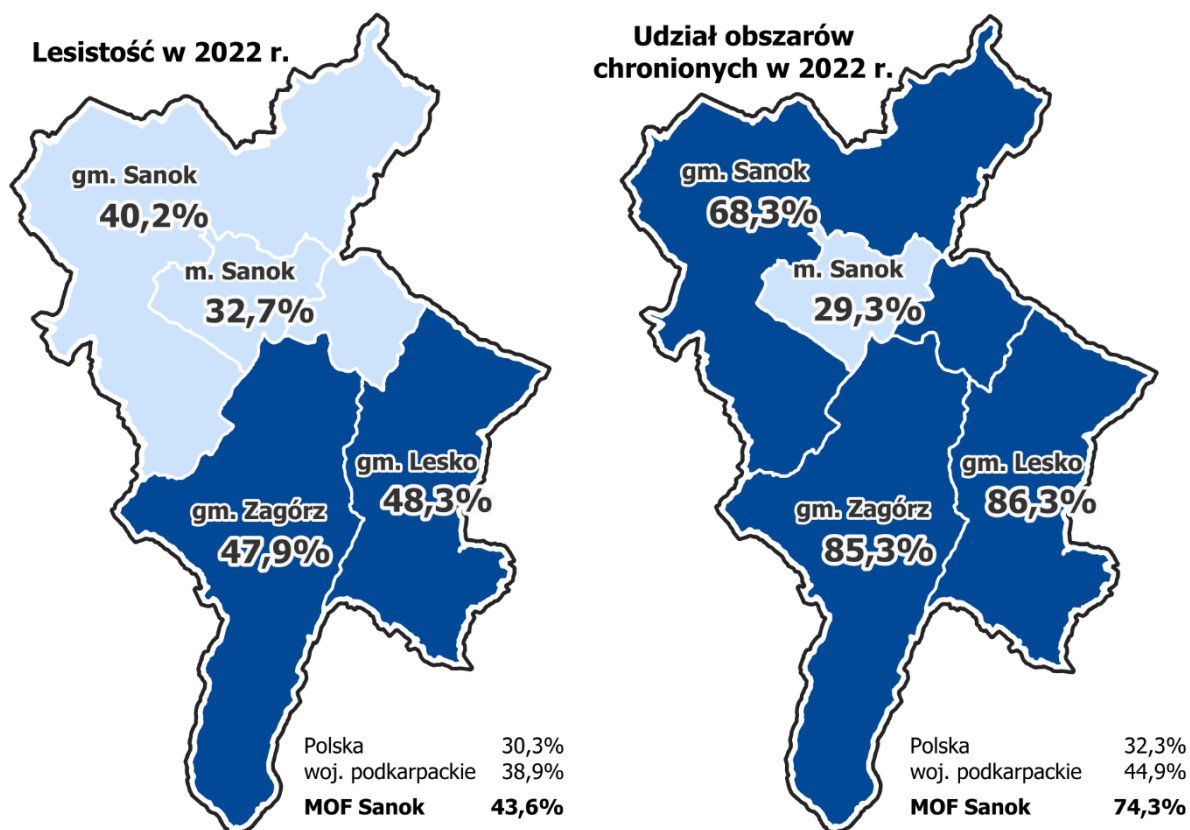
Podrozdział prezentuje kluczowe dane środowiskowe, w tym jakość wód powierzchniowych i podziemnych występujących na terenie MOF.

Obszar MOF cechuje się wysokimi walorami krajobrazowo-przyrodniczymi. Na terenie MOF można spotkać wiele rzadkich gatunków zwierząt i roślin. Liczne zbiorniki i ciekі wodne stanowią ostoję m.in. dla cennych gatunków płazów. Okoliczne lasy mają charakter mieszany – występują tam buczyny górskie, lasy jodłowo-bukowe, jedliny, olszyny, lasy łęgowe, dąbrowy, lasy świerkowo-jodłowo-bukowe, lasy sosnowo-bukowe. Okoliczne Góry Słonne porasta gęsta buczyna karpacka. Tereny leśne pokrywają 43,6% powierzchni MOF, natomiast ochroną przyrodniczą objęte jest 74,3% powierzchni, a zatem znacznie więcej niż wskaźnik dla województwa (44,9%) i kraju (32,3%).

¹⁹ Publikowane dane URE nie uwzględniają mikroinstalacji (o mocy mniejszej niż 50 kW) i instalacji prosumenckich

²⁰ Wojewódzki Program Rozwoju Odnawialnych Źródeł Energii dla Województwa Podkarpackiego

Grafika 44 Lesistość i udział obszarów chronionych w powierzchni ogółem

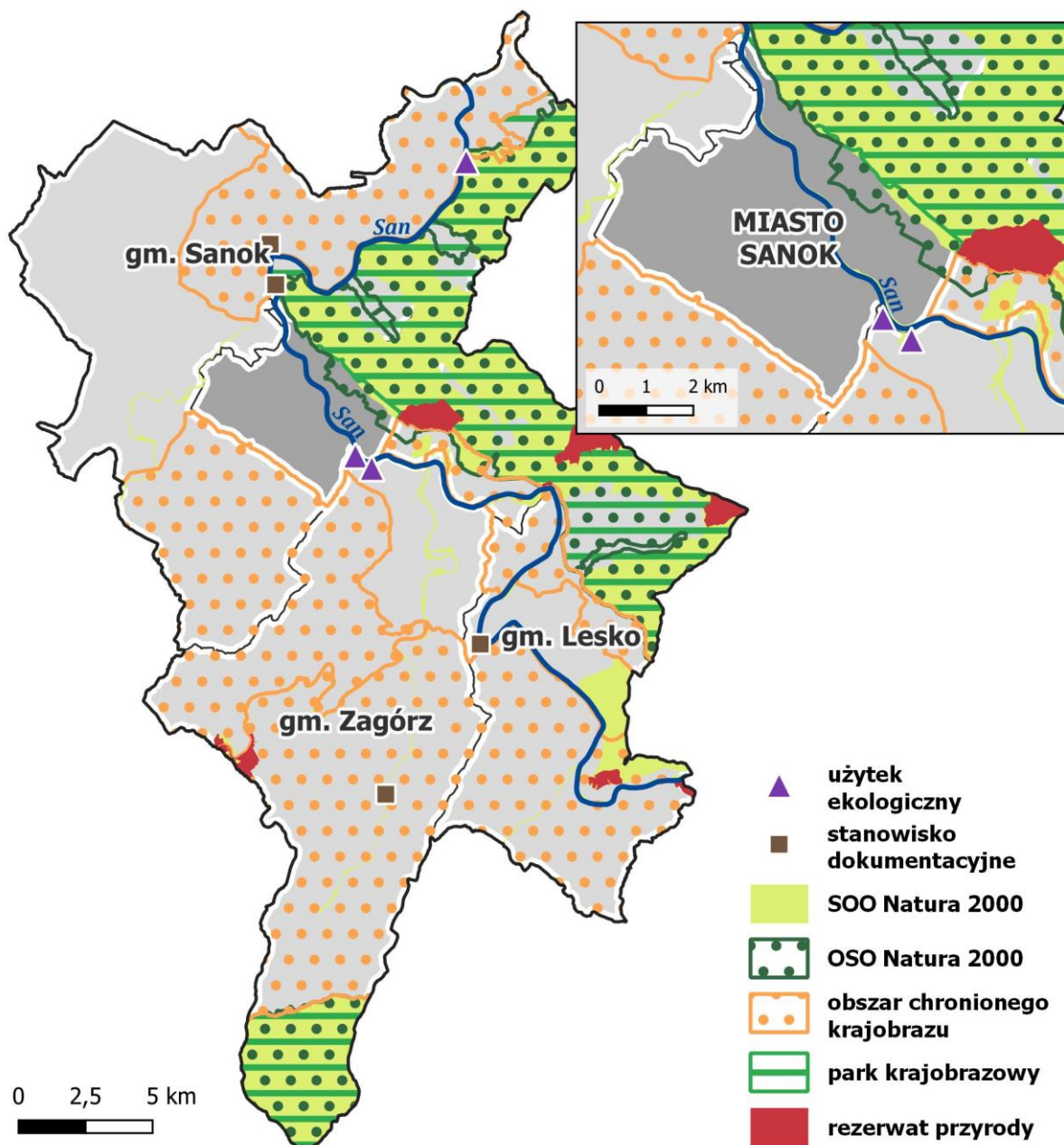
Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS.

Obszar MOF znajduje się w obrębie wielu form ochrony przyrodniczej takich jak:

- Park Krajobrazowy Gór Słonnych – powołany w celu ochrony walorów krajobrazowych, szaty roślinnej i siedlisk fauny,
- Ciśniańsko-Wetliński Park Krajobrazowy – chroni siedliska typowe dla Bieszczadów Zachodnich,
- Rezerwat Przyrody Przełom Oślawy Pod Mokrem – chroni odcinek rzeki Oślawy wraz z okolicznymi zbiorowiskami roślin,
- Rezerwat Przyrody Polanki – przedmiotem ochrony są zbiorowiska buczyny karpackiej,
- Rezerwat Przyrody Przysłop - chroni zbiorowiska buczyny karpackiej,
- Rezerwat Przyrody Grąd w Średniej Wsi – powołany w celu ochrony fragmentów grądu,
- Rezerwat Przyrody Przełom Sanu pod Grodziskiem – chroni część doliny Sanu, wzgórze Grodzisko wraz z cennymi gatunkami roślin,
- Obszar Chronionego Krajobrazu Beskidu Niskiego – chroniący przede wszystkim naturalne stanowiska cisa,
- Wschodniobeskidzki Obszar Chronionego Krajobrazu – powołany w celu ochrony sztucznych jezior wraz z okalającymi je obszarami,

- Obszar Natura 2000 (PLB180003) Góry Słonne - obszar specjalnej ochrony ptaków
- Obszar Natura 2000 (PLH180007) Rzeka San - specjalny obszar ochrony siedlisk
- Obszar Natura 2000 (PLH180021) Dorzecze Górnego Sanu - specjalny obszar ochrony siedlisk
- Obszar Natura 2000 (PLH180013) Ostoja Góry Słonne – specjalny obszar ochrony siedlisk
- Obszar Natura 2000 (PLC180001) Bieszczady - specjalny obszar ochrony siedlisk i obszar specjalnej ochrony ptaków

Mapa 6 Formy ochrony przyrody na terenie MOF

Źródło: opracowanie własne.

Stacja pomiarowa zlokalizowana w Sanoku przy ul. Sadowej jest jedyną stacją wykorzystywaną przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska do oceny jakości powietrza na terenie MOF i okolicy. Stacja

mierzy parametry takie jak stężenie pyłu zawieszonego PM10 i poziom benzo(a)pirenu w pyłe PM10. Według rocznej oceny jakości powietrza w województwie podkarpackim, poziom zanieczyszczenia powietrza pyłem PM10 zmalał na przestrzeni lat 2018-2022. W analizowanym okresie zdecydowanie najgorsza sytuacja miała miejsce w 2018 r., gdzie odnotowano przekroczenia dopuszczalnej liczby dni, w którym stężenie pyłu PM10 przekraczało $50 \mu\text{g}/\text{m}^3$. Ponadto stężenie średniodobowe przekraczało dopuszczalne normy. Według polskiej normy, średnioroczne stężenie pyłu PM10 nie powinno przekraczać $40 \mu\text{g}/\text{m}^3$ – w analizowanym okresie najwyższe stężenie wyniosło $30 \mu\text{g}/\text{m}^3$. Jednakże biorąc pod uwagę najnowsze normy rekomendowane przez WHO, stężenie średnioroczne nie powinno przekraczać $15 \mu\text{g}/\text{m}^3$ – normy WHO były zatem znacznie przekraczane w latach 2018-2022.

Tabela 15 Odnotowane stężenia PM10 w latach 2018-2022

Rok	Stężenie średnioroczne [$\mu\text{g}/\text{m}^3$] (norma $40 \mu\text{g}/\text{m}^3$)	Liczba dni ze stężeniem dobowym pyłu zawieszonego PM10 wyższym od $50 \mu\text{g}/\text{m}^3$ (dopuszczalne 35 dni)	Stężenie średniodobowe [$\mu\text{g}/\text{m}^3$] (norma $50 \mu\text{g}/\text{m}^3$)
2022	21	12	36
2021	23	19	41
2020	19	10	36
2019	24	28	45
2018	30	40	53

Źródło: Roczna ocena jakości powietrza w województwie podkarpackim za lata 2018-2022

W pyłe zawieszonym PM10 znajdują się inne zanieczyszczenia, takie jak benzo(a)piren. W okresie 2018-2022 tylko w 2022 r. nie odnotowano przekroczenia stężenia średniorocznego tej szkodliwej dla zdrowia substancji.

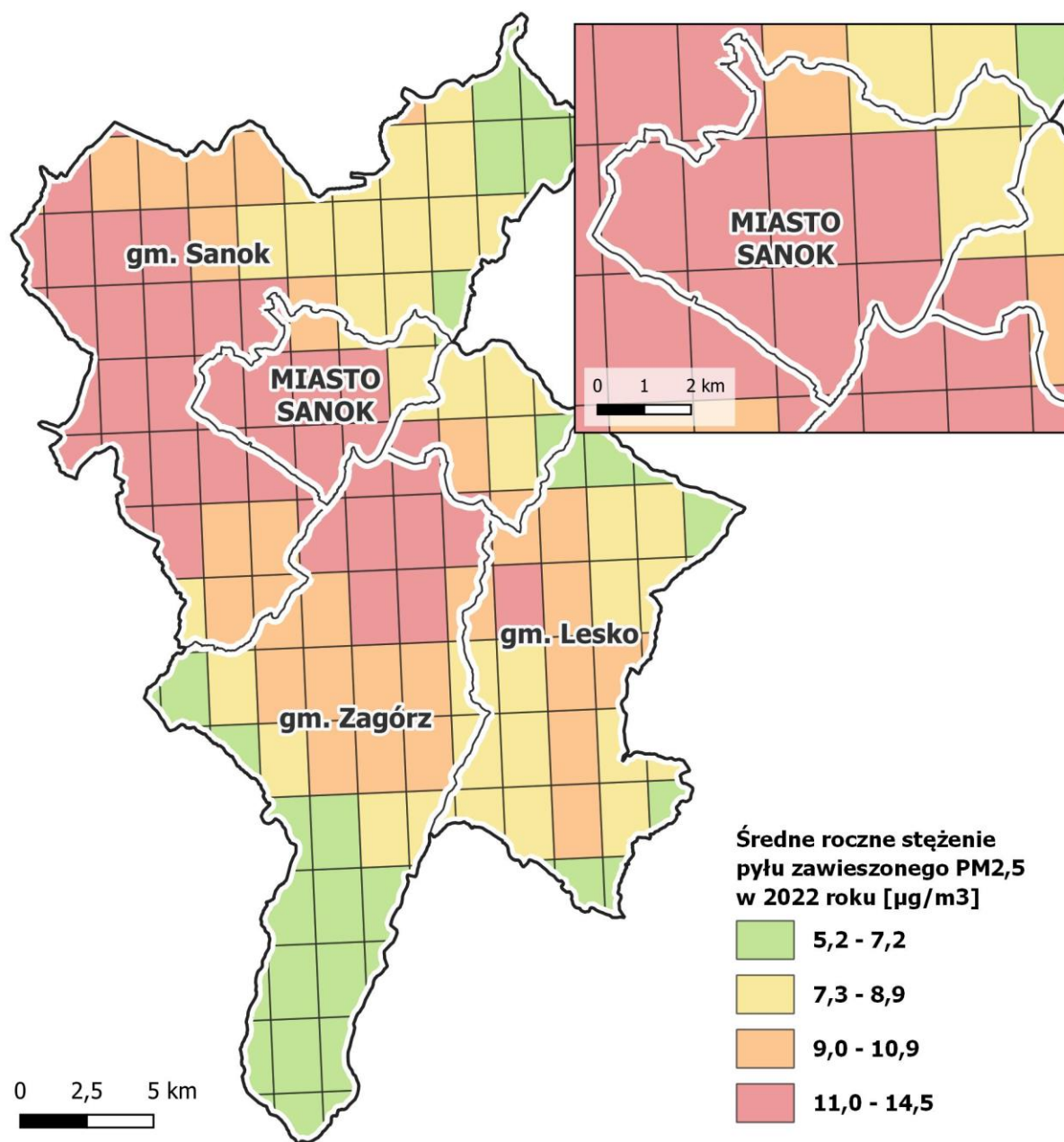
Tabela 16 Odnotowane stężenia benzo(a)pirenu w pyłe PM10

Rok	Stężenie średnioroczne [ng/m^3] (norma $1,5 \text{ng}/\text{m}^3$)
2022	1
2021	2
2020	2
2019	2
2018	2

Źródło: Roczna ocena jakości powietrza w województwie podkarpackim za lata 2018-2022

Stacja pomiarowa przy ul. Sadowej w Sanoku nie obejmuje pomiarów m.in. pyłu PM2,5. Rozkład stężeń tego zanieczyszczenia wykonywany jest w oparciu o modelowanie matematyczne przygotowane przez Instytut Ochrony Środowiska - Państwowy Instytut Badawczy oraz metodę obiektywnego szacowania. Według danych udostępnianych przez GIOŚ, w 2022 r. najwyższym stężeniem pyłu PM2,5 charakteryzowała się centralna część MOF, w szczególności Miasto Sanok i duża część Gminy Sanok. W Polsce nie ustalono norm stężenia rocznego pyłu PM2,5 – WHO rekomenduje $5 \mu\text{g}/\text{m}^3$. Biorąc pod uwagę taką normę, została ona przekroczona na całym terenie MOF.

Mapa 7 Średnie roczne stężenie pyłu zawieszonego PM_{2,5} w 2022 r.

Źródło: opracowanie własne.

Ponadto, na terenie gminy Sanok pomiary jakości powietrza prowadzone są w oparciu o sieć czujników rozmieszczonych w sołectwach: Pisarowce, Załuż, Strachocina, Zabłotce, Niebieszczy, Mrzygłód, Sanoczek i Pakoszówka. Gminy: Lesko i Zagórz również dysponują czujnikami, rozmieszczonymi głównie na terenie miast. Dzięki wykorzystaniu technologii informacyjnych, dane o aktualnej jakości powietrza udostępniane są na bieżąco na stronach internetowych gmin.

Według *Planu gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Wisły* (II aktualizacja) teren MOF Sanok-Lesko położony jest w regionie wodnym Górnej Wschodniej Wisły. Plan jest nadrzędnym dokumentem

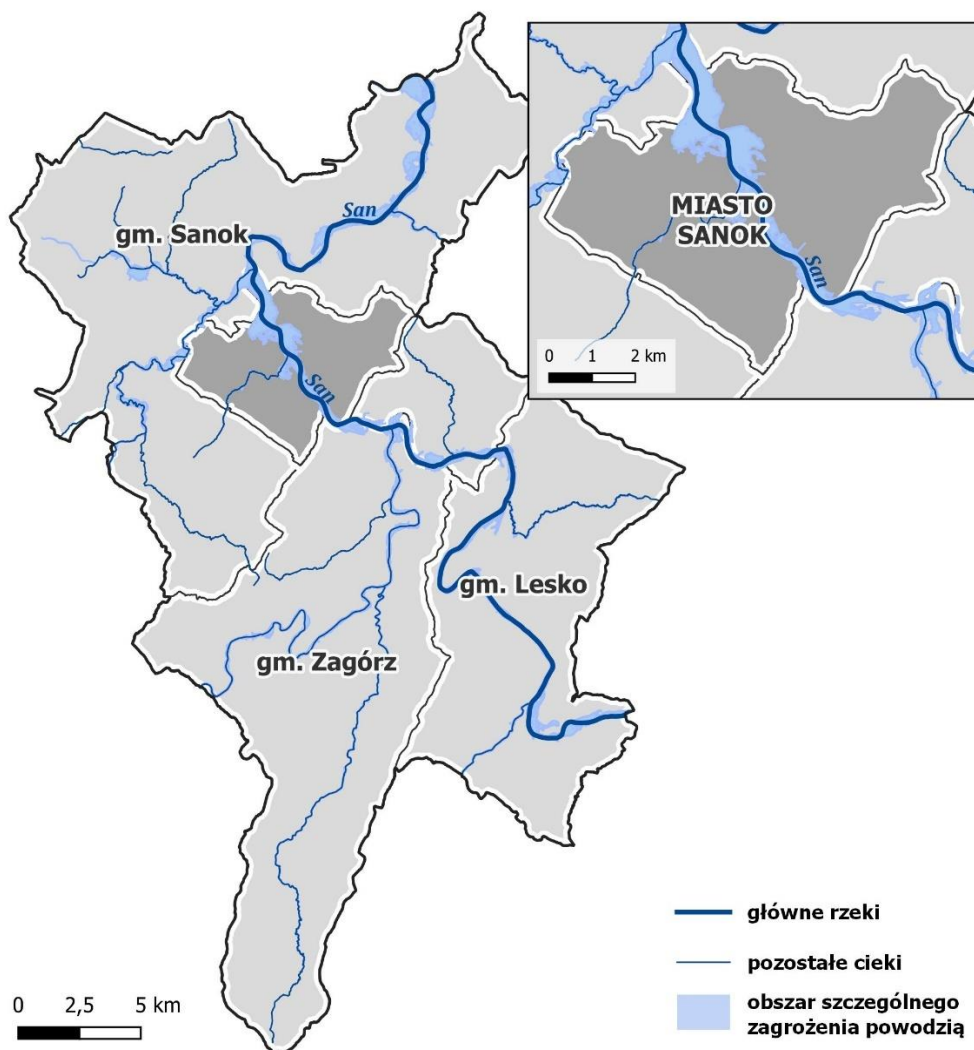
planistycznym w zakresie gospodarowania wodami na terenie kraju. Główną rzeką przepływającą przez MOF jest San i Osława.

Ważnym dokumentem z zakresu gospodarowania wodami jest również *Plan zarządzania ryzykiem powodziowym na obszarze dorzecza Wisły*. Zapisy planu zarządzania ryzykiem powodziowym stanowią podstawę skutecznego zarządzania ryzykiem powodziowym. Jego głównym celem jest zminimalizowanie możliwych negatywnych skutków powodzi dla życia i zdrowia ludzi, a także środowiska, dziedzictwa kulturowego oraz działalności gospodarczej. W dokumencie wyznaczono trzy cele główne:

- Zahamowanie wzrostu ryzyka powodziowego
- Obniżenie istniejącego ryzyka powodziowego
- Poprawa systemu zarządzania ryzykiem powodziowym

Największe zagrożenie powodziowe występuje na terenie Miasta Sanok i Gminy Sanok, ze względu na obecność rzeki San. Obszary powodziowe obejmują tereny zamieszkałe – m.in. dzielnicę Wójtostwo w Mieście Sanok.

Mapa 8 Cieki wodne na terenie MOF

Źródło: opracowanie własne.

Poniższa tabela zawiera spis jednolitych części wód powierzchniowych (JCWP) zlokalizowanych na terenie MOF. Łącznie jest ich 10, wszystkie cechują się złym stanem ogólnym.

Tabela 17 Charakterystyka JCWP zlokalizowanych na terenie MOF

Kod JCWP	Nazwa	Typologia/status	Stan ogólny	Stan ekologiczny i chemiczny
RW2000072263337	Wisłok od zb. Besko do Czarnego Potoku	Potok lub mała rzeka fliszowa o charakterze węglanowym/ naturalna część wód	Zły	Umiarkowany stan ekologiczny/stan chemiczny poniżej dobrego
RW20000422169	Olszanka	Potok lub mała rzeka fliszowa o charakterze krzemianowym/ naturalna część wód	Zły	Słaby stan ekologiczny/stan chemiczny poniżej dobrego
RW2000072233299	Tyrawka	Potok lub mała rzeka fliszowa o charakterze węglanowym/ naturalna część wód	Zły	Umiarkowany stan ekologiczny/stan chemiczny poniżej dobrego

RW20000822379	San od Tyrawki do Olszanki	Średnia rzeka na podłożu węglanowym/ naturalna część wód	Zły	Umiarkowany stan ekologiczny/stan chemiczny poniżej dobrego
RW200007226499	Stobnica	Potok lub mała rzeka fliszowa o charakterze węglanowym/ silnie zmieniona część wód	Zły	Słaby potencjał ekologiczny/stan chemiczny poniżej dobrego
RW200008223319	San od zb. Myczkowce do Tyrawki	Średnia rzeka na podłożu węglanowym/ naturalna część wód	Zły	Dobry stan ekologiczny/stan chemiczny poniżej dobrego
RW20000722329	Sanoczek	Potok lub mała rzeka fliszowa o charakterze węglanowym/ naturalna część wód	Zły	Umiarkowany stan ekologiczny/stan chemiczny poniżej dobrego
RW200004223349	Stara Rzeka	Potok lub mała rzeka fliszowa o charakterze krzemianowym/ naturalna część wód	Zły	Umiarkowany stan ekologiczny
RW2000042215569	Bereźnica	Potok lub mała rzeka fliszowa o charakterze krzemianowym/ naturalna część wód	-	-
RW20000722289	Kalniczka	Potok lub mała rzeka fliszowa o charakterze węglanowym/ naturalna część wód	Zły	Umiarkowany stan ekologiczny/stan chemiczny dobry

Źródło: II Aktualizacja planu gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Wisły, <http://karty.apgw.gov.pl:4200/informacje>

MOF zlokalizowany jest w obrębie trzech jednolitych części wód podziemnych (JCWPd). Wszystkie charakteryzują się dobrym stanem ogólnym.

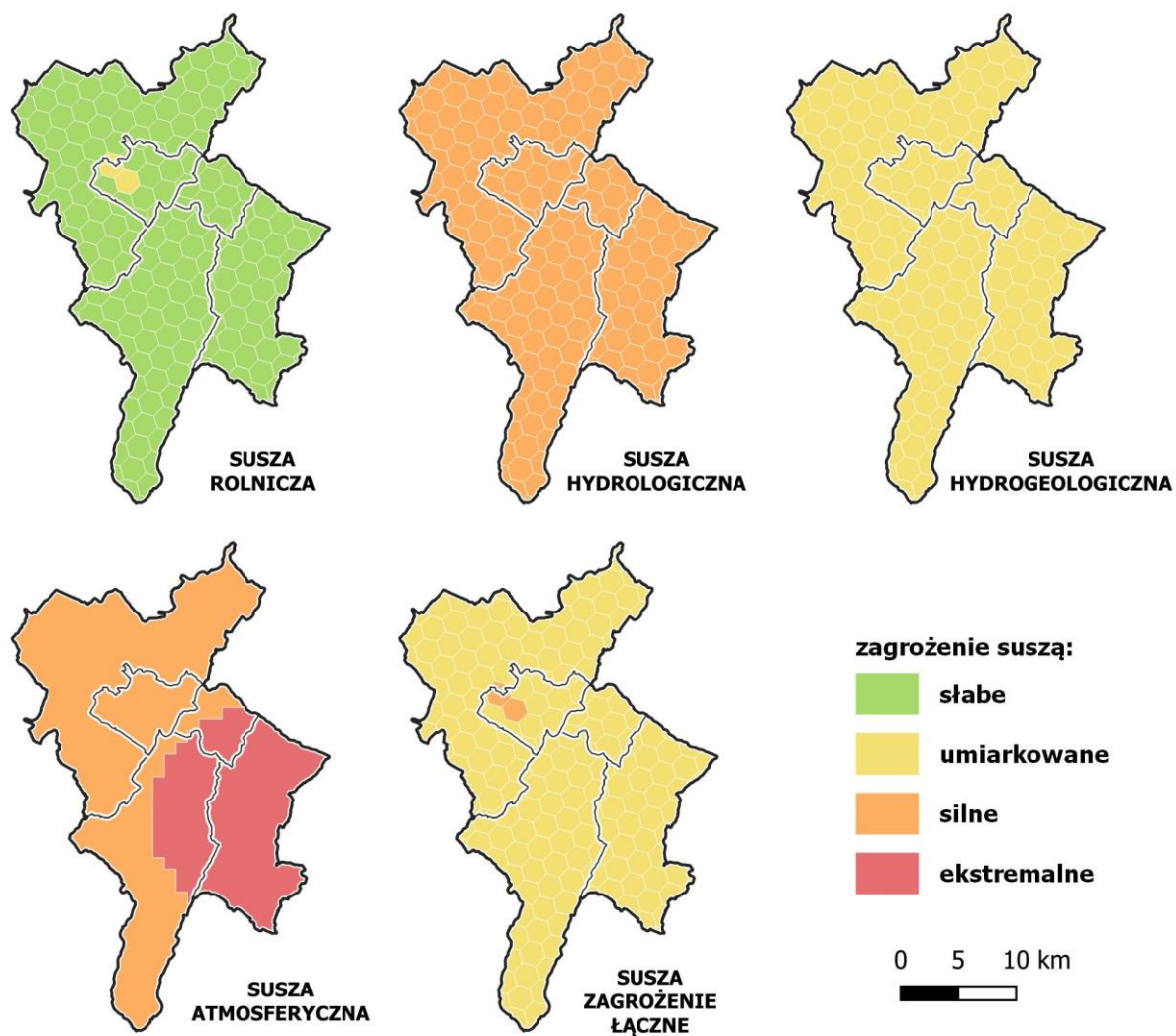
Tabela 18 Charakterystyka JCWPd zlokalizowanych na terenie MOF

Kod JCWPd	Stan ogólny	Ocena stanu chemicznego	Ocena stanu ilościowego	Ocena ryzyka nieosiągnięcia celu środowiskowego
GW2000152	Dobry	Dobry	Dobry	Niezagrożona
GW2000154	Dobry	Dobry	Dobry	Niezagrożona
GW2000168	Dobry	Dobry	Dobry	Niezagrożona

Źródło: II Aktualizacja planu gospodarowania wodami na obszarze dorzecza Wisły, <http://karty.apgw.gov.pl:4200/informacje>

Trzecim najważniejszym dokumentem z obszaru gospodarki wodnej jest *Plan przeciwdziałania skutkom suszy*, według którego teren MOF jest umiarkowanie zagrożony wystąpieniem suszy. Największe zagrożenie występuje w przypadku suszy atmosferycznej, gdzie południowo-wschodnia część MOF jest zagrożona wystąpieniem tego typu suszy w stopniu ekstremalnym.

Mapa 9 Zagrożenie suszą na terenie MOF

Źródło: opracowanie własne.

II Analiza problemów, potrzeb i potencjałów rozwojowych, w tym wzajemnych powiązań gospodarczych, społecznych i środowiskowych

II.1 Kluczowe problemy, wyzwania i potencjały rozwojowe

II.1.1 Problemy i wyzwania

Strefa społeczna

Starzenie się społeczeństwa – na obszarze MOF zauważa się negatywne tendencje związane ze starzeniem się społeczności. Według najnowszych statystyk co piąty mieszkaniec MOF ma 65 lat lub więcej. Taka sytuacja stanowi duże wyzwanie w kontekście rozwoju usług publicznych dostosowanych do potrzeb i oczekiwań przedstawicieli wszystkich grup wiekowych. Ważną kwestią jest również aktywizacja społeczna seniorów, których potencjał może zostać wykorzystany na rzecz całej społeczności lokalnej. Ponadto, istnieje potrzeba dostosowania infrastruktury i obiektów użyteczności publicznej do osób ze szczególnymi potrzebami. Mając na uwadze ujemny przyrost naturalny i ujemne saldo migracji, proces starzenia się społeczeństwa będzie postępował.

Zmniejszająca się liczba mieszkańców MOF i postępująca suburbanizacja – w latach 2013-2022 można zauważyć spadek liczby mieszkańców na terenie MOF. Gminy MOF tracą mieszkańców, wyjątkiem jest tutaj Gmina Sanok, która jest jedyną jednostką MOF, gdzie wzrosła liczba mieszkańców i utrzymuje się dodatnie saldo migracji. Miasto Sanok cechuje się z kolei najmniej korzystnymi statystykami demograficznymi (największy ubytek mieszkańców, najniższe saldo migracji i przyrost naturalny). Suburbanizacja niesie ze sobą ryzyko zaburzenia dotychczasowej struktury przestrzenno-funkcjonalnej obszaru. Miasta, zwłaszcza rdzeń MOF, wyludniają się na rzecz obszarów wiejskich, co z kolei przyczynia się do rozpraszania zabudowy mieszkalnej, a tym samym przekłada się na zwiększanie kosztów ponoszonych na utrzymanie i rozbudowę infrastruktury technicznej i społecznej. Suburbanizacja nie sprzyja także rozwojowi transportu zbiorowego, co wpływa na zwiększenie się ruchu samochodowego.

Drenaż mózgów – liczba mieszkańców MOF w wieku 20-34 lata w ostatnim dziesięcioleciu uległa zmniejszeniu aż o $\frac{1}{3}$. Szczególnie widoczne jest to w Mieście Sanok, gdzie liczba tych osób zmalała o około 42%. Młodzi ludzie często wyjeżdżają do większych ośrodków miejskich w poszukiwaniu pracy i na studia. Wyzwaniem dla MOF będzie rozwijanie konkurencyjności obszaru, poprzez m.in. rozwijanie atrakcyjnych miejsc pracy, dalszy rozwój oferty edukacyjnej oraz tworzenie zrównoważonej polityki mieszkalnej. Zatrzymanie młodych ludzi na terenie MOF będzie szczególnie istotne, biorąc pod uwagę postępujące, negatywne trendy demograficzne.

Potrzeba rozwoju oferty medycznej – na terenie MOF funkcjonują dwa szpitale i kilka poradni opieki zdrowotnej. Szpital w Lesku zagrożony jest likwidacją, ze względu na zadłużenie – likwidacja placówki pogorszy dostępność do usług medycznych, która obecnie nie jest wystarczająca. Długi czas oczekiwania na wizytę u specjalisty wpływa negatywnie na stan zdrowia mieszkańców. Ze względu na starzenie się społeczności, popyt na usługi medyczne będzie stale wzrastać. Oznacza to konieczność rozwijania usług medycznych i zwiększania ich dostępności. Szpital w Sanoku i Lesku są jedynymi tego typu placówkami w Bieszczadach (oprócz szpitala w Ustrzykach Dolnych), przez co utrzymanie ich funkcjonowania jest szczególnie istotne dla bezpieczeństwa zdrowotnego mieszkańców.

Potrzeba kreowania atrakcyjnej polityki mieszkaniowej – w ostatnich latach liczba mieszkań na terenie MOF uległa zwiększeniu, lecz liczba mieszkań oddawanych do użytku w stosunku do liczby mieszkańców była niewielka. Ponadto, liczba mieszkań komunalnych i lokali socjalnych nie jest wystarczająca, o czym świadczy długi czas oczekiwania na przydział takiego mieszkania. Problemem MOF jest nie tylko niedostateczna liczba mieszkań, lecz ich dostępność finansowa – co jest charakterystyczną sytuacją dla całego kraju. Niedostatecznie rozwinięta oferta wynajmu mieszkań na preferencyjnych warunkach dotyka w szczególności ludzi młodych, wchodzących w dorosłe życie oraz osób o mniejszych zarobkach, w tym rodzin z dziećmi.

Konieczność rozwoju usług pomocy społecznej – liczba beneficjentów pomocy społecznej uległa zmniejszeniu w ostatnich latach, lecz starzenie się społeczności powoduje konieczność rozwijania różnych form wsparcia seniorów. Niezwykle istotne jest poszerzenie oferty usług opiekuńczych, usług asystenckich, pielęgnacyjnych, opieki wytchnieniowej oraz domów opieki społecznej. W przypadku seniorów niewymagających całodobowej opieki, ważna jest deinstytucjonalizacji usług, czyli świadczenie ich w miejscu zamieszkania seniora.

Ograniczone możliwości rozwoju oferty kulturalnej – instytucje kultury funkcjonujące w MOF Sanok-Lesko zajmują się m.in. organizacją imprez i wydarzeń kulturalnych, których liczba w ostatnich latach jest stosunkowo niska w porównaniu ze średnią wojewódzką i krajową. Wpływa na to przede wszystkim sytuacja finansowa jednostek publicznych, która stanowi zwykle czynnik hamujący rozwój ciekawych inicjatyw, ale również brak lub zły stan techniczny obiektów umożliwiających organizowanie takich imprez. Ponadto, istotnym problemem jest brak specjalistycznego wyposażenia i sprzętu, który pozwalałby realizować program atrakcyjny dla różnych grup odbiorców, odpowiadający na ich stale zmieniające się potrzeby i oczekiwania.

Niewystarczająco wykorzystany potencjał turystyczny – MOF cechuje się wysokimi walorami przyrodniczymi i kulturowymi, które nie są wystarczająco promowane i wykorzystywane

do budowania spójnej oferty turystycznej i spędzania czasu wolnego. Jak wynika z przeprowadzonej diagnozy, jeden z kluczowych produktów turystycznych obszaru takich jak Skansen w Sanoku jest słabo rozpoznawalny wśród turystów w kraju. MOF posiada atrakcje kulturowe i przyrodnicze, które powinny być lepiej rozpoznawalne w skali kraju, co wymaga prowadzenia zintegrowanych działań promujących ofertę MOF.

Strefa gospodarcza

Potrzeba zwiększenia atrakcyjności inwestycyjnej obszaru – tworzenie nowych terenów inwestycyjnych jest istotne, ponieważ wpływa na zwiększenie miejsc pracy w różnych branżach gospodarki. Oprócz przygotowywania i uzbrajania terenów pod inwestycje, istotne jest prowadzenie działań promocyjnych, w celu przyciągnięcia nowych inwestorów. Jedną z kluczowych barier w rozwoju gospodarczym MOF jest ograniczona dostępność komunikacyjna, wynikająca z peryferyjności obszaru i górskiego ukształtowania terenu.

Konieczność rozwoju lokalnego rynku pracy – na terenie MOF dominują mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające do 9 pracowników. Na obszarze brakuje większych firm, dających zatrudnienie wielu mieszkańcom. Liczba pracujących w firmach zatrudniających co najmniej 10 pracowników wzrosła o niecałe 3% w ostatnim dziesięcioleciu, co jest korzystnym trendem rozwojowym. Jednakże odsetek zarejestrowanych bezrobotnych w liczbie osób w wieku produkcyjnym był wyższy niż w województwie podkarpackim i kraju – jak wynika z diagnozy, szczególnie zła sytuacja dotyczyła Gminy Lesko. Problemem MOF jest niewiele pojawiających się ofert pracy, brak spełniania wymagań pracodawców (niedostateczne kompetencje), a także niska atrakcyjność pracy i oferowanych wynagrodzeń w niektórych branżach. Niska atrakcyjność rynku pracy jest jednym z powodów migracji młodych ludzi do większych ośrodków, w których łatwiej znaleźć pracę.

Trudna sytuacja geopolityczna – akt agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę wpłynęła na sytuację gospodarczą całego kraju. MOF położony jest w Bieszczadach, blisko granicy z Ukrainą, co może generować problemy z pozyskiwaniem nowych inwestorów. Ponadto, ze względu na trwający konflikt występują duże wahania cen surowców, przekładające się na wysokie ceny m.in. energii elektrycznej, co nie sprzyja zakładaniu nowych biznesów. Niepewna sytuacja geopolityczna wpływa negatywnie na atrakcyjność inwestycyjną MOF.

Strefa przestrzenna

Suburbanizacja – na terenie MOF, podobnie jak w województwie podkarpackim i kraju, w ostatnich latach zauważa się odpływ ludności z miast na tereny podmiejskie i wiejskie. Gminy miejsko-wiejskie (Lesko, Zagórz) i miasto Sanok notują ujemne wartości wskaźnika, co wiąże się z obniżoną atrakcyjnością osiedleńczą terenów miejskich. Suburbanizacja jest niekorzystnym zjawiskiem, którego następstwem jest m.in. niekontrolowane rozlewanie się zabudowy mieszkaniowej oraz konieczność rozbudowy obecnej infrastruktury technicznej. Znacząco podnosi to także koszty eksploatacji infrastruktury oraz generuje zwiększony ruch samochodowy.

Wykluczenie komunikacyjne – MOF cechuje się peryferyjnym położeniem w obszarze regionu Bieszczadzkiego, na terenach górskich. Lokalizacja nie sprzyja skomunikowaniu z innymi ośrodkami w kraju. Najbliższy ważny szlak drogowy, czyli autostrada A4, zlokalizowany jest w odległości około 85 km od Miasta Sanok. Oddalenie MOF od głównych szlaków komunikacyjnych negatywnie wpływa na m.in. atrakcyjność gospodarczą obszaru. Oferta transportu zbiorowego jest uboga, szczególnie dotyczy to komunikacji kolejowej – obecny stan infrastruktury kolejowej jest niezadowalający. MOF nie posiada połączenia kolejowego ze stolicą województwa – pociągi z Miasta Sanok do Rzeszowa przebywają okrężną trasę przez Jasło, co znacząco wydłuża czas podróży. Niedostateczna liczba połączeń autobusowych oraz niska częstotliwość kursowania powoduje, że mieszkańcy częściej wybierają własny samochód jako główny środek transportu. Generuje to nadmierny ruch samochodowy, w szczególności w Mieście Sanok oraz negatywnie wpływa na stan środowiska i jakość życia mieszkańców (hałas komunikacyjny). Należy podkreślić, że wiąże się to ze zjawiskiem wykluczenia komunikacyjnego, które dotyka przede wszystkim mieszkańców obszarów wiejskich, zwłaszcza dzieci i seniorów oraz osób nieposiadających własnego samochodu.

Niedostatecznie rozwinięta oferta turystyczna – jak już wspomniano, MOF ma potencjał do rozwoju atrakcyjnej oferty turystycznej bazującej na infrastrukturze i usługach skierowanych przede wszystkim do turystów aktywnych oraz zainteresowanych bogatym dziedzictwem kulturowym i walorach przyrodniczych obszaru. Zarówno infrastruktura, jak i oferta ta nie jest jednak wystarczająco rozwinięta – dotyczy to nie tylko wspomnianej już infrastruktury rowerowej, ale również bazy noclegowej czy oferty gastronomicznej stanowiących ważny element oferty. Liczba obiektów oferujących miejsca noclegowe na terenie MOF zmalała w ostatnim dziesięcioleciu. Przyczyną tego jest m.in. wystąpienie pandemii COVID-19, ponieważ obostrzenia pandemiczne wpłynęły szczególnie na branżę usługowo-turystyczną. W celu poprawy sytuacji w tym zakresie, gminy MOF podejmują się wspierania przedsiębiorców i zachęcania ich do rozbudowy i tworzenia nowych miejsc noclegowych tak, aby w efekcie rozwijać ofertę turystyczną obszaru. Będzie to miało

potencjalne przełożenie na zwiększenie natężenia ruchu turystycznego na terenie poszczególnych gmin oraz w konsekwencji wzmocnienie funkcji turystycznych MOF.

Zły stan techniczny niektórych budynków instytucji kultury - biorąc pod uwagę aktualny stan techniczny i standard funkcjonujących w MOF instytucji kultury, zauważalna jest potrzeba remontów i modernizacji części budynków, również pod kątem dostosowania do potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami. Wynika to m.in. z niewystarczającego zaplecza lokalowego i związanego z tym deficytu przestrzeni umożliwiającej organizację różnego typu wydarzeń i rozwoju oferty kulturalnej. Ponadto, niektóre budynki ze względu na swój wiek są w złym stanie technicznym, przez co nie są w pełni funkcjonalne. Konieczna jest zatem przebudowa i/lub rozbudowa placówek oraz ich termomodernizacja i adaptacja do pełnienia funkcji kulturalnych, edukacyjnych i integracyjnych. W celu umożliwienia rozszerzania i podnoszenia jakości oferty kulturalnej niezbędne jest również doposażenie placówek w nowoczesny sprzęt i wyposażenie. Co więcej, w niektórych przypadkach, ze względu na brak możliwości wykorzystania istniejącej infrastruktury pod kątem przebudowy i rozbudowy budynków kultury, konieczna jest budowa nowych obiektów.

Reagowanie na zmiany klimatu – kryzys klimatyczny jest zjawiskiem globalnym. Dostosowanie MOF do postępujących zmian jest istotne z punktu widzenia bezpieczeństwa mieszkańców obszaru. Wśród zagrożeń związanych z kryzysem klimatycznym można wymienić przede wszystkim występowanie silnych wiatrów, gwałtowne burze, ulewne deszcze oraz przedłużające się okresy suszy. Ponadto, ze względu na przebieg rzeki San w granicach MOF, jest on zagrożony występowaniem powodzi i podtopień. W najbliższych latach niezbędne będzie podejmowanie działań ukierunkowanych na adaptację Obszaru do zmian klimatu, m.in. poprzez rozwój zielono-niebieskiej infrastruktury oraz dbanie o odpowiednią powierzchnię terenów biologicznie czynnych w obszarach zurbanizowanych (głównie miast), co pozwoli na niwelowanie zjawiska tzw. wyspy ciepła.

Potrzeba utrzymania i zagospodarowania obiektów zabytkowych – na terenie MOF znajduje się wiele obiektów zabytkowych, które z jednej strony stanowią ważny zasób dziedzictwa kulturowego, jednak z drugiej wymagają konserwacji i utrzymania w dobrym stanie w celu zachowania ich dla przyszłych pokoleń. Poprawa stanu obiektów zabytkowych, a także ich adaptacja do nowych funkcji pozwolą na zwiększenie ich dostępności, a co za tym idzie – wspieranie rozwoju społecznego MOF w oparciu o kształtowanie tożsamości lokalnej. Istnieje zatem możliwość wykorzystania obiektów zabytkowych do kreowania atrakcyjnej oferty kulturalnej, a także turystycznej. W tym celu niezbędne będzie przeprowadzenie prac remontowych i rewitalizacyjnych obiektów zabytkowych, które obecnie nie są odpowiednio dostosowane do pełnienia tych funkcji. Dotyczy to również infrastruktury towarzyszącej i zagospodarowania terenu, w tym np. w postaci dróg dojazdowych do zabytków oraz

dostosowania obiektów do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

II.1.2 Potencjały

Potencjały

Walory przyrodniczo-krajobrazowe – tereny w obrębie MOF jak i najbliższej okolicy wyróżniają się szczególnym bogactwem przyrodniczym. Blisko $\frac{3}{4}$ powierzchni MOF objęte jest ochroną przyrodniczą, ze względu na występowanie cennych siedlisk fauny i flory. Różnorodność szaty roślinnej i malownicze ukształtowanie terenu jest szczególnym potencjałem rozwojowym w kontekście rozwoju turystyki. Ponadto walory przyrodnicze pozwalają na budowanie wizerunku MOF opartego o ochronę przyrody i zasady zrównoważonego rozwoju.

Rzeka San i Osława – stwarzają możliwości w zakresie rekreacji i rozwoju turystyki. MOF obejmuje Program „Błękitny San”, który zakłada wykorzystanie rzeki San do rozwoju przedsiębiorczości i atrakcyjności turystycznej, dzięki zagospodarowaniu brzegów i obszarów nadbrzeżnych. Obecnie na rzece organizowane są spływy kajakowe, które mogą stanowić jedną z kluczowych atrakcji turystycznych MOF. W celu pełnego wykorzystania możliwości rzeki istotna będzie budowa nowych przystani portowo-kajakowych, zagospodarowanie brzegów rzeki wraz z niezbędną infrastrukturą (ławki, wiaty, place zabaw itp.). Potencjał rekreacyjno-turystyczny dotyczy także rzeki Osławy.

Odnawialne źródła energii – potencjałem MOF jest rozwój rozwiązań z zakresu wykorzystania OZE do produkcji energii z wodoru. Miasto Sanok ma być pierwszym miastem w Polsce, które stanie się energetycznie samowystarczalne, głównie za sprawą wykorzystania technologii wodorowych. Obszar funkcjonalny wyróżnia się dobrymi warunkami do rozwoju energetyki wodnej, solarnej oraz pozyskiwania energii z biomasy. Ponadto na obszarze mogą występować zasoby wód geotermalnych²¹, które mogą zostać wykorzystane np. do ogrzewania budynków i branży rekreacyjnej (baseny termalne).

Rozwój infrastruktury rowerowej – w granicach obszaru przebiegają liczne rowerowe szlaki i trasy turystyczne, które jednak wymagają modernizacji oraz uzupełnienia w niezbędną infrastrukturę, w tym infrastrukturę towarzyszącą np. w postaci miejsc obsługi rowerzystów. Ze względu na zły stan techniczny nawierzchni czy brak niektórych odcinków (niektóre trasy przebiegają częściowo np. w pasie ruchliwej drogi), infrastruktura ta nie stanowi spójnej, kompleksowej sieci rowerowej. Modernizacja, rozbudowa tego typu infrastruktury i uzupełnienie istniejących ciągów o nowe odcinki

²¹ Wojewódzki Program Rozwoju Odnawialnych Źródeł Energii dla Województwa Podkarpackiego

stanowi potencjał do rozwijania oferty turystycznej skierowanej do osób aktywnych, preferujących poznawanie okolicy i odkrywania jej atrakcji z wykorzystaniem roweru. Biorąc pod uwagę fakt, iż zainteresowanie turystyką rowerową w ostatnich latach wzrasta, rozszerzanie podobnej oferty może stanowić szansę do podniesienia poziomu atrakcyjności MOF pod tym kątem oraz zwiększenia natężenia ruchu turystycznego. Warto zaznaczyć również, że poza pełnieniem funkcji rekreacyjno-turystycznej, infrastruktura rowerowa stanowi alternatywną sieć komunikacyjną, która może być wykorzystywana przez mieszkańców obszaru w codziennych dojazdach na niewielkie odległości np. do szkół i miejsc pracy.

Obecność Uczelni Państwowej im. Jana Grodka w Sanoku – sektor akademicki stanowi istotny potencjał obszaru do kreowania oferty dydaktycznej. Obecnie uczelnia jest jedyną placówką umożliwiającą podjęcie studiów wyższych w regionie, oferując kształcenie w różnych kierunkach. Rozwój oferty, wprowadzanie nowych kierunków studiów oraz zacieśnianie współpracy między sektorem naukowym i biznesowym przyczyni się do zwiększenia atrakcyjności uczelni. Rozwój uczelni pomoże ograniczyć migrację młodych osób planujących podjąć studia. Uczelnia ma także potencjał do prowadzenia badań naukowych.

Bogate materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe i przemysłowe – ze względu na burzliwe dzieje historyczne pogranicza, region bieszczadzki, w tym obszar MOF, cechuje się wielokulturowością. Dawniej na tych terenach współistniało wiele różnych narodowości i grup etnicznych, czego świadectwem są zabytki sakralne należące do różnych wyznań, takie jak kościoły, cerkwie, synagogi. Bogatą kulturę obszaru prezentuje Muzeum Budownictwa Ludowego w Sanoku, będące najstarszym i największym muzeum etnograficznym w Polsce, a także Muzeum Historyczne w Sanoku oraz liczne szlaki kulturowe. Ponadto, bogate dziedzictwo przemysłowe wynika z tradycji naftowo-gazowych – teren MOF jest bowiem jednym z najstarszych ośrodków górnictwa naftowego na świecie.

Rozwój gospodarczy – w latach 2013-2022 w MOF Sanok-Lesko odnotowano wzrost liczby podmiotów gospodarczych o 15,6%, przy czym najbardziej dynamicznie rozwijającymi się sektorami są: informacja i komunikacja (+87,9%) oraz wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych (+81,8%). Mimo pozytywnych tendencji w zakresie rozwoju gospodarczego MOF, dynamika zmian wskaźników takich jak liczba podmiotów gospodarczych na 1 000 mieszkańców jest jednak niższa niż w województwie podkarpackim i kraju. Nieco lepiej przedstawiają się dane dotyczące liczby osób prowadzących działalność gospodarczą w MOF, które świadczą o wzrastającym w ostatnim czasie poziomie

przedsiębiorczości mieszkańców. Stanowi to potencjał do wzmocnienia lokalnej gospodarki w oparciu o działalność lokalnych przedsiębiorstw oraz dywersyfikację dostępnych miejsc pracy.

Dogodne warunki do rozwoju przedsiębiorczości - istotną rolę w rozwoju gospodarczym MOF spełniają podmioty wspierające przedsiębiorców, takie jak m.in. Regionalna Izba Gospodarcza w Sanoku, czy Cech Rzemiosł Różnych w Sanoku. Ponadto, potencjał do rozwoju w tym zakresie stanowi dostępność terenów inwestycyjnych, m.in. w ramach podstrefy SSE EURO-PARK Mielec.

Potencjał do rozwoju turystyki – biorąc pod uwagę bogate dziedzictwo historyczno-kulturowe, atrakcyjność środowiska naturalnego i ukształtowania terenu, obszar MOF ma możliwość rozwoju atrakcyjnej oferty turystycznej. Potencjał turystyczny partnerskich gmin budują m.in. liczne obiekty zabytkowe, muzea i instytucje kultury oraz szlaki i trasy turystyczne przebiegające w granicach MOF, a także cenne przyrodniczo tereny, w tym przede wszystkim zasoby wodne. Na bazie tych zasobów możliwe jest kreowanie różnorodnej oferty turystycznej skierowanej do różnych grup odbiorców, np. osób aktywnych (turystyka aktywna), zainteresowanych historią i kulturą (turystyka kulturowa, w tym np. kulinarna) czy też poszukujących po prostu spokoju i wypoczynku (turystyka bazująca na biernym wypoczynku). Warto podkreślić, że ze względu na zachowane obiekty architektury sakralnej oraz funkcjonujące na terenie MOF i w pobliżu ośrodki kultu religijnego, możliwy jest także rozwój turystyki pielgrzymkowej. Walory przyrodniczo-krajobrazowe i historyczno-kulturowe MOF mogą zatem stanowić bazę do tworzenia unikalnej na skalę regionalną i krajową oferty turystycznej – wymaga to jednak prowadzenia zintegrowanych działań promocyjnych oraz sukcesywnego rozwijania infrastruktury turystycznej i towarzyszącej.

II.2 Powiązania sieciowe w obrębie MOF

Powiązania gospodarcze, społeczne i środowiskowe warunkują rozwój ośrodków wchodzących w skład Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Sanok-Lesko. W celu określenia kluczowych zależności między poszczególnymi miastami i gminami stanowiącymi MOF, przeanalizowano wewnętrzne i zewnętrzne uwarunkowania całego obszaru. Poniżej przedstawiono główne czynniki warunkujące stan i siłę powiązań funkcjonalnych w ramach MOF.

- Zgodnie z zapisami strategii wojewódzkiej, duopol Sanok-Lesko jest wskazywany jako jeden z kilku biegunów wzrostu w województwie podkarpackim. Ośrodek ten ma potencjał do rozwoju turystyki, w tym obsługi ruchu turystycznego w Bieszczadach, turystyki kulturowej. Dodatkowym atutem duopolu są powiązania kulturalne i gospodarcze ze Słowacją i Ukrainą. Strategia wojewódzka rekomenduje, że duopol może w przyszłości zostać rozszerzony o Ustrzyki Dolne.
- Według strategii wojewódzkiej gminy należące do MOF zaliczone zostały do obszaru strategicznej interwencji Wschodnia Polska, Programu Strategicznego „Błękitny San” oraz obszaru objętego Programem Strategicznego Rozwoju Bieszczad (Gmina Lesko i Gmina Zagórz), a Miasto Sanok do miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze. Ponadto Gmina Lesko została zaliczona do obszarów zagrożonych trwałą marginalizacją. Sanok jest miastem stagnującym, o złej sytuacji społeczno-gospodarczej i umiarkowanym powiększaniu niekorzystnego dystansu względem innych miast. Należy jednak podkreślić, że dawniej zaliczany był do miast kryzysowych, gdzie oprócz złej sytuacji występowało silne powiększanie niekorzystnego dystansu rozwojowego²².
- Program „Błękitny San” ma przyczynić się do rozwoju gmin położonych wzdłuż rzeki San, poprzez wykorzystanie endogenicznych zasobów tych gmin i ich powiązań funkcjonalnych. Wśród głównych działań wymienionych w programie znajdują się te, odnoszące się do rozwoju przedsiębiorczości i atrakcyjności turystycznej poprzez m.in. wykorzystanie walorów naturalnych rzeki San, zagospodarowania jej brzegów na tereny sportowo-rekreacyjne.
- Program dla Bieszczad zakłada natomiast poprawę szans rozwojowych Bieszczad i przyspieszenie rozwoju tego obszaru poprzez poprawę dostępności transportowej, jakości usług społeczno-edukacyjnych, ochronę środowiska naturalnego i wykorzystanie jego zasobów oraz wzmocnienie potencjału turystycznego.

²² Aktualizacja delimitacji miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze, Przemysław Śleszyński, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa 2019 r.

- Rdzeń MOF stanowi Miasto Sanok, będący największym miastem na terenie Regionu Bieszczadzkiego, w którym koncentruje się większość usług społecznych i miejsc pracy – stanowi centrum społeczno-gospodarcze obszaru. Ponadto, w MOF znajdują się jeszcze dwa niewielkie miasta, czyli Lesko i Zagórz, które posiadają głównie potencjał kulturowo-rekreacyjny. Na obszarze widoczna jest silna suburbanizacja Miasta Sanok – miasto od lat traci mieszkańców, w tym na rzecz terenów podmiejskich i wiejskich. Z kolei Gmina Sanok jest jedyną gminą w MOF notującą regularny wzrost liczby mieszkańców oraz dodatnie saldo migracji.
- W latach 1975-1998 wszystkie gminy MOF Sanok-Lesko znajdowały się w obrębie województwa krośnieńskiego. W latach 1945-1975 gminy także należały do tego samego województwa (rzeszowskiego). W okresie zaborów tereny dzisiejszego MOF funkcjonowały w ramach zaboru austriackiego.
- Samorządy tworzące MOF powiązane są między sobą również poprzez realizację wspólnych działań z ramach zinstytucjonalizowanych form współpracy. Gminy MOF współpracują w zakresie zintegrowanego rozwoju już od 2013 roku, kiedy to wspólnie opracowały i realizowały Strategię Regionalnych Inwestycji Terytorialnych Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Sanok – Lesko. Nadrzędnym celem określonym w dokumencie było *podniesienie konkurencyjności Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Sanok – Lesko w oparciu o zrównoważony rozwój społeczno-gospodarczy, warunkujący atrakcyjność inwestycyjną i osiedleńczą obszaru.*
- W sferze środowiskowej, jednostki MOF powiązane są przez uwarunkowania fizyczno-geograficzne. Pod względem geograficznym MOF Sanok-Lesko położony jest w Regionie Karpackim, w rejonie dwóch podprowincji: Zewnętrznych Karpat Wschodnich (mezo-region Góry Sanocko-Turczańskie) oraz Zewnętrznych Karpat Zachodnich (mezo-region Pogórze Bukowskie oraz niewielki fragment Pogórza Dynowskiego i Beskidu Niskiego). Decydującą rolę w morfologii obszaru MOF odgrywa dolina górnego Sanu. Ukształtowanie rzeźby terenu jest zróżnicowane, a ze względu na wysokie walory przyrodnicze i krajobrazowe część powierzchni obszaru objęta jest formami ochrony przyrody takimi jak m.in. Wschodniobeskidzki Obszar Chronionego Krajobrazu, Obszar Chronionego Krajobrazu Beskidu Niskiego oraz Park Krajobrazowy Gór Słonnych. Sytuację przestrzenno-środowiskową MOF warunkuje również przebieg rzeki San wraz z jej dopływami – z jednej strony zasoby wodne stanowią wspólny zasób gmin MOF, a z drugiej mają charakter bariery przestrzennej oraz implikują możliwość występowania powodzi i podtopień.

- Wspólne zasoby w postaci cennych przyrodniczo obszarów wiążą się zarówno z potencjałem do rozwoju funkcji turystycznych MOF, jak również stanowią wyzwanie dla partnerskich gmin w zakresie utrzymania wysokiej jakości środowiska czy ograniczanie potencjalnych zagrożeń (np. ryzyka powodziowego ze strony rzek: Sanu i Osławy).
- Jednym z elementów charakteryzujących MOF Sanok-Lesko jest wspólne dziedzictwo historyczno-kulturowe i tożsamość lokalna. Obszar ten jest bowiem jednym z najstarszych ośrodków górnictwa naftowego na świecie, gdzie bardzo wczesnie rozwinęła się rafineria oraz kopalnie ropy naftowej. W granicach gmin MOF występują liczne złoża mineralne takie jak gaz ziemny i ropa naftowa oraz inne surowce naturalne, tj. piaskowce gazowe, skały krzemionkowe i iły, a także solanki i źródła siarkowe. Ponadto, wspólnym mianownikiem dla wszystkich gmin MOF jest dziedzictwo historyczno-kulturowe, którego elementami są m.in. liczne zabytki unikatowej architektury drewnianej i cerkiewnej, zbiory ikon cerkiewnych oraz zbiory sztuki współczesnej.

II.3 Podsumowująca analiza SWOT

Analiza SWOT ma na celu zidentyfikowanie kluczowych potencjałów rozwojowych i problemów MOF Sanok-Lesko, które stanowią podsumowanie diagnozy strategicznej. W ramach SWOT wyodrębniono:

 <p>Strengths – mocne strony (pozytywne uwarunkowania wewnętrzne), stanowiące potencjał rozwojowy</p>	 <p>Weaknesses – słabe strony (negatywne uwarunkowania wewnętrzne), ograniczające rozwój</p>
 <p>Opportunities – szanse, pozytywne czynniki zewnętrzne sprzyjające dalszemu rozwojowi</p>	 <p>Threats – zagrożenia (negatywne czynniki zewnętrzne) postrzegane jako bariery dla dalszego rozwoju</p>

Strengths – mocne strony

Atrakcyjne położenie geograficzne – i związane z tym walory przyrodniczo-krajobrazowe: wysoka lesistość, ukształtowanie terenu, obecność rzeki San i Osławy

Bogate materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe i przemysłowe – wielokulturowość obszaru, liczne zabytki, bogata historia, obecność wielu instytucji kultury

Oferta edukacyjna – obecność szkół technicznych i branżowych kształcących w zawodach poszukiwanych na lokalnym rynku pracy

Oferta kulturalna – wysokie (i rokrocznie wzrastające) zainteresowanie ofertą instytucji kultury, organizowanymi przez nie imprezami

Dostępność terenów inwestycyjnych

Rozwój gospodarczy – wzrost liczby podmiotów gospodarczych o 15,6% w latach 2013-2022, rosnący poziom przedsiębiorczości mieszkańców

Aktywność społeczna – wysoka liczba podmiotów trzeciego sektora w stosunku do liczby mieszkańców

Wzrost zasobów mieszkaniowych – o 8,2% w latach 2013-2022. Systematycznie wzrasta także liczba nowych mieszkań oddawanych do użytku

Złóża surowców – takich jak gaz ziemny, ropa, kruszywa, wody mineralne i solankowe

Obecność sektora akademickiego - Uczelni Państwowej im. Jana Grodka w Sanoku, stanowiącej ważny ośrodek edukacyjny w regionie

Bezpieczeństwo – liczba zdarzeń wymagających interwencji policji zmalała w ostatnich latach, ponadto w gminach MOF działają systemy monitoringu zwiększające bezpieczeństwo mieszkańców

Weaknesses – słabe strony

Depopulacja – spadek liczby mieszkańców o 6,0% w latach 2013-2022

Suburbanizacja – odpływ ludności z miast (głównie Sanoka) na tereny podmiejskie i wiejskie (presja urbanizacyjna na obszarach wiejskich)

Starzenie się społeczeństwa – co piąty mieszkaniec MOF ma 65 lat lub więcej

Wykluczenie komunikacyjne – niedostateczna oferta transportu zbiorowego

Niewykorzystany potencjał turystyczny – niedostateczna promocja walorów przyrodniczych, krajobrazowych i kulturowych, słaba rozpoznawalność produktów turystycznych

Niska dostępność komunikacyjna – peryferyjność MOF względem głównych szlaków komunikacyjnych, brak bezpośrednich połączeń kolejowych ze stolicą województwa

Deficyt pracowników – na terenie MOF brakuje pracowników, szczególnie w sektorze edukacyjnym, medycznym i turystycznym

Bezrobocie – szczególnie widoczne w Gminie Lesko, gdzie osoby bezrobotne stanowią 10,4% mieszkańców w wieku produkcyjnym

Niedostateczny zasób mieszkań socjalnych i komunalnych – liczba tych mieszkań w ostatnich latach zmalała, lecz zapotrzebowanie utrzymuje się na podobnym poziomie, co przekłada się na długi czas oczekiwania na tego typu mieszkanie

Deficyty w zakresie infrastruktury rowerowej – słabo rozwinięta sieć ścieżek i szlaków rowerowych oraz infrastruktury towarzyszącej

Niedostatecznie rozwinięta infrastruktura sieciowa – odsetek korzystających z sieci wodno-kanalizacyjnej na terenach wiejskich jest stosunkowo niski

Niski stopień pokrycia MPZP – tylko 4,4% MOF objętych jest MPZP, co przy zachodzących procesach suburbanizacji może negatywnie wpływać na jakość przestrzeni

Potrzeby w zakresie odnowy i podniesienia standardu przestrzeni publicznych

Opportunities – szanse

Możliwość pozyskania środków z nowej perspektywy finansowej UE na lata 2021-2027, które umożliwią finansowanie projektów społecznych i inwestycyjnych w ramach ZIT

Wykorzystanie potencjału odnawialnych źródeł energii, rozwój spółki wodorowej Hydro Sanok Sp. z o.o. zmierzającej do samowystarczalności energetycznej Miasta Sanok

Tworzenie nowych terenów inwestycyjnych i promocja gospodarcza obszaru

Bliskość Słowacji i Ukrainy – ułatwiona z racji położenia współpraca transgraniczna i międzyregionalna (w wymiarze międzynarodowym i krajowym)

Rozwój oferty transportu zbiorowego na terenie MOF i w regionie

Polityka mieszkaniowa - budowa mieszkań w ramach SIM Południe Sp. z o.o., przeznaczonych na tani wynajem, stworzenie atrakcyjnej oferty mieszkaniowej dla osób przeciętnie zarabiających

Rewitalizacja i konserwacja elementów materialnego dziedzictwa kulturowego

Promocja obszaru i wykorzystanie istniejącego potencjału turystycznego

Threats – zagrożenia

Prognozowane pogłębienie niekorzystnych tendencji demograficznych – depopulacja, zmiany struktury ludności (zmniejszenie liczby ludności w wieku przedprodukcyjnym i produkcyjnym oraz wzrost ludności w wieku poprodukcyjnym)

Niestabilna sytuacja gospodarcza kraju wynikająca m.in. konfliktu na Ukrainie - wysoka inflacja, wzrost cen energii, brak surowców

Rosnący deficyt budżetu państwa i budżetów JST i związane z tym niebezpieczeństwo ograniczania wydatków publicznych na inwestycje

Drenaż mózgów – migracje wykształconych, wysoko wykwalifikowanych osób w poszukiwaniu bardziej atrakcyjnych warunków zatrudnienia

Likwidacja szpitala w Lesku i związany z tym utrudniony dostęp do usług medycznych

Zmieniające się trendy, potrzeby i oczekiwania mieszkańców oraz turystów wobec oferty kulturalnej i turystycznej

Rosnąca konkurencja ze strony innych ośrodków – m.in. Krosna, Przemyśla, Rzeszowa

Postępujące zmiany klimatu i ich negatywne skutki – wzrastające zagrożenie powodziowe, coraz częściej występujące susze
